
Tijdschrift van de
vereniging van docenten
in geschiedenis en
staatsinrichting
in Nederland (VGN)

KLEIO

22e jaargang nr. 1
februari 1981

Inhoud

Agenda Algemene Ledenvergadering, 4 april 1981	1
Jaarverslagen	2
– Algemeen Jaarverslag	
– Financieel Jaarverslag	
– Kleio	
– Didactiekcommissie	
– Onderwijsadviescommissie	
– Sectie Pedak/Basisonderwijs	
– Sectie Mavo/Lbo	
– Sectie Havo/Vwo	
– Sectie Tertiair Onderwijs	
China na 1911, een keuze uit boeken	10
Dr. E.B. Vermeer	
Hoe mensen veranderen, deel 1	16
B. Molenkamp	
Culturele minderheden in het onderwijs	19
H. Zwarteveen	
Het Mavo-project en de stofkeuze	21
J.G. Toebes	
Het Mavo-project en de stofkeuze. Antwoord aan J.G. Toebes	22
R. Bolsius en D. Steenis	
VGN Nieuws	24
Kroniek	26
Recensies	29

Adressen V.G.N.

Correspondenten

Sectie (1) Pedak/Basisonderwijs
J. Engbers, Roest 2, 5491 XX Olland, tel. 04138-3138

Sectie (2) Mavo/Lbo
S. Erich, Rysloane 15, 9283 XS Surhuzum, tel. 05123-1607

Sectie (3) Havo/Vwo
L. Mulder, Meerkoetmeent 64, 3844 XR Harderwijk, tel. 03410-16676

Sectie (4) Tertiair Onderwijs
Mevr. drs. C. W. M. Schunck, Talingsingel 64, 6883 CX Velp, tel. 085-649605

Didactiekcommissie
H. van Duysen, Van Baerlestraat 65 IV, 1071 AR Amsterdam, tel. 020-799976

Onderwijsadviescommissie
Drs. H. Nollés, Stevensweg 22, 2141 VL Vijfhuizen, tel. 02508-1934

Andere Adressen

Voor een complete adressenlijst van commissies, sectiebesturen en afdelingssecretarissen zie Kleio 1980, no. 12.

In het eerste Kleionummer na de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering verschijnt een nieuwe complete adressenlijst.

Ledenadministratie

Aangifte, wijzigingen en opzegging van het lidmaatschap **schriftelijk** meedelen aan: **Administratie V.G.N., Vreeswijkstraat 319, 2546 AJ 's Gravenhage**. Aan nieuwe leden wordt verzocht bij hun aangifte mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, huisadres, telefoonnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft en ook de sectie of het soort lidmaatschap waartoe men wenst te behoren. Betaling na ontvangst acceptgirokaart.

Contributies

Voor 1980 bedragen de contributies:

Gewone leden

a. docenten PA's, Havo,	
Vwo en tertiair onderwijs	f 90,—
b. docenten Mavo, Lbo,	
basisonderwijs	f 60,—
c. buitengewone leden	f 55,—
d. studentleden	f 50,—

Abonnementen

Reglementair komen alleen diegenen in aanmerking voor een abonnement, die geen docent geschiedenis en staatsinrichting zijn.

Leden van de VGN ontvangen Kleio kosteloos.

Niet-leden kunnen zich na goedkeuring van het bestuur abonneren op Kleio à f 65,— per jaar. Voor aanvraag richt men zich tot de penningmeester van het bestuur, Mevr. H. Mulkens-Harmijer, Hoofdweg 116, 9484 TB Oudemolen-Vries.

Losse nummers

Kleio f 5,— tenzij anders vermeld. Leerlingenmateriaal Kleio-Didactica: minder dan 10 ex. f 2,50 per ex., meer dan 10 ex. f 2,— per ex.

Bestelling geschiedt door overmaking van het juiste bedrag op gironummer 128701 t.n.v. penn. V.G.N. 's-Gravenhage. Vermelden: jaargang, nummer en gewenst aantal exemplaren.

Inzending kopij

Bij inzending van kopij gaat de redactie ervan uit dat deze niet tevens elders ter publicatie wordt aangeboden. Kopij gaarne in tweevoud, op eenzijdig betypte vellen. Voorgedrukt kopijpapier wordt op aanvraag toegezonden.

Auteursrecht

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijke goedkeuring van de redactie.

Redactie

J. Harderwijk, *voorzitter*,
Dorpsstraat, 54, 3611 AG Oud-Zuilen.
Drs. F.R. Kat, *secretaris*, Jeudestraat 4,
4011 GL Zoelen, tel. 03448-1686.
Drs. F.G. van Baardewijk, Utrecht.
Drs. C. Bogaerts, IJsselstein.
Dr. E.M. Janssen Perio, Rotterdam.
Mevr. Drs. J. Rijken, Amsterdam.

Register op kleio

Tijdschrift van de Vereniging van docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (VGN)

Jaargang XXII – 1981.

ARTIKELN – ALGEMEEN.

	nr./ pag.
J. Beetsma, Nieuwe inzichten, maar hoe? Opstand in Warschau, 1944	2 9
C. Bogaerts, J. Harderwijk en E.M. Janssen Perio, Differentiatie, sociaal leren en geschiedenis op het Ashram College.	7 8
W. Bossema, Afrikaanse literatuur en geschiedenis-1.	2 19
W. Bossema, Afrikaanse literatuur en geschiedenis-2.	3 12
W. Bossema, Afrikaanse literatuur en geschiedenis Bibliografie-3.	4 18
J. Engbers, Traditionele uitreiking van bekroonde geschiedeniscripties.	8 32
J. Engbers, Vroeger in klas I	10 21
H. Floor, Rood China, een keuze uit boeken.	2 15
P. Fontaine, Atlantis; hoofdstuk uit de geschiedenis van de menselijke dwaasheid – kaartjesles.	8 13
P. Fontaine, Johan Gerard Toebe, Geschiedenis: een vak apart?	6 26
Hella S. Haasse, Lezing gehouden op de jaarvergadering van de VGN 4 april 1981.	7 1
A.J.L. van Hooff, Spartacus, een slavenopstand in de klas – met leerlingenmateriaal.	8 21
Dr. E.M. Janssen Perio, Historische schoolstrijd onder de coalitie.	4 1
G. de Jong, J.A. de Jong, Inzicht uit ansichten.	10 14
C. van der Kooij, Geschiedenis in een schoolwerkplan van de basisschool.	
Aflevering-5	2 24
Aflevering-6	3 17
Aflevering-7	4 24
Aflevering-8	6 28
Aflevering-9	8 33
H. Lamberts, Staatsinrichting kan boeiend zijn.	4 20
C. de Ru, Staatsinrichting bij VWO en HAVO	8 8
J.G. Toebe, Naar een nieuw vak: iredologie	6 24
H. van der Veen, Moeder!!! Daar ligt iets achter Dren- te...	6 14
Dr. E.B. Vermeer, China na 1911, een keuze van boe- ken.	1 10
Wereldoriëntatiespel.	10 5
H. Zwarteveen, Culturele minderheden in het onder- wijs	1 19

KLEIO DIDACTICA

B. Molenkamp, J. Rijken, Didactica – KLEIO 5 – (Macht en Onmacht van het parlement).	
F. Dieteren, C. Kathmann, T. van Loosbroek, I. Peeter- man, J. Rooyakkers, A. van der Wurff, Didactica – KLEIO 9 – (Over-leven, arbeidersgezinnen in Neder- land rond 1900).	

EINDEXAMEN PROBLEMATIEK

	nr./ pag.
Centraal Schriftelijk Eindexamen geschiedenis en staatsinrichting.	6 6
Brief van de minister 1 april 1981	
Antwoord van de VGN 14 mei 1981	
J. Schipper, CSE-Geschiedenis 1981, teleurstellend eindexamen goed gemaakt.	8 1
P. Huis in 't Veld/Th. Zijlstra, CSE-Staatsinrichting 1981 met of zonder visie?	8 2
Sectie MAVO/HAVO/VWO, Discussiestukken Confe- rentie MAVO/HAVO/VWO, 31 oktober 1981.	7 22
1. Doelstellingen voor een nieuw eindexamenpro- gramma.	
2. Enkele gedachten over CSE en SO.	

MAVO-PROJECT

D. Steenis, R. Bolsius, Beoordeling en cijfergeven bij geschiedenis.	6 9
R. Bolsius, Het MAVO-project. 'Differentiatie in de geschiedenisles'.	3 1
R. Bolsius, Het niveaudrama bij geschiedenis.	2 1
R. Kriesch, R. Bolsius, Het niveaudrama geconti- nuerd.	6 12
J.G. Toebe, Het MAVO-project en de stofkeuze.	1 21
Antwoord aan J.G. Toebe,	1 22
R. Bolsius, D. Steenis, Het MAVO-project en de stof- keuze.	

VGN

Algemene ledenvergadering, 4 april 1981 – Uitnodiging, Agenda	1 1
Jaarrede van de voorzitter van de VGN 4 april 1981	6 2
Algemeen jaarverslag 1980	1 2
Financieel jaarverslag	1 3
Jaarverslag didactiekcommissie	1 5
Jaarverslag Kleio	1 5
Jaarverslag onderwijsadviescommissie	1 6
Jaarverslag van de sectie Pedak/basisonderwijs	1 7
Jaarverslag sectie Mavo/Lbo	1 8
Jaarverslag sectie Havo/Vwo	1 9
Jaarverslag sectie Tertiair Onderwijs	1 9
Notulen van de algemene ledenvergadering 4 april 1981	6 3
Verslag van de jaarvergadering van de sectie Pedak/Ba- sisonderwijs 4 april 1981	6 8
Verslag Mavo/Lbo sectievergadering tijdens de jaarver- gadering van de VGN op 4 april	6 8
Verslag van de sectievergadering op 4 april 1981 van de	6 8

sectie Havo/Vwo	nr./pag.	nr./pag.
Verslag jaarvergadering sectie tertiair VGN op zaterdag 4 april 1981	6 8	
C. van der Kooij, Een Pedak-nummer.	10 1	
Pedak-studiedag op 16 mei 1981; De taak van de geschiedenisdocent in de nieuwe opleiding.	10 2	
Lijst van commissies, sectiebesturen en afdelingssecretarissen.	6 1	
		tie en Contra-Reformatie (A.H.M. van Schaik)
		Handboek voor de geschiedenis van het christendom. 3 25
		Onder red. van dr. Tim Dowley. Nederlandse bewerking dr. Auke Jelsma (A.H.M. van Schaik)
		Wantje Fritschy (samenstelling), Fragmenten Vrouwengeschiedenis dl. I Chronologisch, dl. II Thematisch. 6 32
		(A. Dercksen)

RECENSIES – TIJDSCHRIFTEN

Uit de tijdschriften:

Journal für Geschichte, Geschichtsdidaktik, Westerheem (P. Doves)	1 34	
Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, Nederlandse Historiën, Utrechtse Historische Cahiers, Spiegel Historiae (P. van Hees)	1 35	
Spiegel Historiae, De Romeinen in Noord-Limburg, Romeins België en Nederland, Hermeneus, Brabantia Illustrata (P. van Hees)	2 29	
Spiegel Historiae, Nederlandse Historiën, De Gids (P. van Hees)	6 33	
'En nu over jeugdliteratuur' (C. van der Kooij)	6 34	
Tijdschrift voor Geschiedenis, Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, Groniek, Utrechtse Historische Cahiers (P. van Hees)	6 34	
Spiegel Historiae, Groniek, Documentatieblad Werkgroep 18e eeuw (P. van Hees)	7 32	
Tijdschrift voor Geschiedenis, Jaarboek Varia Historica Brabantica 1980, Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (P. van Hees)	8 37	
		<i>Oude Geschiedenis – Algemeen</i>
		H.M. Beliën, F.J. Meijer, Een geschiedenis van de Oude Wereld (A.J.L. van Hooff) 4 30
		N.K. Sanders, De zeevolken, Egypte en Voor-Azië bedreigd, 1250-1150 v. C. (A.J.L. van Hooff) 7 29
		<i>Nieuwe Geschiedenis – Algemeen</i>
		Geoffrey Parker en Lesley M. Smith, ed., De algemene crisis van de zeventiende eeuw (J.A.L. Lancée) 3 27
		<i>Nieuwste Geschiedenis – Algemeen</i>
		Over Buonarroti, internationale avantgardes, Max Nettlau en het verzamelen van boeken, anarchistische ministers, de algebra van de revolutie, schilders en schrijvers. Redactie: Maria Hunnink, Jaap Kloosterman en Jan Rogier (F.R. Kat) 4 32
		Jean Elleinstein, Geschiedenis van het Stalinisme (F.R. Kat) 4 29
		In de schaduw van Duitsland – een discussie (F.R. Kat) 3 24
		<i>Algemeen – Nederland</i>
		G.A.M. Beekelaar, J.C.H. Blom, M. van der Bijl, C.A. Tamse, C.B. Wels (eindredactie) en J.J. Woltjer, ed., Vaderlands Verleden in Veelvoud
		Deel I: 16e-18e eeuw,
		Deel II: 19e-20e eeuw, (serie: Geschiedenis in veelvoud, dl 16 en 17) (J.A.L. Lancée)
		J.A. van Houtte, Economische Geschiedenis van de Lage Landen 800-1800 (P.D. 't Hart) 3 26
		Jaarboek voor de geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging in Nederland 1979 (F.R. Kat) 2 28
		U.M. Lichtveld, J. Voorhoeve, Suriname: Spiegel der vaderlandse koopliden (R. Donk) 2 28

RECENSIES – SCHOOLBOEKEN

... In zijn helden, als daar zijn Tromp, de Ruyter en Piet Hein-consumentenrapport van de methode <i>Het verleden vandaag</i> (Bestuur van de sectie Pedak/Basisonderwijs)	10 22	
Hoe mensen veranderen, dl. 1 (B. Molenkamp)	1 16	
Het team kiest een geschiedismethode – consumentenrapport van de methode <i>Mensen maken geschiedenis</i> (J. den Otter)	10 31	

RECENSIES – DIDAKTIEK

S.C. Derksen, Leren om te overleven. Noodzaak en mogelijkheden van de vredesopvoeding (J.G. Toebes)	6 24	
Johan Gerard Toebes, geschiedenis: een vak apart? (P. Fontaine)	6 26	
W.F. Kalkwiek, C. de Beer, Studiegids voor het Centraal Schriftelijk Eindexamen geschiedenis 1981 (J. Schipper)	1 30	
Jan Möller, Wereldoriëntatie en maatschappelijke bewustwording (C. van der Kooij)	10 41	
		<i>Middeleeuwen – Nederland</i>
		C.A. Rutgers, De Utrechtse bisschop in de middeleeuwen, Geschiedenis in Veelvoud deel 5 (C.A. van Kalveen) 7 29
		<i>Nieuwe Geschiedenis – Nederland</i>
		R.T. Griffiths, Industrial Retardation in the Netherlands 1830-1850 (F.A.M. Messing) 4 31
		Gerlof D. Homan, Nederland in de Napoleonische tijd 1795-1815 (W.W. Mijnhardt) 7 32
		H.W. van Tricht, Het leven van P.C. Hooft (E.O.G. Haitsma Muller) 7 30

RECENSIES – VAKWETENSCHAP

<i>Algemeen</i>		
Philippe Ariès; Met het oog op de dood. Westerse opvattingen over de dood, van de middeleeuwen tot heden (F.R. Kat)	3 28	
J.N. Bakhuizen van den Brink en W.F. Dankbaar, Handboek der kerkgeschiedenis, Derde Deel; Reforma-	3 25	
		<i>Algemeen</i>
		Nico Bogaart, Paul van Eeuwijk en Jan Rogier, Zigeuners. De overleving van een reizend volk (F.R. Kat) 2 26
		C. Dane – Zorgen voor zieken in vroeger tijd – serie 2035 dertig dia's (zwart-wit en kleur) – (C. van der Kooij) 1 31

RECENSIES – SCHOOL

(Besproken in verband met eventuele aanschaf voor de schoolbibliotheek/mediatheek)

	nr./pag.		nr./pag.
'Historische Verhalen', Meulenhoff Educatief, Amsterdam, tweede serie, tien deeltjes (C. van der Kooij)	10 43	Joel König. David – door de mazen van het net (E.M. Janssen-Perio)	8 35
Arthur Lehning, Ithaka. Essays en commentaren 2 (F.R. Kat)	4 29	Arthur G. London, Spanje . . . (F.R. Kat)	4 28
Jan Michael, Op de fiets (C. van der Kooij)	10 44	P. van Loo, Gevangene van de SD (C. van der Kooij)	1 34
Mijn eerste klok (C. van der Kooij)	10 43	David Macaulay. Het mysterieuze motel. Het verhaal van de ontdekking (D. Mulder)	10 41
Mitsumasa Anno, En toch draait ze (D. Mulder)	10 42	D. Meertens, Jonkers en Boeren, De strijd om het land in Colombia (R.R. Donk)	10 44
Theo Schouten, Politieke stromingen (C. de Ru)	8 11	Wapenfeiten 1980, Gegevens over bewapening, ontwapening en militaire uitgaven gebaseerd op het SIPRI-jaarboek 1980 (K. Colijn)	7 28
J.Th. Wassink, Kijk op Suriname (R. Donk)	2 25	Henri van der Zee, De Hongerwinter. Van Dolle Dinsdag tot Bevrijding (J.G. Jonker-Klijn)	1 33
<i>Oudheid – Algemeen</i>		<i>Algemeen – Nederland</i>	
Homerus, Ilias, De wrok van Achilles (A.J.L. van Hooff)	7 26	Dorothee Buur, Persoonlijke documenten – Nederlands-Indië/Indonesië Keuze bibliografie samengesteld door – Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde 1973 (E.M. Janssen-Perio)	8 35
A.A. Tadema, B. Tadema Sporry, Vallei der koningen (A.J.L. van Hooff)	1 32	Wil Casparie, Jaap Brakke, Herman Stil, Sietze van der Hoek, Het Veen, natuurlijk en menselijk moeras (met map met bijlagen). Publ. nr.3, Provinciaal Museum van Drenthe (H. van der Veen)	8 35
<i>Middeleeuwen – Algemeen</i>		K. van Dijk, drs. H. Ulrich, mr. A.W. van der Vegt, A.L. Verhoog, Koning, Kabinet, Kamers, CSE-katernen geschiedenis voor MAVO, HAVO en VWO (C. de Ru)	8 12
B. Tuchman, De waanzinnige 14de eeuw (D.A. Berents)	4 28	S. Groenveld, Drs. J.P. Jacobszoon en Dr. S. Verheus, Wederopers, menisten, doopsgezinden in Nederland 1530-1980 (G. Groenhuis)	2 27
<i>Nieuwe Geschiedenis – Algemeen</i>		O.H. Harsema, Drents boerenleven van de bronstijd tot de middeleeuwen. Museumfonds Publicatie nummer 6 (G. Groenhuis)	7 27
Dee Brown, Begraaf mijn hart bij Wounded Knee (F.R. Kat)	2 26	Dr. A. v. Hulzen, Het domein Utrecht (Y.J. Smit)	10 41
Helen Griffiths, Het heksenkind (C. van der Kooij)	1 32	W. Langeveld, Politiek bekeken (C. de Ru)	8 11
De groten van alle tijden, Napoleon (H. van Duijsen)	1 32	M. Spanjer, Democratie, 'Iedereen in de regering' (C. de Ru)	8 11
G. Mattingly, De Spaanse Armada, Zeven dagen die wereldgeschiedenis maakten (M.J. ten Berge)	8 36	<i>Nieuwe Geschiedenis – Nederland</i>	
<i>Nieuwste Geschiedenis – Algemeen</i>		A.Th. van Deursen, Het kopergeld van de Gouden eeuw. Deel III: Volk en Overheid (F.R. Kat)	2 27
Bakocnin, Een biografie in tijdsdocumenten ingeleid en samengesteld door Arthur Legning (F.R. Kat)	2 28	A.Th. van Deursen, Het kopergeld van de Gouden eeuw. Deel 4. Hel en hemel (F.R. Kat)	2 27
G.A. Banck, H. Bergman e.a., Sociale veranderingen in Latijns-Amerika (R.R. Donk)	10 44	H. Kampinga, De opvattingen over onze oudere Vaderlandse Geschiedenis bij de Hollandsche historici der XVIe en XVIIe eeuw (G. Groenhuis)	7 27
J. Beetsma c.s., China in de 20e eeuw, Geschiedenis-werkplaats 11 (J. Schipper)	1 31	D.J. Struik, Het land van Stevin en Huygens (M.J. ten Berge)	7 26
John Bradley, Het Derde Rijk. Geschiedenis in woord en beeld (F.R. Kat)	3 22	<i>Nieuwste Geschiedenis – Nederland</i>	
Anthony Cave Brown, Het onzichtbare front (E.M. Janssen Perio)	3 23	Jan Cartens, Een Roomsche Jeugd. Een Relas (A.H.M. van Schaik)	2 27
Federica de Cesco, Kel Rela (C. van der Kooij)	10 43	Ger Harmsen, Rondom Daan Goulouze. Uit het leven van kommunisten (E.M. Janssen Perio)	3 23
G. Cuppen, G. Huizer e.a., Armen nemen het woord. Latijns-Amerikanen over onrecht, bevrijding en geloof (R.R. Donk)	10 44	Evert Hartman, Oorlog zonder vrienden (C. van der Kooij)	3 22
K. van Dijk e.a., China na de dood van Soen Jat-sen tot de dood van Mao Tsetoeng (1925-1976) (J. Schipper)	1 30	Tot de strijd ons geschaard, beeldverhaal over het communisme in Nederland (J. van Hoof)	4 27
Bedrich Fritta, Mies Bouhuys, 'De dag dat Tommy drie werd', Theresienstadt: 22 januari 1944 (C. van der Kooij)	10 42		
J. Goedhart, China na Soen Jat Sen tot de dood van Mao Tse Toeng (1925-1976) (J. Schipper)	1 29		
A. van der Heide – Kort. Zij komen . . . Dolle Dinsdag 5 september 1944 – Bevrijding mei 1945 (C. van der Kooij)	1 34		
Anton van der Hoef, Mijn Kamp. Gedichten uit het Concentratiekamp 'Amersfoort' (C. van der Kooij)	1 33		
Alex de Jonge, Kroniek van de Weimarrepubliek. Voorspel tot Hitler-Duitsland (F.R. Kat)	3 22		

Algemene ledenvergadering, 4 april 1981

Uitnodiging

Aan de leden van de Vereniging van Docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (VGN) tot het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering op **zaterdag 4 april 1981 om half elf in het Jaarbeurscongrescentrum te Utrecht**

De vergadering zal dit jaar weer een tweeledig karakter hebben. Er komt een spreker, de secties vergaderen in het begin van de middagvergadering en daarna wordt het huishoudelijke gedeelte van de vergadering afgewerkt.

Het bestuur hoopt u in grote getale op de jaarvergadering te kunnen verwelkomen. Tevens wil het bestuur de leden opwekken

zoveel mogelijk de afdelingsvergaderingen te bezoeken, die ter voorbereiding van de jaarvergadering worden gehouden. Enkele afdelingen hebben reeds data hiervoor vastgesteld. Zie rubriek VGN-Nieuws.

E. Boerhout, 2e secretaris

Belangrijke mededelingen voor de jaarvergadering

- Voor leden, die verhinderd zijn de jaarvergadering bij te wonen, bestaat de mogelijkheid een ander lid te machtigen. Een stemgerechtigd lid kan ter vergadering niet meer dan één stem bij wij-

ze van machtiging uitbrengen. Wie van deze mogelijkheid gebruik wil maken, kan een machtigingsformulier aanvragen bij het secretariaat: E. Boerhout, Androsdreef 14, 3562 XA Utrecht.

- Degenen, die voor de jaarvergadering per trein naar Utrecht komen, kunnen tegen inlevering van een reductiebon 20% korting krijgen op de prijs van een dagretour. De afdelingssecretarissen krijgen twee bonnen voor de officiële afgevaardigden toegestuurd. Leden kunnen schriftelijk een reductiebon aanvragen bij mev. H. Mulkens-Harmeyer, Hoofdweg 116, 9484 TB Oudemolen (Dr.).

Agenda van de Algemene Ledenvergadering van de VGN

**zaterdag 4 april 1981,
Jaarbeurscongrescentrum in Utrecht**

Aanvang der vergadering: 10.30 uur precies
(vanaf 10 uur wordt aan de deelnemers der vergadering een kopje koffie aangeboden)

Openbaar gedeelte

1. Opening en jaarrede van de voorzitter.
2. Uitreiking van de Huib de Ruyterprijs.
3. Voordracht. Het bestuur van de V.G.N. heeft de schrijfster Hella Haasse bereid gevonden op de jaarvergadering een inleiding te verzorgen. De manier, waarop zij met het verleden omgaat, is een andere dan die wij dagelijks hanteren. Of zijn er toch aanrakingspunten? Dat omgaan met het verleden vaak het doormaken van een ontwikkeling betekent, zal ieder, die zowel vroeger als recent historisch werk van Hella Haasse gelezen heeft, kunnen beamen. Over haar omgaan met het verleden wil zij aan historisch geïnteresseerden, zoals de leden van de V.G.N., graag iets vertellen. Na afloop gelegenheid tot discussie.

12.30 uur tot 13.30 uur lunchpauze.

Sectievergaderingen om 13.30 uur

Tijdens de sectievergaderingen dienen tenminste het jaarverslag en de bestuursverkiezing aan de orde te komen. Bij de Havo/Vwo-sectie moet de enquête ter sprake komen.

Huishoudelijk gedeelte om 13.45 uur

1. Ingekomen stukken en mededelingen van huishoudelijke aard.
2. Notulen van de algemene ledenvergadering, gehouden op 22-3-80 (zie Kleio, 21 (1980), nr. 7, blz. 216-218) en de notulen van de extra-ledenvergadering, gehouden op 14-6-80 (zie Kleio, 21 (1980), nr. 8/9, blz. 237-240).
3. Jaarverslag van de beide secretarissen.
4. Financiën:
 - a. Verslag van de kascommissie.
 - b. Financieel jaarverslag 1980.
 - c. Begroting 1981.
 - d. Benoeming van de kascommissie 1981.
5. Jaarverslag Kleio-redactie.
6. Jaarverslag van de Didactiekcommissie.
7. Jaarverslag van de Onderwijs Advies Commissie.
8. Centraal schriftelijk eindexamen. (Vgl. notulen van de extra-ledenvergadering in het 8/9 nummer van Kleio 1980 en het advies van de VGN

aan de staatssecretaris in het decembernummer van Kleio 1980)

9. Nascholing.
(Vgl. ook het overzicht van de vicevoorzitter van de VGN, de heer N. Bakker in het decembernummer van Kleio 1980)
10. Bestuurswisseling.
 - a. Aftreden van de bestuursleden: J. Engbers, P.L. Hendriks, mev. D.H. Verhagen.
 - b. Benoeming van tot bestuurslid van de sectie Pedak/Basisonderwijs, de heer P.L. Hendriks tot bestuurslid namens de sectie Mavo/Lbo, mev. Verhagen tot bestuurslid van de Didactiecommissie.
 - c. Mededeling van het rooster van aftreden:
 - 1982: drs. N. Bakker.
 - 1983: drs. J. Drewes, G.J. van der Tweel, E. Boerhout, mev. H. Mulkens-Harmeyer, drs. H.J.P.M. Ketelaars, mev. drs. C.W.M. Schunck, J. Harderwijk.
 - 1984: alle nieuw benoemde bestuursleden.
11. Rondvraag.
12. Nieuw eindexamenprogramma.
Het ligt in de bedoeling, dat zowel het sectiebestuur Havo/Vwo als het sectiebestuur Mavo/Lbo u ter vergadering een stuk aanbieden, waarover gediscussieerd kan worden.
13. Sluiting.

Jaarverslagen

Algemeen jaarverslag

In dit jaarverslag wordt gepoogd afstand te nemen van de gebeurtenissen, die gedurende het afgelopen jaar in en om de VGN hebben plaatsgevonden. Tijdens dit proces van afstandnemen worden naast dieptepunten ook hoogtepunten zichtbaar. Enkele daarvan willen we in dit verslag memoreren.

De Vereniging: stand van zaken

De VGN telt nu ongeveer 2813 leden. Het aantal abonneementen op ons verenigingsblad Kleio bedraagt 367. Onze vereniging pretendeert echter meer te willen zijn dan een instantie, die een verenigingsblad verzorgt.

De secties en de commissies in de VGN

Via de elders in dit nummer afgedrukte verslagen van de verschillende secties en commissies kunt U zich een indruk vormen van het vele werk, dat door de leden naast hun dagtaak wordt verzorgd en verzet. Te weinig nog wordt van deze werkzaamheden verslag gedaan in Kleio, het communicatiemiddel bij uitstek tussen de secties en commissies en het veld. Het sectiebestuur Pedak/Basisschool en de Didaktiekcommissie vormen daarop (nog) een uitzondering.

De Mavo/Lbo-sectie heeft zich onder meer bezig gehouden met het bestuderen en commentariëren van het raamplan geschiedenis van de vakbegeleidingsgroep geschiedenis van het Mavoproject. Verder is deze sectie doende in het voorjaar van 1981 een Mavo/Lbodag te organiseren rondom het eindexamen en de integratie Mavo en Lbo.

De dit jaar volledig bemande sectie Havo/Vwo heeft van meet af aan haar activiteiten gericht op de ontwikkeling van een vernieuwd eindexamenprogramma. Daarnaast is de sectie bezig met het programma voor de onderbouw en de daarmee samenhangende differentiatieproblematiek.

De sectie Tertiair Onderwijs is doende een eigen invulling te concretiseren door middel van een onderzoek op de lerarenopleidingen en de universiteiten. Hieruit is naar voren gekomen, dat de nascholing hoge prioriteit moet genieten. De Pedak-sectie is naast haar publicatiewerkzaamheden bezig met het organiseren van een Pedakdag en het voorbereiden van een Pedaknummer van Kleio.

Als een van de meest naar buiten tredende commissies heeft vooral de Didaktiekcommissie zich geprofileerd. Zowel het semi-

narium voor beginnende docenten op 14/15 augustus als de conferenties op 26/27 september en 14/15 november zijn zonder meer geslaagd te noemen. De conferentie te Noordwijkerhout in september werd georganiseerd in samenwerking met de Amerikaanse Ambassade.

De redactie van Kleio voerde ook dit jaar een actief beleid.

Verheugend is dat nummers van Kleio-didactika zo gretig aftrek vonden. De Onderwijsadvies Commissie is om advies gevraagd o.a. voor het vak geschiedenis in klas 4 van het ongedeelde VWO.

De afdelingen

In de loop van dit jaar trok de sluier der matheid, die over veel afdelingen hing, langzamerhand weg. Te hopen is, dat dit proces zich ook het komende jaar zal continueren. Het bestuur heeft de intentie de zich ontplooiende activiteiten in verscheidene afdelingen zoveel mogelijk te stimuleren, voor zover dat binnen haar vermogen ligt.

Contacten

De VGN was dit jaar vertegenwoordigd in:

- het SLO-project 'aardrijkskunde en geschiedenis in het LBO'.
- de commissie van voorbereiding voor het postacademiaal onderwijs op het gebied van de letteren.
- de programmacommissie van de nascholing geschiedenis eerstegraads.
- de nascholing op tweede- en derde graads gebied.

Met een groots opgezet ondernemen als het Mavoproject onderhoudt de VGN eveneens contacten. Door middel van enkele publikaties hebben de lezers van Kleio kennis kunnen nemen van het Mavoproject.

Het Centraal schriftelijk eindexamen voor gesch. en staatsinrichting

Het gebeuren rondom het c.s.e. geschiedenis, dat ook dit jaar veel energie van de VGN opeiste, is met het besluit van 18 maart 1980 van staatssecretaris K. de Jong Ozn. om met ingang van het schooljaar 1981/82 het c.s.e. voor geschiedenis verplicht te stellen, in een eindfase gekomen. De VGN, waarvan de leden als de meest belanghebbenden moeten worden beschouwd, is tegen dit besluit. De verplichtstelling moge dan alleen gelden voor die scholen, die volgens hun bevoegd gezag niet kunnen bogen op een eigen

identiteit, voor de meer identiteitgevoelige scholen echter wordt de mogelijkheid om tot de zgn. 'eigen opgaven' te komen een hordenloop, die alleen de uiterst getrainden tot een goed einde kunnen brengen.

Het is in de Nederlandse taal verder nog niet mogelijk gebleken een voor ieder aanvaardbare omschrijving van het woord identiteit te geven.

De VGN heeft al het mogelijke gedaan, steeds binnen de grenzen van het betamelijke, om zich te verzetten tegen de effectivering van de departementale voornemens.

De Commissie Eindexamenregeling (commissie-Hegy)

Hoewel er verscheidene personen genoemd kunnen worden die met veel inzet en verve het standpunt van de VGN te bevoegder plaatse naar voren hebben gebracht, moet hier vooral de op de jaarvergadering ingestelde commissie-Hegy worden genoemd. Deze commissie bestond uit mevrouw Hegyi en de heren Boerhout, Bouwman, Drewes, Heringa, de Jonge en Stout.

Deze commissie formuleerde na frequente vergaderingen een nota, die U vindt in het decembernummer van Kleio.

In de Extra Algemene Ledenvergadering van 14 juni 1980 bleef het verenigingsstandpunt gehandhaafd. De commissie Eindexamenregeling heeft naar aanleiding van de binnengekomen stukken van de staatssecretaris een nota opgesteld (decembernr. van Kleio 1980) dat, als er dan een examen moet komen, dit de volgende mogelijkheden moet bevatten:

- de vrije keuze tussen het c.s.e. en de 'eigen opgaven'.
- de vrije stofomschrijving.
- de haalbare uitvoerbaarheid van de 'eigen opgaven'.

Knelpunten van het geschiedenisonderwijs

Het moge lijken alsof het bestuur van Uw vereniging zich voornamelijk heeft bezig gehouden met de problematiek van het c.s.e. Inderdaad ging hierin naast het afhandelen van de lopende zaken de meeste tijd zitten.

We constateren verder, dat er een aantal ontwikkelingen gaande zijn, die een verschrining van het geschiedenisonderwijs in Nederland in de hand dreigen te werken.

1. We noemen de plannen om onafhankelijk adviserende instanties op het gebied van de leerplanontwikkeling, waarvan de

ACLO-geschiedenis er een van is, op te heffen zonder dat daarvoor een gedegen opgebouwd substituuut in de plaats komt. Hiertegen heeft het bestuur van de VGN actie ondernomen, in overleg met de voorzitter en de secretaris van de ACLO-gs.

2. Op het gebied van de nascholing worden activiteiten, door de VGN aangezet en/of ontwikkeld, overgenomen door anderen. Het bestuur ziet het als zijn taak als vertegenwoordiging van wat zo mooi het 'veld' wordt genoemd, zo alert en effectief mogelijk te reageren op deze ontwikkelingen en in een voor de VGN aanvaardbare vorm te gieten. Het is daarom ook het stre-

ven van het bestuur de aanwezige know-how optimaal te operationaliseren.

3. Het is te betreuren, dat de VGN formeel niet of nauwelijks is betrokken in de ambtelijke overlegstructuren, die invloed uitoefenen op de vormgeving van het geschiedenisonderwijs in Nederland.

4. Verder zijn er aanwijzingen, dat het aantal uren geschiedenis in de verlengde brugperiode wordt terug gebracht ten gunste van het vak Frans.

5. In de (nieuwe) opleiding voor onderwijsgevend (PABO) wordt het vak geschiedenis niet meer expliciet genoemd, maar volgens de plannen van het minis-

terie 'ondergebracht' in het vakgebied 'mens- en maatschappijonderwijs'. Ook de eindtermen voor de nieuwe opleiding zijn in 'mens- en maatschappijonderwijs' geformuleerd.

6. In het (toekomstig) basisonderwijs is een verdergaande ontwikkeling van traditioneel gesplitst zaakvakken-onderwijs in de richting 'sociale oriëntatie' en 'mens- en maatschappijonderwijs' te constateren.

7. In België is geschiedenis opgegaan in 'sociale vorming'. Deze ontwikkelingen in ons buurland worden door het bestuur nauwlettend gevolgd.

G.J. van der Tweel, E. Boerhout.

Financieel jaarverslag 1980

Als het meest opvallende in het financieel jaarverslag 1980 valt te vermelden het ruime batig saldo van f 47.458,06. De contributie-inkomsten bleven iets achter bij de verwachtingen, daarentegen kwam veel meer achterstallige contributie binnen dan gehoopt. Moge deze tendens zich in 1981 voortzetten. De verkoop van Kleio Didactica's overtreft nog steeds onze verwachtingen. Reeds in het najaar waren de nummers 1 "n Land zonder leerplicht" en 3 'Heksengeloof en heksenvervolgung' uitverkocht, zodat in 1981 nog een herdruk zal plaatsvinden. Kleio didactica 4 verscheen pas in december 1980 en bevat geen leerlingenmateriaal, zodat hiervoor geen post is opgevoerd in 1981. De verkoop van 'Geschiedenis in de lagere klassen' stagneert enigszins. Op de begroting van 1981 is daarmee rekening gehouden. Het vermogen van de vereniging leverde een hoge interest op. Ook voor 1981 kan, gezien het gegroeide vermogen, op een forse rente gerekend worden, zij het dat de rentevoet in vergelijking met 1980 aanzienlijk is gedaald. Vandaar een gematigd optimisme tot uitdrukking gebracht op de begroting.

Op deze plaats wil ik gaarne hulde brengen aan de heer Houweling voor zijn waardevolle adviezen ten aanzien van het beleggen van ons vermogen. Daarnaast is hij een grote steun voor onze vereniging waarvoor onze hartelijke dank.

De uitgaven voor Kleio bleven wat onder de begroting, voornamelijk omdat later dan voorzien werd overgegaan naar een nieuwe drukker. Omdat in 1981 10 in plaats van 12 nummers van Kleio zullen verschijnen is het bedrag op de begroting wat lager geworden.

De uitgaven van Kleio Didactica bleken minder dan begroot, onder meer omdat Kleio didactica nummer 4 geen apart leerlingenmateriaal bevat. Toch is voor 1981 opnieuw een fors bedrag begroot, dit in

verband met plannen voor een mooiere lay-out en een aparte omslagkaf voor het leerlingenmateriaal.

De Kleio redactie heeft plannen voor het maken van meer propaganda voor het blad. De kosten hiervan zijn nog niet helemaal bekend en zijn derhalve niet apart opgevoerd. Zij zullen vallen onder de post onvoorzien.

Het bestuur haalde het begrote bedrag niet helemaal, maar dit bedrag is hoger gesteld dan het vorig jaar in verband met de te verwachten kostenstijgingen.

Voor de vriendelijke en efficiënte wijze waarop mevrouw Louise werkzaamheden voor het bestuur verrichtte danken wij haar hartelijk.

De administratie kostte minder dan verwacht, vooral doordat enige verschuivingen hebben plaatsgevonden in de werkzaamheden. Op deze plaats past een woord van dank voor mevrouw de Zwart, die zich in korte tijd in de moeilijke materie heeft ingewerkt. Vanwege de kwestie van het schriftelijk eindexamen geschiedenis heeft een buitengewone algemene vergadering plaatsgevonden, waardoor het begrote bedrag is overschreden. Dit is echter een eenmalige zaak geweest. De Verenigingsraad heeft daarentegen niet plaatsgevonden. Voor deze activiteiten is op dezelfde bedragen gerekend voor 1981.

De afdelingen worden in toenemende mate actief gezien de cijfers. Het begrote bedrag voor 1981 geeft aan dat het bestuur de activiteiten van harte toejuicht. Voorafgaand overleg met de penningmeester van het bestuur is noodzakelijk.

In de secties en commissies is hard gewerkt getuige de cijfers. Op de begroting is een bedrag uitgetrokken voor een Mavo-dag, die zal worden georganiseerd door het bestuur van de sectie Mavo/Lbo. Ook het bestuur van de sectie Pedak/Basisonderwijs zal een dag organiseren voor

docenten van Pedagogische Academies.

De bedragen voor de werkzaamheden van de secties en commissies in 1981 zijn aangepast aan de activiteiten.

De Kleio redactie heeft de kosten van haar werkzaamheden onderschat. Het voor 1981 opgevoerde bedrag komt tegemoet aan de veranderde omstandigheden.

De didaktiekcommissie overschreed het voor haar begrote bedrag door wijzigingen in de subsidie-regelingen voor seminarium en didaktiek-conferenties. In 1981 is rekening gehouden met genoemde wijzigingen.

In 1980 is de Huib de Ruyterprijs niet toegekend. Deze prijs is inflatoir aangepast en opgetrokken tot f 1.000,—.

De uitgave 'Geschiedenis in de lagere klassen' werd voor 75% gefinancierd door de LPC. Daarom hebben deze ook recht op 3/4 van de opbrengst.

In juni 1980 werd in verband met het schriftelijk eindexamen geschiedenis een ad hoc commissie ingesteld, in de wandelgangen de commissie Hegyi genoemd, die advies uitbracht aan het bestuur.

Voor een post onvoorzien is op deze begroting geen ruimte, daarom is deze post weggelaten. In verband met genoemde plannen van de Kleio redactie, kan het zijn dat de Vereniging meer geld nodig heeft dan hier begroot. Tevens wordt er rekening mee gehouden, dat de V.G.N. zelf meer zal moeten bijdragen aan de kosten van seminarium en didaktiek conferenties. Daar echter 1980 een ruim batig saldo heeft opgeleverd, zullen mogelijke extra kosten geen probleem opleveren. De financiële situatie van de Vereniging is goed. De in december aangekondigde contributieverhoging ofwel inflatiecorrectie blijkt onnodig, zodat het bestuur heeft besloten de contributie voor 1981 niet te verhogen.

H. A. M. Mulkens-Harmeijer

BALANS per 31 december 1980 met vergelijkende cijfers per 31 december 1979.

	31-12-80	31-12-79		31-12-80	31-12-79
Liquide middelen	174.123,06	107.460,66	Crediteuren	36.498,99	13.313,65
Debiteuren	4.950,—	969,—	Vermogen	142.574,07	95.116,01
	<u>f 179.073,06</u>	<u>f 108.429,66</u>		<u>f 179.073,06</u>	<u>f 108.429,66</u>

STAAT VAN BATEN EN LASTEN 1980 met BEGROTINGSCIJFERS 1981

BATEN	Begroting '80	Werkelijk '80	Begroting '81
Contributies	192.500	187.070,75	191.550
Abonnementen	15.000	16.358,75	16.000
Advertenties	7.000	8.735,—	8.000
Verkoop VGN-uitgaven:			
– Kleio Didactica			
1. 'Land zonder Leerplicht'	800	755,—	3.000
2. 'Van Sodom tot Rhynauwen'	1.700	915,—	100
3. 'Heksengeloof en -vervolging'	1.800	1.914,—	3.000
4. 'Jeugdliteratuur'	200	—,—	—
5. 'Mei 1981'	—	—,—	2.500
6. 'November 1981'	—	—,—	100
– Geschiedenis voor de lagere klassen	5.200	3.815,15	2.700
– Kleio – losse nummers	250	1.111,75	1.000
Ontvangsten vorige jaren	1.250	4.528,—	1.500
Intrest	7.000	18.320,39	12.325
	<u>f 232.700</u>	<u>f 243.523,79</u>	<u>f 241.775</u>
LASTEN			
Kleio	111.000	90.801,43	100.000
Kleio Didactica	30.000	22.768,48	30.000
1. 'Land zonder Leerplicht' leerl.mat.	150	729,70	3.500
2. 'Van Sodom tot Rhynauwen' leerl.mat.	450	235,05	50
3. 'Heksengeloof en -vervolging' leerl.mat.	1.850	1.289,—	3.500
4. 'Jeugdliteratuur' leerl.mat.	1.550	—,—	—
5. 'Mei 1981'	—	—,—	4.000
6. 'November 1981'	—	—,—	4.000
Gesch. lagere klassen- verz.kosten	—	1.090,05	700
Kleio losse nummers- verz.kosten	—	—,—	750
Bestuur	22.000	21.761,56	24.000
Administratie	20.000	15.819,84	20.000
Algemene Vergadering	5.000	4.312,65	5.000
Algemene Vergadering II	—	1.451,35	—
Verenigingsraad	1.500	—,—	1.500
Afdelingen	5.000	6.260,76	10.000
Secties:			
Pedak-basisonderwijs	5.000	5.920,85	5.200
P.A.-dag	—	—,—	2.000
Mavo-dag	—	—,—	2.250
MAVO-LBO	2.500	4.181,58	4.000
WVO-HAVO	1.500	2.697,20	2.500
Tertiair onderwijs	1.500	535,60	1.500
Vaste Commissies:			
Redactie Kleio	2.500	5.271,50	5.200
Redactie Kleio Didactica	1.000	422,25	1.000
Didactiekcommissie	2.000	3.317,04	4.000
Onderwijs adviescommissie	1.800	1.509,65	1.800
Tijdelijke Commissies:			
Vaklokaal Geschiedenis	1.000	55,50	500
Huub de Ruyterprijs	250	250,—	250
Intern. Didactiekconferentie	1.000	120,25	1.000
Vertegenwoordiging VGN in:			
Onderwijscomm. NHG	250	106,20	250
C.E.V.N.O.	250	250,—	300
Diversen: H. de Ruyterprijs	750	—,—	1.000
Opbr. Gesch. Lagere Klassen L.P.C.	3.900	2.043,70	2.025
Commissie Hegyi	—	1.728,10	—
Onvoorziene Uitgaven	9.000	1.136,44	—
Batig saldo		<u>47.458,06</u>	<u>—</u>
	<u>f 232.700</u>	<u>f 243.523,79</u>	<u>f 241.775</u>

Jaarverslag Kleio

1980 was wederom een jaar waarin Kleio nauwelijks wat rust gegund werd. Nu is dit gebrek aan rust inhaerent aan het laten verschijnen van een periodiek, maar het afgelopen jaar kende erg veel veranderingen. De heren Slootweg, Van Hees en, namens het AB de heer Frieling, namen afscheid, terwijl de heer C. Bogaerts, vakdidacticus aan de SOL te Utrecht de redactie verrijkte. Zo groeide binnen twee jaren een geheel nieuwe groep van Kleio-redacteuren.

Om tegemoet te komen aan hogere layout eisen en het productieproces van Kleio meer te stroomlijnen werd overgegaan naar een nieuwe drukker. De eerste resultaten kon U vanaf nummer 8/9 1980 aanschouwen: een 3-kolomsindeling die typografisch meer mogelijkheden biedt en dan nu een andere omslag, wel de meest in het oog springende wijziging. Alle problemen die deze veranderingen met zich mee brengen zijn wij nu zo ongeveer te boven, zodat wij U de komende jaren een Kleio hopen te bieden die stevig en waardig in haar schoenen staat.

Het beleidsplan voor Kleio, dat vorig jaar zijn beslag kreeg, begint gestaag in ons blad vorm te vinden. Ervaringen uit de onderwijspraktijk, besprekingen van didactisch materiaal en de twee uitgaven van Kleio-Didactica vormden tezamen meer dan de helft van de inhoud. De twee Kleio-Didactica's van het afgelopen jaar verschilden nogal van karakter. Het leerlingenmateriaal van Kleio-Didactica 3, over heksengeloof en heksenvervolging, vond gretige aftrek en is thans, samen met de leerlingenkaternen van de eerste aflevering van Kleio-Didactica in herdruk. Kleio-Didactica 4, zonder leerlingenkaternen, werd een lijvig werk over jeugdliteratuur.

Langzamerhand druppelt steeds meer lesmateriaal binnen dat in deze jaargang in Kleio of in Kleio-Didactica zijn weerslag zal vinden. Aan de uitnodiging van de redactie om op publikaties van pedagogisch-didactische aard te reageren werd tot nu toe weinig gehoor gegeven. De ervaringen van werkers in het veld lijken ons een uiterst waardevolle aanvulling en worden dan ook node gemist.

Het geschiedwetenschappelijke gedeelte van Kleio, teruggevallen tot $\pm 20\%$ van de inhoud, blijft in onze aandacht. De toch al (over)belaste docent is er zeker mee gebaat de wetenschappelijke stand van zaken bij te houden via bijv. literatuurbelichten. In dit kader en gelet op de eind-examenonderwerpen c.s.e. 1981-1982 deed de redactie moeite 'China-watchers' en deskundigen op het terrein van de staatsinrichting te vinden. Eenvoudig was dit niet. Enkele publikaties zijn reeds verschenen, andere zullen volgen.

Het netwerk van vaste correspondenten uit elke sectie kwam in 1980 rond.

Dat de recensies nog steeds met regelmaat binnenkomen, blijft ons verheugen. De gebruikswaarde ervan schijnt redelijk goed te zijn, gezien de berichten die ons bereiken: er zijn VGN-leden die Kleio slechts openen om de recensies te lezen. Het is echter de wens van de redactie om de lezers dit jaar een blad aan te bieden dat om velerlei redenen gelezen zal worden.

Jos Harderwijk

Jaarverslag didactiekcommissie

*"Dit is het wat ik begrijp
Dat de wereld van stof is gemaakt
En dat wij slechts een handvol stof zijn.
Maar vanwaar komt de pijn van het zoeken
In elke grein van ons wezen?"*

(Muhammad Iqbal, Perzische Psalm,
vertaling: Bert Voeten)

Samenstelling

De heren H. de Lange en H.A. Molenkamp zagen zich genoodzaakt hun werkzaamheden in de didactiekcommissie te beëindigen. Wij zullen hun inbreng node missen. Voorlopig is in deze vacatures nog niet voorzien.

Seminarium en conferenties

Ondanks alle extra publiciteit in de onderwijsbladen, in Kleio en d.m.v. affiches, is het aantal aanmeldingen voor het seminarium voor beginnende leraren, evenals het vorig jaar, laag gebleven. Wat dit betreft heeft een intensievere reclamecampagne

weinig soulaas geboden. Het thema van het seminarium was, evenals het vorig jaar 'Industriële Revolutie'. Wederom viel de nadruk op de toepassing van werkvormen, waarbij de dramatische werkvormen extra aandacht kregen.

Het was de bedoeling, als vanouds, twee conferenties te organiseren, ditmaal rond het thema 'dramatische werkvormen in het geschiedenisonderwijs'. De data waren reeds ruim van tevoren vastgelegd, toen de ambassade van de VS de VGN uitnodigde ideeën te leveren voor een door hen te beleggen conferentie voor geschiedenisleraren. Gezien de actualiteit van de presidentsverkiezingen werd dan ook tot dat onderwerp besloten.

Een en ander had tot gevolg dat de didactiekcommissie één conferentie liet schieten, aangezien de datum van deze conferentie zou samenvallen met die der VS-ambassade.

Het onderwerp van de conferentie was ludieker en uitdagender dan in voorgaande jaren. Het is dan ook een echte 'doe'-

conferentie geworden, en het samen bezig zijn met een aantal vormen van drama heeft leuke resultaten opgeleverd, inspirerend gewerkt en er het geschiedenisonderwijs zeker ook een dimensie bij gegeven.

Vooralsnog konden seminarium en conferentie ook dit jaar weer georganiseerd worden dank zij de medewerking van de initiële opleidingen. Het lijkt er op, dat dit komend jaar weer kan gebeuren, wat dat betreft is er sprake van optimisme, hoewel dit tot op heden niet in zekerheid kan worden omgezet.

Het seminarium heeft het afgelopen jaar te lijden gehad van de gevolgen van de vakantiespreiding: weinig aanmeldingen. Het vorig jaar had deze tendens zich al ingezet. Extra publiciteit heeft geen zoden aan de dijk gezet. Overwogen wordt regionale seminaria te organiseren, ten einde een groter publiek te trekken. Een eerste aanzet voor de conferentie(s) van het volgende jaar, met als thema 'lokale en regionale geschiedenis in de klas' is gegeven.

Publiciteit

Naast het bespreken van methoden, historische jeugdboeken en andere voor het geschiedenisonderwijs relevante literatuur en lectuur, is er ook een begin gemaakt met het signaleren en bespreken van artikelen en lesmodellen uit de diverse binnen- en buitenlandse didactische tijdschriften. In het komende jaar zal in Kleio aandacht worden geschonken aan dramatische werkvormen in het geschiedenisonderwijs, een rechtstreeks uitvloeisel van de laatste conferentie. Tevens zullen vooruitlopend op de conferentie voor het komende jaar enkele artikelen over lokale en regionale geschiedenis verschijnen.

Lopende zaken

De traditionele activiteiten van de didactiekcommissie, n.l. seminarium en conferentie(s), hebben, gezien de onzekere fase waarin we wat dit betreft het afgelopen jaar hebben verkeerd, een onevenredig groot deel van onze aandacht gevegd, en gelukkig niet zonder succes. Daardoor is er weinig tijd overgebleven voor bezinning op de taak van de didactiekcommissie voor de toekomst. Ondanks dit nijpende tijdgebrek wil de didactiekcommissie zich het komende jaar gaan bezinnen op zaken als:

- uiteraard, de invulling van seminarium en conferenties,

- het kritisch begeleiden van het Mavo-project,
- opvattingen omtrent de didactiek van het geschiedenisonderwijs,
- contacten met instellingen op historisch gebied,
- stand van zaken m.b.t. het onderwerp differentiatie binnen het geschiedenisonderwijs,
- aandacht voor het geschiedenisonderwijs in het l.b.o.

Gezien de bemanning van de commissie en de tijd zullen er helaas prioriteiten gesteld moeten worden. De commissie houdt zich aanbevolen voor suggesties.

Henk van Duijsen, secretaris

Jaarverslag onderwijsadviescommissie

De commissie vergaderde viermaal in het afgelopen jaar en wel op 15 februari, 6 maart, 8 mei en 3 oktober. De geplande decembervergadering werd verschoven naar 23 januari. De volgende onderwerpen passeerden de revue.

1. De nota *Ongedeeld VWO*

De besprekingen mondden – in tegenwoordigheid van de Heren Bakker (vice-voorzitter van de VGN) en Molenkamp (lid van de didactiek-commissie) – uit in een concept-schrijven aan Staatssecretaris De Jong, welke brief inmiddels aan het AB ter goedkeuring is aangeboden.

2. De examen-nota van het NGL

In tegenwoordigheid van het DB van de vereniging werd een – afkeurende – reactie aan het NGL doorgenomen en werd aangedrongen op een gesprek met het NGL.

3. *Integratie Bovenbouw HAVO/VWO*, waarbij het idee van examens op verschillende niveau de leden van de commissie wel aansprak.

4. Het OPVO

Zoals bijna iedereen was ook de OAC hierover negatief.

5. De her- en bijscholing c.q. applicatie

De meeste aandacht werd besteed aan de negatieve gevolgen van het weghalen van deze cursussen van het departement, ten einde ze onder te brengen bij de NLO's. Gevreesd moet worden dat een en ander een aflopende zaak is.

6. De examennota van De Jong

Deze nota kon slechts worden besproken aan de hand van persberichten, daar ze uiterst moeilijk te verkrijgen bleek. Een merkwaardige zaak!

Door de commissie werden van belang geacht de gevolgen voor geschiedenis van examens op verschillend niveau, de (rechtspositionele) gevolgen van de afschaffing van het MAVO/LBO-diploma en het verdwijnen van de *algemene* geldigheid van het VWO-diploma m.b.t. het WO. Ook de betrokkenheid van het MAVO-project hierbij werd in de besprekingen betrokken.

7. De ontwikkelingen rondom het *CSE geschiedenis*, met name het geharrewar m.b.t. het begrip identiteit.

8. *Staatsinrichting* o.a. de inspectorale enquête hierover. Over het eindexamen-onderwerp heerste binnen de commissie grote ontevredenheid.

9. De circulaire m.b.t. maatschappij-leer/cuma

Vanwege het feit dat geschiedenisdocenten tot nu toe de bevoegdheid voor beide vakken bezitten, schreef de secretaris van de commissie op verzoek een kort artikelje terzake voor Kleio.

10. Tenslotte moest de OAC helaas afscheid nemen van een illustre lid van de commissie, nl. collega M. van Velzen, een OACer van het eerste uur. Terecht benoemde de ledenvergadering hem tot lid van verdienste. De commissie 'verloor' in hem een wijs lid en een goede collega.

Door het aanblijven van Oudenhoven en de toetreding van mevrouw Röder en de heer Van Manen werd de commissie weer compleet en gaat ze met goede moed het komende jaar in.

Drs. H. Nolles

Jaarverslag van de sectie Pedak/basisonderwijs

1 Samenstelling van de sectie

De samenstelling van de sectie onderging qua personen in 1980 geen wijzigingen. Wel waren er problemen met de functie-verdeling binnen de sectie wat betreft de vervulling van het voorzitterschap en het secretariaat.

Frans Govers had ruimschoots tevoren aangekondigd na zes jaar niet langer voorzitter te willen blijven. Jammer, maar een te respecteren besluit. Uit nood werd toen de oplossing geboren, dat Cees van der Kooij zowel het voorzitterschap als het secretariaat van de sectie op zich nam. Roel Kingma was bereid de financiën te gaan beheren. Jan Engbers ging vanaf april de sectie weer vertegenwoordigen in het AB na een tijd non-actief te zijn geweest. En Magdalene Kingmans was bereid om de verbindingen met de sectie 'tertiair' te verzorgen door zich beschikbaar te stellen als lid van deze sectie.

De combinatie voorzitter-secretaris was een typische noodoplossing, waar een einde aan kwam toen Jan Engbers in april weer volop beschikbaar was en bereid bleek het secretariaat op zich te nemen.

De functieverdeling is nu als volgt:

Cees van der Kooij - voorzitter

Jan Engbers - secretaris en vertegenwoordiger in het AB

Roel Kingma - penningmeester

Magdalene Kingmans - lid (tevens lid sectie tertiair)

Frans Govers - lid

Fokko Dijkstra - lid

Zowel in woord (Zwolle, april) als in geschrifte ('Kleio' no. 6, p. 204) werd op stijlvolle wijze van Frans Govers als voorzitter afscheid genomen. De sectie is Frans bijzonder erkentelijk voor het feit, dat hij bereid was om lid te blijven van de sectie.

2 Jaarvergadering

De jaarvergadering van de sectie op 22 maart 1980 – de eerste in onze geschiedenis! – was zeer matig bezocht. Omdat alle secties tegelijk vergaderden stond de PA-docent ook wel voor een moeilijke keuze: bij welke sectie had zij/hij op dat moment het meeste belang?

Ons discussiestuk 'Wat mag van een leerling, die de basisschool verlaat, op het terrein van de geschiedenis verwacht worden?' (gepubliceerd in 'Kleio' no. 1, pag. 19) stond tijdens de jaarvergadering centraal. Van deze vergadering verscheen een verslag in 'Kleio' no. 7, pag. 218-219.

Met het algemeen bestuur hebben we overlegd over een andere opzet van de jaarvergadering en we hebben goede hoop

onze achterban in 1981 een andere organisatorische opzet voor te kunnen stellen.

3 Activiteiten

De activiteiten van de sectie bewogen zich op drie fronten:

3.1 de maandelijkse vergaderingen van de sectie

3.2 de contacten binnen de vereniging

3.3 de contacten buiten de vereniging.

3.1 Maandelijkse vergaderingen

In de goed bezochte maandelijkse vergaderingen werden de ontwikkelingen rondom het geschiedenisonderwijs in de toekomstige basisschool en de nieuwe opleiding op de voet gevolgd. Nu het magische jaar 1983 nadert, waarin zowel de basisschool als de nieuwe opleiding – althans volgens plan – zullen moeten gaan starten, is er volop werk aan de winkel.

Zo werden besproken in de sectie het eerste rapport van de Innovatiecommissie Opleidingen (ICO) over de structuur van de nieuwe opleiding, het tiende advies van de Innovatie Commissie Basisonderwijs (ICB), waarin de contouren van de basisschool te vinden zijn en het derde rapport van de Coördinatiecommissie Opleidingen (Coop) over de experimenten, die gaande zijn aan de huidige opleidingen, o.a. over de vakkenclustering.

Voor de basisschool werd bijzonder veel tijd en energie (drie vergaderingen!) gestopt in de discussienota 'Naar het onderwijsleerplan basisschool' van de projectgroep Leerplanontwikkeling Basisschool (pgLOB), een projectgroep van de Stichting voor de Leerplanontwikkeling (SLO). Aan de orde kwamen de eerste tien hoofdstukken in relatie tot hoofdstuk XI '(sociale) wereldoriëntatie'. Van dit hoofdstuk publiceerde Cees van der Kooij een uitvoerige analyse in 'Kleio' no. 4, pag. 140-143. In onze reactie naar de pgLOB beperkten we ons tot een reactie op vier hoofdpunten. Voor deze in 'Kleio' en andere onderwijsbladen aangekondigde reactie bestond grote belangstelling. Bij het secretariaat kwamen reeds meer dan vijftig aanvragen uit heel Nederland binnen voor toezending van deze reactie van teams van basisscholen, van collega's PA en OK en van onderwijsbegeleidingsdiensten.

Ook het fenomeen nascholing in de vorm van applicatie, het vierde jaar op de opleidingsschool voor kleuterleidsters en de Integratie Voorbereidende Bijscholing (IVB) vroeg de aandacht van de sectie.

In verband met onze nota 'Wat mag ...'

werden allerlei rapporten uit de verzorgingssfeer geanalyseerd. Het ging hierbij vooral om publikaties, die schoolteams moeten helpen bij het zelf samenstellen van een schoolwerkplan. Deze analyses werden gepubliceerd onder de titel 'Geschiedenis in het schoolwerkplan voor de basisschool' ('Kleio' no. 7, pag. 226-227 en 'Kleio' no. 10, pag. 292-293).

De consumentenrapporten van de sectie voorzien blijkens de vele aanvragen uit het gehele land in een grote behoefte. De sectie werkt aan een voltooiing van de serie. Gewerkt wordt aan de methodes 'Het verleden vandaag' en 'Wereldverkenning'. Het was bijzonder verheugend voor de sectie, dat op eigen initiatief een basisschoolteam op basis van de door de sectie gepubliceerde criteria de methode 'Mensen maken geschiedenis' analyseerde. De bevindingen van dit team zullen samen met een verantwoording van het feit, dat het gekozen heeft voor deze methode en met een overzicht hoe het deze methode geregionaliseerd heeft t.z.t. – maar in ieder geval in 1981 – samen met de andere rapporten gepubliceerd worden.

3.2 Contacten binnen de vereniging

3.2.1 Met het Dagelijks Bestuur en het Algemeen Bestuur.

Via de maandelijkse vergaderingen van het AB verzorgde secretaris Jan Engbers de contacten met het algemeen en met het dagelijks bestuur.

3.2.2 Met 'Kleio'

Met de redactie van 'Kleio' waren er uitstekende contacten. Onze correspondent Cees van der Kooij werkte mee aan het beleidsplan voor 'Kleio', dat op de jaarvergadering van de vereniging aanvaard werd. In verschillende 'Kleio'-nummers verzorgde de correspondent bijdragen van de sectie over de werkzaamheden van de sectie en over ontwikkelingen binnen de basisschool en de onderwijsersopleiding. Ook signaleerde hij nieuwe uitgaven in de rubriek 'Kroniek' en besprak hij boeken en andere hulpmiddelen, die van belang zijn voor het onderwijs aan 4-12-jarigen. De sectie is inmiddels begonnen met de voorbereidingen voor een PEDAKnummer in 1981.

3.2.3 Met de sectie tertiair

Fokko Dijkstra werkte mee aan het discussiestuk 'Tertiair onderwijs' ('Kleio' no. 1, pag. 19-20). Dit stuk bleek niet direct inspirerend voor de werkzaamheden van de sectie tertiair. Dit is te betreuren, temeer daar minister Pais in zijn beleidsnotities steeds weer zijn ideeën benadrukt

van een gemeenschappelijk propedeutisch jaar voor de Nieuwe Lerarenopleiding en de Pedagogische Academie Basisonderwijs (PABO).

3.3 Contacten buiten de vereniging

3.3.1 Met de ACLO-GS

Jan Engbers nam namens de sectie zitting in een commissie ad hoc (voorzitter N. Maarsen, secretaris L. van Schie). Deze commissie discussieerde over de nota 'Naar het onderwijsleerplan basisschool'. Wegens een benoeming bij de Stichting voor de Leerplanontwikkeling bedankte Jan Engbers voor het lidmaatschap van deze commissie. Cees van der Kooij nam zijn plaats in.

3.3.2 Met de SLO

De sectie onderhield zowel contacten met medewerkers van project 3250 'Mens- en

maatschappij-onderwijs in het basisonderwijs' als met de projectgroep Leerplanontwikkeling voor de Opleiding tot Leraar in het Basisonderwijs (pg LOBO). Zoals hiervoor al werd vermeld reageerde de sectie op een nota van de SLO-projectgroep LOB.

3.3.3 Met de Werkgroep Geschiedenis van de LPC

In de loop van dit jaar bleven de contacten beperkt tot het uitwisselen van notulen en zo nu en dan het afvaardigen van een tegenwoordiger naar elkaars vergaderingen. De sectie was bijna voltallig aanwezig op de door de werkgroep georganiseerde conferentie op 1 en 2 oktober 1980.

4 Besluit en perspectief

Het was een voor de sectie prima verlopen verenigingsjaar. Alleen er is zoveel...

dat het helaas onmogelijk bleek om een aantal zaken grondig af te handelen.

Punten, die de aandacht van de sectie bezighouden, maar waar door tijdgebrek nog te weinig aan gedaan is, zijn

- de ontwikkeling van tijds- en historisch besef bij kinderen van 4 tot 8 à 9 jaar;
- de inhoudelijke kant van de nascholing (applicatie, vierde jaar O.K. en I.V.B.);
- de eindtermen voor de basisschool in de vorm van een uitwerking van de discussienota 'Wat mag...';
- het functioneren van geschiedenis in de huidige (O.K. en P.A.) en in de toekomstige opleiding (PABO)

Ook in 1981 zal de sectie dan ook niet verlegen zitten om werk.

Jan Engbers

Cees van der Kooij

Jaarverslag sectie Mavo-Lbo

Samenstelling

Het aantal bestuursleden veranderde niet, wel verliet de heer G.J. van der Tweel ons sectie-bestuur i.v.m. zijn benoeming tot 1e secretaris van de VGN. We wisten een nieuw bestuurslid aan te trekken en wel uit het LBO zodat na de a.s. jaarvergadering het sectie-bestuur weer officieel uit zes leden gaat bestaan.

Mevrouw E. Confurius vertegenwoordigt het LEAO, de heer E. Zwarteveen de LTS, en de heer J. Moerkens het LHNO, de andere leden het Mavo.

Werkzaamheden

Het sectie-bestuur kwam negen maal bijeen.

Behandeld werden o.a. de volgende zaken:

Het leerplan LBO voor gs/ak, dat aan het SLO is aangevraagd. De sectie werd hierover door N. Bakker ingelicht.

Ook werd bekeken welke publicaties voor en over Mavo en of Lbo in Kleio geplaatst konden worden. Zo verscheen er een artikel over het Mavo-project van R. Bolsius e.a. In Kleio no. 1, 1981 verschijnt een artikel van ons sectie-bestuurslid over ethnische minderheden in ons onderwijs.

Het bestuur is tot het besluit gekomen alle publicaties in bonds- en vakbladen over het geschiedenisonderwijs op Mavo en Lbo te volgen, deze van commentaar te voorzien en te plaatsen in Kleio.

Wij ontvingen van de vakbegeleidingsgroep geschiedenis Mavo-project twee artikelen:

a eerste tussentijds rapport over het raamplan geschiedenis, en

b de geschieddidactische uitgangspunten van de vakbegeleidingsgroep.

Deze artikelen werden bestudeerd en van commentaar voorzien.

We hebben tevens een gesprek gehad met de heer van Schie, secretaris ACLO-gs, over zijn werkzaamheden en de positie van deze Aclo, en over de plaats van het vak geschiedenis in ons totale onderwijs.

Tijdens het middagedeelte van de laatste jaarvergadering, waar een aantal Mavodocenten in vergadering bijeen waren, bleek dat er behoefte bestond een dag te organiseren voor geschiedenisdocenten uit het Mavo.

Het bestuur toog aan het werk en er werd gezocht naar geschikte inleiders. We meenden als bestuur ook het Lbo er bij te betrekken, zodat deze Mavo-Lbo dag definitief rond is en gehouden gaat worden op 13 maart 1981. Het ochtendgedeelte bestaat 'Differentiatie', na de lunch 'Ethnische minderheden in ons onderwijs'.

Verder heeft onze aandacht de gehele eindexamenproblematiek, niet alleen het eindexamen-programma, maar ook een herziening van het CSE (zie jaarverslag 1979).

Voor het komende jaar richt onze aandacht zich dan ook op de eindexamenproblematiek en de differentiatie in het eindexamenjaar.

Omdat de taken omvangrijker worden lijkt het ons beter de Mavo-Lbo sectie in

de toekomst te splitsen in twee afzonderlijke secties.

S. Erich

P.L. Hendriks

Jaarverslag sectie Havo/Vwo

Dit jaarverslag strekt zich uit over de periode 22-3-1980, de laatste jaarvergadering, tot 1-12-1980, de inleveringsdatum van dit verslag.

Samenstelling sectie

Het aantal leden van het sectiebestuur veranderde in deze periode niet. De heer L. Mulder werd benoemd tot secretaris, mevr. B. Karreman tot Kleio-correspondente. Het bestuur werd op uitstekende wijze geadviseerd door mevr. Hegyi.

Vergaderingen

In de periode tot 1 december 1980 kwam het sectiebestuur vijfmaal bijeen om te praten over de volgende werkzaamheden:

a. de eindexamenproblematiek

De jaarvergadering had erop aangedrongen op korte termijn tot een herziening van het hele eindexamenprogramma te komen (dus niet uitsluitend het centraal schriftelijk eindexamen). Deze herziening had dan ook onze eerste aandacht. Door mevr. Hegyi werden in april en mei 1980 twee discussiestukken geschreven, die richtlijnen gaven voor het opstellen van een ander eindexamenprogramma. Na

uitvoerige discussie over deze richtlijnen zijn we beland in een discussie over doelstellingen en vaardigheden. Het is de bedoeling aan de hand van de te formuleren doelstellingen en vaardigheden een aantal thema's op te stellen die de kern zullen vormen van een nieuw eindexamenprogramma.

Door de heer Van der Werf is een proefenquête opgesteld die bestaat uit vragen over hoe men staat tegenover het huidige eindexamenprogramma en tegenover veranderingen in het eindexamenprogramma die opgeroepen worden door de invoering van het CSE. Via deze enquête wil het sectiebestuur een globaal idee krijgen over de oplossingen die de collega's gezocht en/of gevonden hebben voor de huidige problemen, en over de vraag in welke richting het sectiebestuur dient te werken. De afdelingsbesturen zijn benaderd om de interesse van de leden voor een dergelijke enquête te peilen.

b. de onderbouwproblematiek

De jaarvergadering had gewezen op de grote problemen van differentiatie in de onderbouw. Enkele leden van het sectiebestuur hebben in eigen kring informatie

verzameld over differentiatie. Zij hebben besloten tot de vorming van een commissie die zich met deze problematiek zal bezig houden. Met de heer Gieles is overlegd over de richting die deze commissie kan gaan. Enkele leden van het sectiebestuur hebben een oriëntatie-conferentie bijgevoerd over de toepassing van individualisering en differentiatie binnen klasverband op geschiedenisonderwijs. Deze conferentie ging uit van het Katholiek Pedagogisch Centrum en stond onder leiding van de heer Gieles.

De commissie zal bestaan uit mevr. R. Kriesch, mevr. N. Greven-den Ouden, de heer F. Dijkstra en de heer H. Ketelaars.

Verdere zaken

Door het Algemeen Bestuur van de VGN is het sectiebestuur gevraagd leden te zoeken voor de commissie Speciale Onderwerpen Eindexamen Geschiedenis en de Adviescommissie Docenten.

H. Ketelaars

Jaarverslag sectie Tertiair Onderwijs

Op onze eerste vergadering van 22 maart 1980 werd het nieuwe bestuur geformeerd (voor alle geledingen: Universiteit, MO, NLO en PA één afgevaardigde plus een voorzitter) en werd de zin van de sectie tertiair in een vereniging, die voornamelijk op het secundair onderwijs is gericht, aan de orde gesteld. (zie het verslag in Kleio 7, 1980).

Door overvolle agenda's etc. werd de tweede vergadering pas op 16 juni 1980 gehouden. Op deze vergadering hebben we afgesproken, dat ieder bij zijn/haar onderdeel de behoefte zou peilen aan een sectie tertiair onderwijs en de verwachtingen ten aanzien van deze sectie.

Uit deze peiling bleek het volgende:

bij de universiteitsdocenten zijn voornamelijk alleen maar didactiekdocenten lid van de VGN; bij de NLO en de MO-docenten zijn de meesten wel lid; zij allen zien als belangrijkste taak van het sectiebestuur van het tertiair onderwijs om de wildgroei in het nascholingsaanbod voor het secundair onderwijs te gaan saneren door het maken van duidelijke afspraken

onderling. Bij de PA docenten is geen peiling verricht, omdat zij reeds een goedlopende sectie (Pedak/Basisschool) hebben met specifieke behoeften. De elkaar overlappende behoeften zullen het komende jaar aan de orde komen.

Op initiatief van de voorzitter zijn op 18 november j.l. enige vertegenwoordigers van belangengroeperingen in de nascholing van het secundair onderwijs bijeengekomen in Utrecht. Op volgende bijeenkomsten zullen we proberen meer concrete invulling aan deze denkbeelden te geven.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de sectie tertiair onderwijs nog niet is toegekomen aan behandeling van andere problemen, zoals vermeld op de jaarvergadering van 22 maart 1980. Wij hopen hieraan in de komende tijd aandacht te kunnen besteden.

Christine W.M. Schunck.

China na 1911, een keuze van boeken

Dr. E.B. Vermeer

De Kleio-redactie heeft dr. E.B. Vermeer, verbonden aan het Sinologisch Instituut te Leiden, bereid gevonden een literatuur-overzicht samen te stellen in verband met het CSE – onderwerp over China.

Aan het einde van zijn bijdrage geeft hij zijn visie op de onderwerppindeling en begrippenlijst, zoals deze door de CEGES is samengesteld.

Wij maken u hierbij tevens attent op enkele recensies van schooluitgaven over het onderwerp 'China 1911-1949', zie de rubriek Recensies, onderdeel 'School en Didactiek'.

China heeft een zeer lange geschiedenis. Naast periodes van eenheid is het vroeger en ook in deze eeuw politiek verdeeld geweest. De scheidslijnen hebben gelegen tussen het Noorden en de Zuidelijke provincies, tussen Peking en regionale belangengroepen, tussen binnenland en moderne kuststrook, Kuomintang en Communisten, Volksrepubliek en Taiwan. Bij al die tegenstellingen spelen in deze eeuw buitenlandse invloeden een belangrijke rol: de Japanse invloed loopt van Sun Yat Sen tot de Tweede Wereldoorlog, de Komintern was actief bij de opbouw van zowel Kuomintang als de Chinese Communistische Partij, het Westen zond zendelingen, handelaren, technische specialisten en militairen. Desondanks hebben China's grootte – een Chinese provincie telt gemiddeld meer inwoners dan een Europees land – en eigen culturele traditie een tegenwicht gevormd tegen verwestering.

Het beeld van China's recente geschiedenis is zeer complex, en daarom niet gemakkelijk op school te onderwijzen. Daarbij komen nog enkele praktische problemen: weinig voorkennis van land en volk, weinig aanknopingspunten met de Europese geschiedenis, moeilijke namen, en maar weinig Nederlandstalige literatuur. Van docent én leerling is daarom extra inspanning nodig. Maar het resultaat daarvan kan heel produktief zijn. Als het nut van de geschiedenis onder andere is het besef te vergroten van de unieke grondslagen van onze eigen cultuur, ligt hier ter contrast China: een totaal andere samenleving, groot, arm, sinds kort communistisch, met een andere traditie, wereldbeschouwing en sociale organisatie. Maar ook moet men beslist wijzen op grote verschillen binnen China: de clans en pachters in de rijstbouw in het Zuiden tegenover de dorpsgemeenschappen van zelfstandige keuterboeren in de gerst- en tarwegebieden in het Noorden, de verwesterende elite in de grote kuststeden versus de nog traditionele of al ontwortelde boerenfamilies, buitenlandse inmenging door Japanse soldaten of Amerikaans Rode Kruis. De laatste halve eeuw is China een toneel van snelle en schokkende veranderingen in binnenlandse en buitenlandse politiek, economie en leven van alledag. Thema's zijn er genoeg: de strijd om het naakte bestaan, militarisering van de samenleving, de onbereikbaarheid van een democratisch evenwicht, de effecten van

buitenlandse inmenging en die van internationaal isolement, mobilisatie van de massa's, de vernietiging van het oude politieke en sociale systeem, de opbouw van het socialistische stelsel, 'burgerlijke' vrijheden en politieke participatie, revolutie en bureaucratisering, de verhouding stad-platteland of centrum-periferie, opkomst en neergang van de Maoistische ideologie en nog vele meer. In het volgende wil ik enkele aanbevelingen doen van onderwerpen en boeken die voor het geschiedenisonderwijs nuttig lijken.

Ik zie af van het opnemen van vergelijkende werken, waarin China slechts een onderdeel vormt. Overigens is dit een nuttige categorie boeken. Te denken valt o.a. aan Karl Wittfogel, J. Barrington Moore, Theda Skocpol, Eric R. Wolf, en boeken over ontwikkelingsproblematiek. Voor docenten die niet veel meer dan 5 boeken zouden willen lezen: een sterretje * markeert een zevental boeken, die tezamen een minimum kunnen vormen.

N.B. Geciteerde prijzen zijn altijd die van de goedkoopste editie. Overigens kunnen deze inmiddels herzien zijn; dat geldt zeker voor oudere werken.

Gehele periode

* John K. Fairbank, Edwin O. Reischauer and Albert M. Graig, *East Asia: The Modern Transformation*. London 1965, 955 pp. (£ 6.85).

Een helder geschreven overzicht van politieke, sociale en culturele ontwikkelingen van China, Japan en Korea. Ongetwijfeld de meest gebruikte en invloedrijke test voor beginnende geschiedenisstudenten, maar langzamerhand toch wel iets verouderd. Een enigszins gemoderniseerde en verkorte versie is door Fairbank uitgegeven voor China afzonderlijk:

– *China, Tradition and Transformation*. London & Boston, 1979, 552 pp. (£ 16). Vooral goed bruikbaar zijn de gedeeltes over de Westerse invloed in China, veranderde wereldbeschouwing, politiek rond de eeuwwisseling.

– Lucien W. Pye, *China: An Introduction*, Boston 1978, pp. 384 (DM 24,20).

Een goede aanvulling op bovenstaand

tekstboek, omdat hierin de nadruk ligt op de communistische periode. Zeer goed leesbaar en stimulerend over een breed terrein (tijdelijk uitverkocht).

- Robert North, *Chinese Communism*, New York 1966, 254 pp. (U.S.\$ 2.45), en
- Jürgen Domes, *The Internal Politics of China 1949-1972*, London 1973, pp. 258 (£ 6,50) (tijdelijk uitverkocht). Algemene, niet te moeilijke overzichten van de ontwikkeling van de Chinese Communistische Partij tot de revolutie en partij- en regeringspolitiek na de machtsovername. Beide auteurs hantieren een chronologische volgorde en geven de vele wisselingen in politieke lijn nuchter weer.
- Dick van der Horst, *Geschiedenis van China*, Aula 1977, 269 pp. Dit is een algemeen overzicht van geschiedenis en cultuur van prehistorie tot 1976, chronologisch geordend, met bibliografie. Goed bruikbaar maar wat saai en gladgestreken. Het enige tekstboek in het Nederlands, tot voor kort.
- Harry Floor, *Naar een algemene geschiedenis van China*, Deel II 1840-1949, 80 pp., Deel III 1949-1966 80 pp., Deel IV 1966-1977 150 pp. VNC, Amsterdam 1979, (resp. f 2,50, f 2,50 en f 3,50). Gestencilde samenvattingen van verschillende oorsprong.
- Roger Pelissier, *Le troisième Géant, La Chine*. IV Tomes. (I 1839-1864, II 1860-1927, III 1928-1949, IV 1949-1963). Les Presses de France, Paris 1965. Vier kloeke delen, met schitterende illustraties – voor een koopje (nog?) bij de Slegte.

Behalve deze geschiedenissen is ook een ander soort aanpak mogelijk, nl. die van een dwarsdoorsnede van de hedendaagse maatschappij met per sector een historische terugblik. Van de verschillende handboeken bevat mij het meest.

- * F. M. Kaplan, J. M. Sobin and S. Andors, *Encyclopedia of China Today*, MacMillan London 1979, pp. 336 (£ 15,—) Bijdragen over geografie, staatsinstellingen, biografieën, economie, onderwijs, medische zorg, kunst, meestal over de periode 1949-1976. Chronologie, kaarten, mooie uitvoering en kloek formaat.

eens met foto's is het oudere.

- Brunhild Staiger (ed.), *China Handbuch*, Düsseldorf 1974, 1768 Kol. (DM 125,—).

Kortere periodes tot 1949

- Mary C. Wright (ed.), *China in Revolution: The First Phase 1900-1913*, New Haven 1968, pp. 505 (US\$ 5.95). Een tiental essays over aspecten van de revolutie van 1911.

- * James E. Sheridan, *China in disintegration. The Republican Era in Chinese History 1912-1949*, MacMillan, London 1977, pp. 338, (£ 3.70).

De politieke disintegratie van China, niet alleen tijdens de warlords maar ook nog in de Nanking-periode, is het basisthema van deze auteur. Boeiend en uitdagend, terwijl duidelijke historische lijnen worden geschetst. Met suggesties voor meer gespecialiseerde literatuur.

- Lloyd E. Eastman, *The Abortive Revolution: China Under Nationalist Rule 1927-1937*, Cambridge Mass. 1974 pp. 398 (US\$ 16.50).

Een kritische geschiedenis van de tien jaren politieke en economische opbouw onder Chiang Kai Shek, zijn leger en zijn partij.

- Chalmers Johnson, *Peasant Nationalism and Communist Power: The Emergence of Revolutionary China 1937-1945*, Stanford Cal. 1962, pp. 256 (US\$ 3.45)

Verklaart de groei van het communisme vooral uit het succesvolle samensmeden van het verzet op het platteland tegen de Japanse agressors. Een zeer invloedrijk boek (tijdelijk uitverkocht).

- Suzanne Pepper, *Civil War in China: The Political Struggle 1945-1949*, Berkeley 1978 pp. 472 (US\$ 18,50)

- Jean Chesneaux, Françoise Le Barbier, Marie-Claire Bergère, *China From The 1911 Revolution To Liberation*, Pantheon, New York 1977, pp. 372 (f 24,75).

Politieke, sociale en economische geschiedenis, chronologisch opgeknipt met aan ieder hoofdstuk enkele documenten of excerpten toegevoegd. De vele subtitels werken verduidelijkend maar soms wat te schematiserend. De latere periode is sterk naar de communistische overwinning toegeschreven en wat eenzijdig behandeld.

door hun uitgebreide behandeling van het Chinese communisme in de twintiger en dertiger jaren een zeer vertekend beeld. De communisten waren toen een marginaal verschijnsel, niet meer. Beter centrale thema's voor deze tijd zijn bijvoorbeeld: militarisering van de politiek, problemen van modernisering van de economie, de macht van Nanking tegenover de Japanse agressie, de strijd om het bestaan van de arme boeren in Noord- en Zuid China.

Periode na 1949

- Franklin W. Houn, *A Short History of Chinese Communism*, Prentice Hall, New York 1973, pp. 245 (US\$ 3.95).

- Jacques Guillermax, *The Chinese Communist Party in Power 1949-1976*, Westview Press, Boulder Col. 1976, pp. 614 (US\$ 24.75).

(Een tot 1975 bijgewerkte vertaling van 'Le parti communiste chinois au pouvoir' Payot, Parijs 1972).

- Parris H. Chang, *Power and Policy in China* (2nd ed.), Pennsylvania State Un. Press 1978, pp. 276.

Deze drie in wezen chronologische overzichten van de ontwikkelingen in de Communistische Partij en het regeringsbeleid tot in de jaren 'zeventig hebben alle sterke en zwakkere punten. Houn is beknopt, (te) eenvoudig; Guillermax is uitvoerig, degelijk en droog; Chang leest het plezierigst en is het recentst. Allen beschrijven vooral de Chinese top, maar de maatschappij waarin en waarvoor deze machtsuitoefening werd gebruikt is weinig zichtbaar. Hierdoor hangen de politieke gebeurtenissen enigszins in de lucht.

Een goede correctie hiervan valt op verschillende manieren te geven: de werking van het Chinese politieke systeem kan vergeleken worden met bijvoorbeeld dat van de Sovjetunie, of in een breder politicologisch kader worden gezet. Een zeer bruikbaar voorbeeld hiervan is

- John Bryan Starr, *Ideology and Culture: An Introduction to the Dialectic of Contemporary Chinese Politics*, Harper and Row, New York 1973 pp. 300 (DM 15,70).

In tien hoofdstukken worden onderwerpen als de aard en functie van de Chinese ideologie, het politieke leven op het platteland, de Chinese politieke stijl, de partij, de Staat kort behandeld. Geen geschiedenis, maar een hulpmiddel ter gedachte bepaling over de Chinese politiek.

Minder mooi, maar dik en degelijk, even-

Veel eenvoudige tekstboeken geven

Een andere mogelijkheid is het Chinese

politieke bedrijf te relateren aan de Chinese cultuur, en vooral de sociale psychologie. Zeer ver hierin is gegaan door

- Richard H. Solomon, *Mao's Revolution and the Chinese Political Culture*. Un. of Cal. Press, 1971 pp. 604 (US\$ 5.95).

De politieke prioriteiten van Mao, de wijze van regeren van de Communistische Partij, en de reactie van de Chinese bevolking op het communisme worden geanalyseerd en teruggevoerd op de grotendeels traditioneel bepaalde opvoeding, normen en waarden in de Chinese cultuur. De Revolutie op de divan van de psychiater (tijdelijk uitverkocht).

Een derde mogelijkheid is het perspectief te verplaatsen van Peking naar een lager niveau:

- Ezra Vogel, *Canton Under Communism: Programs and Politics in a Provincial Capital 1949-1968*. Harvard Un. Press 1969 pp. 448 (US\$ 3.95).

Door de nabijheid van Hongkong zijn wij verreweg het best geïnformeerd over de provincie Guangdong (Kwangtung). De doorvoering van het nationaal beleid, regionaal verzet en politieke integratie zijn basisthema's voor de jaren 'vijftig maar ook voor de Culturele Revolutieperiode. Politicologisch sterk, maar vooral beperkt tot het provinciale niveau van bestuur.

Er is nog geen bruikbare studie van politiek op distriksniveau. Wel zijn er vele studies over politieke ontwikkeling op het platteland, zie hieronder bij de onderwerpen revolutie en economie en dagelijks leven.

Intellectuele geschiedenis

- Joseph R. Levenson, *Confucian China and its Modern Fate*, 3 Vols. Un. of Cal. Press, 1968 (U.S.\$ 3.85.)

- Tse-tung Chow, *The May Fourth Movement: Intellectual Revolution in Modern China*. Harvard Un. Press, 1960, pp. 486 (US\$ 4.50).

- Roderick Mac Farquhar, *The Hundred Flowers Campaign and the Chinese Intellectuals*. Praeger New York 1960. pp. 324 (tijdelijk uitverkocht).

Het lot van de Chinese intellectuelen in deze eeuw is niet erg gelukkig geweest. Noch de Kuomintang, noch de Communistische Partij gaven veel ruimte aan deze kleine groep. Levenson behandelt de filosofische omschakeling onder Westerse invloed bij vroege denkers als K'ang Yu-wei en Li Ta-ch'ao. Chow beschrijft hun

politieke rol in de nationalistische beweging rond de Eerste Wereldoorlog. Mac Farquhar geeft weer hoe kort en hoe beperkt de Honderd Bloemen in 1957 mochten bloeien. Helaas is er nog geen eigentijdse beschrijving; het is goed te beseffen dat door de groei van onderwijs en maatschappelijke ontwikkeling de Chinese intelligentsia nu vele malen groter is dan in de jaren 'vijftig en daardoor (per definitie?!) minder een elite dan toen.

De geschiedenis van de afgelopen tien jaar en de herwaardering van de Culturele Revolutie na de dood van Mao wordt goed beschreven in de rond 1 januari 1981 te publiceren bundel

- * Douwe W. Fokkema en Bart Tromp (red.) *China op het breukvlak*, Arbeiderspers 1980.

Bijdragen van afzonderlijke auteurs over o.a. interne politieke ontwikkelingen, economie, buitenlandse politiek, culturele veranderingen, mensenrechten, onderwijs.

Afzonderlijke onderwerpen

1 Geografie

Het is beslist nodig een beeld te geven van de van Europa totaal verschillende geografische omstandigheden waaronder China verkeert. Goedkoop maar goed is hiervoor

- Fang Jun Yi, *An Outline of Chinese Geography*, Era Book Cy, Hongkong 1978 (HK\$ 14.00 = f 7,—) Zeer veel goede kaartjes, met kleuren, en gegevens bijgehouden tot de jaren 'zeventig.

- Keith Buchanan, *The Transformation of the Chinese Earth: Aspects of the Evaluation of the Chinese Earth from Earliest Times to Mao Tse-tung*. Bell, London 1970, pp. 336 (£ 6.50) (tijdelijk uitverkocht).

- A. Kolb, *East Asia-China, Japan, Korea, Vietnam. Geography of a Cultural Region*. Methuen London 1971, pp. 600 (£ 12.00)

Deze twee boeken vormen tesamen een degelijke geografische basis voor het geschiedenisonderwijs – maar zouden ook op de Aardrijkskunde-afdeling kunnen staan.

- Brian Catchpole, *A Map History of Modern China*, London 1976. pp. 145 (£ 2,90) Origineel, leuk, maar niet altijd even zinvol.

- *The Rand-McNally Atlas of China*. Washington 1977 pp. 80. Een niet te dure atlas (DM 29,—).

Helaas is er geen goede recente economische geografie. Het Nederlandstalige boek van J. Dietvorst, *De Volksrepubliek China*, Roermond 1971, pp. 198, (f 14,15) is wat verouderd. Ook

- T. R. Tregear, *China, a geographical survey*, New York 1980 (US\$ 42,50) is gebaseerd op oud materiaal.

2 Economie

- Ramon H. Myers, *The Chinese Peasant Economy: Agrarian Development in Hopei and Shantung 1890-1949*. Harvard Un. Press 1970 pp. 393.

Beschrijft de economische kracht van de boereneconomie en bestrijdt theorieën dat 'Verelendung', pachtverhoudingen of sociale onzekerheid in de eerste helft van de 20e eeuw deze aantastten. Een (op enkele punten te ver gaande) optimistische visie.

- Albert Feuerwerker, *Economic Trends in the Republic of China 1912-1949*. Un. of Michigan, Ann Arbor 1977, pp. 123 (US\$ 4,—).

Een nuttig overzicht van vooral de moderne sector.

- Jan S. Prybyla, *The Chinese Economy. Problems and Policies*. Columbia 1978, pp. 258 (US\$ 5.95).

Sectorgewijze behandeling van de economische ontwikkeling sinds 1949, niet te moeilijk geschreven.

Door de stortvloed van nieuwe economische gegevens sinds 1979 is het verstandig nog even te wachten met de aanschaf van boeken over de recente periode.

3 Agrarische revolutie,

landhervorming, Chinese communes en sociale verandering

- Jean Chesneaux, *Boerenopstanden in China 1840-1949*, Sijthoff Leiden 1977, 112 pp. (f 19,50). (Alleen nog in Franse en Engelse editie verkrijgbaar.)

- * William Hinton, *Fanshen: a documentary of revolution in a Chinese village*, Harmondsworth (Penguin) 1972 pp. 757 (£ 1.10).

De beste beschrijving van het proces van geleide politieke en sociale revolutie op het Noord-Chinese platteland. Uiterst boeiend.

- C. K. Yang, *Chinese Communist Society: the Family and the Village*, Cambridge 1959, pp. 246 + 276 (US\$ 3.95) (tijdelijk uitverkocht).

De sociale veranderingen op het platteland voor en direct na de machtsovername.

Een sociologische schets van de huidige situatie in de Zuid-Chinese provincie Kwangtung wordt gegeven in

- William L. Parish and Martin K. Whyte, *Village and Family in Cotemporary China*, Chicago 1978, pp. 419 (US\$ 23,—).
- Gargi Dutt, *The Rural Communes of China*, Asia Publishing House, London 1968 pp. 207 (£ 2.00).
- Gordon Bennett, *Huadong, the Story of a Chinese People's Commune*, 1978 pp. 197 (US\$ 6.95).
Dutt beschrijft de oorsprong van de communes, Bennett de ontwikkeling van één welvarende Zuid-Chinese commune (tijdelijk uitverkocht).

4 Buitenlandse politiek

- John Gittings, *The World and China 1922-1972* (Eyre Methuen, London 1974) pp. 303 (£ 2.50).
- Wang Gung-wu, *China and the World since 1949*. London 1977, pp. 190. Een-voudig geschreven en beter voor de naoorlogse periode.

5 Het leger

- William Whitson, *The Chinese High Command. A history of communist military politics 1927-1971*. New York 1973. pp. 638 (US\$ 25,—).
- John Gittings, *The role of the Chinese Army*, London 1967, pp. 332.
De positie en de rol van het leger in de Chinese maatschappij.

6 Biografieën

- Robert Payne, *Chiang Kai Shek*, New York Un. Press 1978 pp. 338.
- * Dick Wilson (ed.) *Mao Tse-tung in the Scales of History*, Cambridge Un. Press 1977 pp. 331 (£ 3.50).
Essays over Mao de denker, de staatsman, de econoom, de dichter etc.
- Lowell Dittmer, *Liu Shao-ch'i and the Chinese Cultural Revolution: The Politics of Mass Criticism*. Un. of Cal. Press, Berkeley 1975 pp. 386 (U.S.\$ 4.95).
Vooral over de beginperiode van de Culturele Revolutie en de toen uitgebrachte beschuldigingen.

7 Dagelijks leven, individuele ervaringen

- Fei Hsiao-t'ung, *Peasant Life in China*, London 1939, pp. 300.
Klassieke sociologische studie van een dorp in de Yangtze delta in de 'dertiger jaren.
- Edgar Snow, *Red Star over China*. Pelican 1972, pp. 621 (£ 1.00).
Het bezoek van de Amerikaanse journalist aan de Communisten in Yenan in 1936, waar hij hun verleden en toenmalige situatie optekent. (tijdelijk uitverkocht).
- Jan Myrdal, *Rapport uit een Chinees*

dorp. Bruna 1963 pp. 336.

Een dorp in het arme loessgebied in 1961. Herinneringen aan de revolutie (tijdelijk uitverkocht).

- Douwe W. Fokkema, *Standplaats Peking: Verslag van de Culturele Revolutie*. Amsterdam 1970 pp. 187 (f13,80).
- Gordon A. Bennett and Ronald N. Montaperto, *Red Guard: The Political Biography of Dai Hsiao-ai*. New York 1972, pp. 267.
Autobiografie van een rode gardisten-leider, voorvechter van de nu 'verloren generatie'.

- Bao Ruowang (Pasqualini) and Rudolph Chelmski, *Prisoner of Mao*. Penguin, London 1977, pp. 328 (£ 0.90).
Het sociale leven en de politieke druk in de Chinese gevangenis: afgezonderd van maar niet losgelaten door de maatschappij (tijdelijk uitverkocht).

8 Romanliteratuur

- Lao She, *De riksarenner*, Meulenhoff 1979, 277 pp. (f 29,50).
- Pa Chin, *The Family*, Foreign Language Press Peking 1978, 284 pp. (f 9,40).
- Lu Hsun, *Selected Works* III Vols. Foreign Language Press Peking, various years.
De grootste Chinese verhalenschrijvers van voor de tweede wereldoorlog geven een goed beeld van ontredde en sociale problemen in de stad.

Een vrediger, minder tijdgebonden beeld van het boerenleven geeft het romantische, en op de Amerikaanse openbare mening invloedrijke

- Pearl Buck, *The Good Earth*, London 1932, pp. 340.
De mengeling van Chinese culturele traditie en de eisen van het socialistisch realisme wordt aan de hand van zeer vele voorbeelden op boeiende wijze gepresenteerd in
- Joe Huang, *Heroes and Villains in Communist China: The Contemporary Chinese Novel as a Reflection of Life*, Pica Press, New York 1973, pp. 345 (£ 7.50).
Hij geeft hiermee tevens de officiële communistische visie weer op de guerrilla, burgeroorlog, landhervorming, collectivisering en het leger (tijdelijk uitverkocht).

9 Historiografie

- J. P. Harrison, *The Communists and Chinese Peasant Rebellions*, New York 1969, pp. 365.
- Albert Feuerwerker (ed.) *History in Communist China*, Cambridge, Mass.

1968, pp. 283 (US\$ 2.95).

Geschiedenis als dienstmaagd van de politiek.

Documentaire geschiedenissen en bronnenverzamelingen

Er zijn een aantal goede documentaire geschiedenissen over het moderne China. In het Nederlands is er maar één:

- *Ooggetuige China; De geschiedenis van de Chinese Volksrepubliek, reportages - memoires - documenten*. Ingeleid door A. F. Manning, Amsterdam Boek 1974 pp. 190.
Helaas wat al te veel doorspekt met citaten uit het nu verboden Rode Boekje.
- Tsen Ssu-yu and John K. Fairbank, *China's Response to the West: A Documentary Survey 1839-1923*. Atheneum, New York 1963, pp. 296 (U.S.\$ 2.45).
Nog steeds onovertroffen.
- Franz Schurmann, Orville Schell and David Milton (ed.), *China Readings*. IV Vols. (resp. Imperial China, Republican China, Communist China and People's China) Pelican, London 1977 (DM 34,—).
Goedkoop. Vooral deel III over Communistisch China is goed.
- Mark Selden and P. Eggleston (ed.) *The People's Republic of China: a Documentary History of Revolutionary Change*. New York, 1979. (US\$ 20,—).
Een positieve benadering van de socialistische vooruitgang in China.
- Dub J. Li (transl. and ed.), *Modern China, From Mandarin to Commissar*, New York 1978, pp. 491, US\$ 20,—.
Recente bloemlezing van Chinese documenten en artikelen met per periode/onderwerp een korte inleiding.
- W. Bauer, *China vom Ende des Kaiserreichs bis zur neuen Weltmacht. (Quellen- und Arbeitshefte zur Geschichte und Politik)*, Stuttgart 1971, pp. 92.
- H. Meyer, *Die Volksrepublik China*, Donauwörth 1974, pp. 79.

Twee Duitse boekjes bedoeld voor de middelbare scholier. Het eerste heeft een chronologische onderverdeling in zes periodes. Het tweede is thematisch samengesteld, met 'Leitfrage'. De geselecteerde teksten of bronnen zijn natuurlijk wel in het Duits en niet heel recent. Als de docent toch moet vertalen, zal hij misschien liever een eigen keuze maken uit de hiervoor genoemde uitvoeriger selecties.

Handleidingen en bibliografieën

- Christopher Howe (ed.) *Studying China: A Source Book for Teachers in Schools and Colleges*. SOAS, Univ. of London 1979, pp. 177 (DM 30,—). In aanpak en kwaliteit verschillende bijdragen over geschiedenis, geografie, buitenlandse politiek, economie, kunst en leven. Met veel zeer nuttige suggesties voor de leraar.
- Arlene Posner and Arne J. de Keijzer, *China: A Resource and Curriculum Guide* (2nd rev.ed.) Un. of Chicago Press, Chicago 1976, pp. 316 (US\$ 4.95). Essays over hoe China over te brengen. Overzicht van Curriculum Units, audiovisueel materiaal, eenvoudige boeken, tijdschriften – maar natuurlijk wel allemaal in het Engels.

Het beste bruikbaar lijken de volgende Curriculum Units (uitgewerkte lessen).

- J. E. Scheridan, *China: A Culture Area in Perspective*. Allyn and Bacon Inc. 1970, 81 pp. (U.S.\$ 2.10).
- E. Vogel, *Social Change: The Case of Rural China*. Allyn and Bacon Inc. 1971, 84 pp. (U.S.\$ 8.20 for set of 10).
- Peter J. Seybolt, *Through Chinese Eyes II Vols*. Praeger Books 1974, 135, 158 pp. (U.S.\$ 2.75 each).

Voor de klas geschikt te maken is

- O. Schell and J. Esherrick, *Modern China: The Making of a New Society from 1839 to the Present*. Vintage Books 1972, pp. 143 (U.S.\$ 1.50).

Nederlandstalige literatuur

Omdat maar weinigen zich in Nederland professioneel bezig houden met de Chinese geschiedenis, en die dan nog vooral in het Engels schrijven, is er niet erg veel beschikbaar voor het voortgezet onderwijs. Hierboven zijn al enkele Nederlandse titels genoemd. Verder zijn er een aantal vertalingen en populariserende of wetenschappelijke artikelen. De Vriendschapsvereniging Nederland-China (Postbus 79, 3500 AB Utrecht, tel. 030-311124) geeft een 'China Boeken Catalogus' uit, waarin een bewuste selectie is gemaakt van Engelse en Nederlandse (al dan niet vertaalde) populaire literatuur. Het Sinologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden (1e Binnenvestgracht 33, Leiden, tel. 071-126637) heeft een aantal

Nederlandstalige stencils en Engelstalige bibliografieën.

Hieronder enkele boeken die ik kan aanbevelen:

- Harry Floor, *China. Feiten en Cijfers*. VNC 1979 (f 9,75).
- Margaretha Ferguson, *Een Haagse Dame in China*. Leopold 1975, 190 pp. (f 21,50).
- Dick Wilson, *De Lange Mars 1935*. Arbeiderspers 1973, 412 pp. (f 25,—).
- Roger Pelissier, *China van Ming tot Mao Tse-tung*, De Tijdstroom, 1965, pp. 410. Loopt tot 1949; verouderd.
- E. L. Wheelwright en B. McFarlane, *De Chinese Weg naar het Socialisme*, Van Gennep 1973, pp. 262 (f 17,25). Bruikbaar tot 1966.
- Jaap van Ginneken, *De Linkse Stroming in China*, Van Gennep 1974, 308 pp. (f 18,25). Misschien nu te specialistisch en tijdgebonden.
- *Democratie in China*, VNC 1980, 88 pp. (f 8,25).
- *Overzeese Chinezen: Vijfde Kolonne*, VNC 1980, 92 pp. (f 9,25).
- Helmut Martin (red.) *Mao Ongecorrigeerd. Toespraken en Documenten van Mao Zedong over de periode 1949-1972*. Arbeiderspers 1976, 293 pp. (f 30,75).
- Marthe Engelborghs-Bertels, *De Chinese Volkscommune*, Gemeentekrediet Brussel 1978 pp. 1100 (f 20,—).
- Simon Leys, *Chinese schimmen*. Amsterdam 1976 pp. 278. (f 27,50).

Er zijn zeker zo veel boeken die ik moet afraden, als onkritisch pro-Peking, (bijv. Adrian Hsia over het onderwijs), anderszins a-historisch (Leon Stover over de culturele ecologie) of volkomen verouderd. Die zal ik hier niet noemen.

Van sommige boeken zijn gedeeltes (nog) bruikbaar:

- Erik Zürcher en Douwe Fokkema (red.), *China Nu: Balans van de Culturele Revolutie*. Arbeiderspers 1973, pp. 317. De bijdragen van Zürcher en Fokkema zelve.
- Michael Ellman (red.), *De Chinese Economie: Een aantal verkenningen*.

Stenfort Kroese 1980 pp. 211. De hoofdstukken over bedrijfsstructuur, landbouw, vrouwenwerk en buitenlandse handel.

- *China, een ontmoeting met 850 miljoen mensen*. NVC Eigen Uitgave, Utrecht 1978 pp. 93 (f 5,—).
- *China voor scholieren*. Een leerboek voor de laagste klassen van het Voortgezet onderwijs. Met opdrachten. VNC Eigen Uitgave, Utrecht 1978 pp. 62 (f 1,75). Beide vriendelijke benaderingen, die korrektie of in ieder geval aanvulling van de geschiedenisleraar behoeven.
- L. G. Dalhuisen/V. J. Middeldorp, *China en het Westen*, Wegen naar de wereld van Nu, Van Goor 1971, pp. 40. Een zeer beknopt leesboekje, dat enkele onderwerpen (deels met daarbij documenten) van de geschiedenis goed behandelt. Maar voor de Kuomintang en Communistisch China toch te kort.
- K. van Dijk e.a., *China: na de dood van Soen Jat-sen tot de dood van Mao Tse-toeng (1925-1976)*. CSE Katernen geschiedenis Malmberg, 1980 havo/vwo editie pp. 63, mavo editie pp. 55. De mavo-editie is gelijk aan de havo/vwo editie, met weglating van enkele pagina's. Wijzigingen of aanvullingen zal de leraar moeten maken bij Mao als 'boeren-leider', de positie en de activiteiten van de KMT-regering na 1927, de positie van Taiwan, de oorsprong van de Communistische Revolutie, de Culturele Revolutie, de erkenning van de VR China door de Verenigde Staten, China's derde-wereld en Z.O.Azië-politiek. Bij de begrippen zijn enkele foute definities, t.w. van collectivisatie, kapitalisme en Volkscommune. Er moet dus nogal wat worden gecorrigeerd. In de tweede helft van het boekje staat een goede selectie uit o.a. Van der Horst, Onze Jaren, en Leys, met daarop aansluitende vragen.
- *Histospeciaal over China*, door J. Goedhart. Thieme 1980. 68 pp. (f 8,50). Een overzicht van de laatste 50 jaren aan de hand van de 'begrippen' die de leerlingen moeten 'kennen' – een door het centrale examensysteem tot stand gekomen, maar historisch m.i. niet wenselijke benadering.
- E. Zürcher e.a. *Tsjiang Kai-sjek of Mao Tse-toeng?* Gottmer 1978 pp. 32. Deze publikatie van het Historisch Di-

dactisch Documentatiecentrum Leiden plaatst de leerling in de schoenen van de Amerikaanse adviseurs in China in 1943-1945. Wat moest hun oordeel en advies zijn over de Nationalistische regering en over de Communisten? Het geselecteerde materiaal over de regeerkracht van beide partijen, hun programma's, en ooggetuigeverslagen vormen een goede basis, waarop de lezer zijn oordeel kan vellen. Voor vwo/havo.

Nederlandstalige artikelen

Tijdschrift- en krante-artikelen zijn vaak moeilijk te achterhalen en bovendien erg tijdgebonden. De volgende artikelen vormen een goede en korte inleiding op hun onderwerp:

- Het China-nummer van *Wending* 1975 no. 2-3.
- Het China-nummer van *De Groene* 17 jan. 1979.
Beide laten vooral linkse auteurs aan het woord.
- W. F. Wertheim, 'De integratie van stad en platteland in China', *Sociologische Gids*, Maart-April 1972.
- W. F. Wertheim, 'Gelijkheidsideaal en werkelijkheid in de Chinese landbouw', *China Nu*, 1e jaargang no. 3.
- W. F. Wertheim, 'De Culturele Revolutie in China als reactie op het Sovjet-model', *Cosmos-schrift* (Sjaloom) no. 7., 1972.
- E. B. Vermeer, 'China, bronnen en visies', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* no. 2, Sept. 1976.
- E. B. Vermeer, 'De Bijdrage van de Overheid aan Materiële en Sociale Zekerheid in China', *ibidem* no. 3, December 1978.
- E. B. Vermeer, 'Buitenlandse politiek van China', *Reflector* no. 7, maart 1975 (bijlage).
- E. B. Vermeer, 'De Nieuwe Koers in China', *Internationale Spectator* mei 1979.
- E. B. Vermeer, 'Waardering van de Chinese Economie', *ibidem* december 1980.
- E. Zürcher, 'Confucius en de revisionisten. Enige kanttekeningen bij een Chi-

nese massa-campagne', *ibidem* febr. 1976.

- K. W. Radtke, 'Leger en maatschappij in de Volksrepubliek China', *Kernvraag*, mei 1980.
- K. W. Radtke, 'China en zijn buitenlandse betrekkingen in heden en verleden', *Reflector* maart 1979.
- K. W. Radtke, 'China, Japan en de multi-polariteit in Azië', *Internationale Spectator*, Nov. 1978.

Gespecialiseerde boekhandels zijn:

- 1) J. Ginsberg, Schuttersveld 9, 2300 PA Leiden, tel. 071-124642
- 2) R. G. Ulrich, Gietenstraat 156 (postadres), 2545 XE Den Haag, tel. 070-676121
- 3) W. P. van Stockum, Buitenhof 36, Den Haag, tel. 070-656808
- 4) Chinese boekhandel, Geldersekaade 105, 1011 EM Amsterdam, tel. 020-258330 (alléén Peking-publikaties)
- 5) Otto Harrassowitz, Taunusstrasse 5, 6200 Wiesbaden (Duitsland), tel. 01621-521046.

Deze laatste heeft bijna alles.

Diaseries:

Op het S.I. Leiden zijn onlangs een vijftal thematische series over de recente Chinese geschiedenis samengesteld, met commentaar. Nadere inlichtingen over deze en andere diaseries en hun verkrijgbaarheid zullen gepubliceerd worden in het eerste nummer van jaargang 1981 van *Geschiedenis in de klas*.

Onderwerpindeeling en begrippenlijst C.S.E. over China

Over de onderwerpindeeling en de begrippenlijst van het CSE wil ik nog enkele opmerkingen maken. De lijst ademt de geest van de twee soorten geschiedschrijving over China aan het eind van de jaren 'vijftig: of anti-communistisch (uit Amerikaanse hoek) of pro-communistisch (althans schrijvend volgens hun officiële historische visie). Bij de indeling in periodes wil ik waarschuwen tegen een verkeerde nadruk. Een tijdperk afgrenzen met na de dood van de een tot de dood van de ander leidt tot een biografische aanpak. De indeling van de eerste periode (1925-1949) leidt wellicht tot een dwarsdoorsnede van de politieke, economische en sociale toestand rond 1925 waarop niet verder wordt doorgebouwd, omdat de onderwerpen verder alle beperkt zijn tot de militaire of politieke conflicten van de KMT met de CCP en het buitenland. In de tweede

periode dreigt iets soortgelijks: nl. dat de sociale en economische veranderingen alleen voor de beginjaren worden beschreven, en dat na de commune-vorming in 1958 alleen nog maar politieke strijd aan de top en het buitenlands beleid worden behandeld.

Van de begrippenlijst zouden m.i. geschrapt kunnen worden als historisch weinig verhelderend: bamboegordijn (de afgeslotenheid van China als politiekultureel gegeven bestond ook al vóór de twintigste eeuw), bourgeoisiekunst (een belachelijke term), de Chinese draak (het is tenslotte geen biologie-examen), gezondheidspolitiek (waarom deze?), Kiangsi (toevallig toevluchtsoord van de CCP, maar dit als enige provincie noemen?), polyvalente mens (?), renegatendom (waarom scheldwoorden opnemen?), revolutionaire modelopera (te tijdgebonden), Rode Schisma (verouderd).

Men zou kunnen toevoegen o.a. arme keuterboeren (naast *pachters*), gentry (*grondgrondbezit* was niet wijd verbreid in China, en maar één van de dominerende aspecten van de sociale en economische elite van dorp of stad), nationale integratie (een fundamenteel probleem van de periode 1911-1949), Liu Shao-ch'i (Lioe Sjau-tji) (een grondlegger van de stedelijke basis van de CCP, regeringsleider en meest prominent doelwit in 1966-1969), adviseurs (de Russische van KMT en CCP, de Amerikaanse in en na de oorlog met Japan), 'ongelijke verdragen' (ten dele afgeschaft in de jaren 'dertig, maar nu nog als basis aangemerkt van het konflikt met Rusland), liberalisering (Honderd Bloemen, '61-'62, heden) – maar ik noem maar een paar begrippen die me te binnen schieten, zo'n lijst zou zeer doorzicht moeten worden samengesteld.

Een wijziging beveel ik aan voor de volgende begrippen: *feodale* krijgsheren (niet globaal, en geen 'heren' ook), Tsjoë En-lai (moet zijn Tsjow En-lai), exterritoriale rechten van *vreemdelingen* (deze golden in de verdragshavens ook voor Chinezen), marxisme (beter: marxisme-leninisme).

Hoe mensen veranderen, dl. 1

B. Molenkamp

H. van Galen Last, *Hoe mensen veranderen*, deel 1, 176 p.
Wolters-Noordhoff, Groningen 1979.
Prijs f 26,-
Docentenboek 1, 30 p. Prijs f 7,50

De bespreking van deze methode valt uiteen in twee delen:

- een analyse van het boek als geheel;
- een nadere analyse van het hoofdstuk dat gaat over het thema 'De Romeinen'.

De criteria voor deze analyse zijn ontleend aan:

P.F.M. Fontaine e.a., *Instrumentarium ter beoordeling van een leerboek geschiedenis*. Een ongepubliceerde studie in het kader van het bijvak didaktiek van de geschiedenis. Utrecht 1978.

Dit instrumentarium maakt deel uit van: P.F.M. Fontaine e.a., *Schoolboekanalyse*. Serie: Historische didactische cahiers onder redactie van N. Bakker, P.F.M. Fontaine en J.G. Toebes. Wolters-Noordhoff, Groningen 1980.

1. De methode als geheel

1.1 De principiële uitgangspunten

Met deze methode wil de auteur bereiken dat leerlingen kennismaken met vooroordelen uit andere tijden. 'Als leerlingen van de brugklas ook maar enigszins het besef hebben opgedaan dat mensen uit andere tijden, andere denkbeelden hadden, zonder dat zij hiervoor voor "gek" of "achterlijk" hoeven worden verklaard', dan is de voornaamste doelstelling van het onderwijs in de geschiedenis gerealiseerd (docentenboek p. 5). Onderwijs in geschiedenis kan er op die manier toe bijdragen dat eigen waarden en normen niet verabsoluteerd worden en dat sterk de nadruk gelegd wordt op de betrekkelijkheid van de dingen. De weg naar de zelfkritiek ligt dan open. Om deze doelstelling te realiseren heeft de auteur door middel van opdrachten en tekst de leerlingen met hun neus gedrukt op de verschillen tussen toen en nu. Op p. 22 moeten de leerlingen verklaren of de prehistorische mens al dan niet beschaafd is te noemen. Op p. 24 worden de leerlingen bewust gemaakt van de belangrijke uitvindingen in de prehistorie. Hoofdstuk 4 heeft als thema de verdraagzaamheid, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat het Boeddhisme zich kon ontwikkelen in Hindoeïstische en Confucianistische samenlevingen, zonder dat dit aanleiding gaf tot godsdienstoorlogen. Ondanks genoemde uitingen kunnen we toch niet zeggen dat de algemene doelstelling - het aankweken van tolerantie - als een rode draad door de methode loopt. Zo mis ik èn bij de Grieken èn bij de Romeinen expliciete aanknopingspunten voor het realiseren van deze doelstelling. Bovendien bergt zo'n algemene doelstelling een gevaar in zich. Te gemakkelijk kan het idee ontstaan van: alles begrijpen is alles vergeven. De auteur zelf ontkomt niet aan dat gevaar. De veroveringstochten van Alexander (p. 86) worden 'goed gepraat' met de mededeling dat het Alexander niet alleen om veroveringen begonnen was. In zijn enorme rijk wilde hij een samensmelting tot stand brengen tussen de Griekse en de verschillende andere beschavingen. Node mis ik hier een of andere opdracht of tekst die de leerlingen op het spoor zou kunnen zetten dat tolerantie en imperialisme elkaar eigenlijk uitsluiten.

Behalve aankweken van tolerantie wil de auteur bij de leerling ook belangstelling

kweken voor kunst en literatuur (docentenboek p. 7). Geschiedenis is geen relaas van koningen, ministers en generaals, van veldslagen en vredesonderhandelingen, maar geschiedenis is evenmin alleen economische en sociale geschiedenis, aldus de auteur. Geschiedenis is een totaalvak, dat benaderd kan worden uit verschillende invalshoeken. Een analyse van de aspecten cultuur- en godsdienstgeschiedenis, politieke geschiedenis en sociaal-economische geschiedenis laat zien dat resp. 99 pagina's, 29 pagina's en 24 pagina's aan de desbetreffende aspecten besteed zijn. Ook de keuze van de illustraties spreekt in dit verband duidelijke taal: 104 illustraties hebben betrekking op cultuur- c.q. godsdienstgeschiedenis; 9 illustraties hebben iets te maken met de politieke geschiedenis, terwijl 11 illustraties iets zeggen over sociaal-economische aspecten.

Deze stofkeuze en de keuze van de illustraties komen uiteraard niet uit de lucht vallen, maar verraden de ware geschiedopvatting van de auteur: geschiedenis is meer kunst dan wetenschap. De eigen tijd staat echter bol van politiek engagement zodat sociaal-economische en politieke aspecten in een leerboek niet gemist kunnen worden. Aan deze behoefte heeft de auteur tegemoet willen komen, maar het is niet van harte gegaan. Om het ontstaan van de ongelijkheid in Egypte te verklaren heeft de auteur voldoende aan ongeveer één kantje dat wil zeggen ongeveer 200 woorden. Voor een beschrijving van het ontstaan en de werking van de democratie in Griekenland acht de auteur een half kantje voldoende. Veel pagina's (35) worden besteed aan de beschrijving van de wereldgodsdiensten, en terecht naar de opvatting van de auteur. Niemand zal de zinvolheid van thema's als die van wereldgodsdiensten ontkennen, maar de vraag dringt zich op of zulke thema's niet meer (en beter) thuishoren in de lessen godsdienst of cultuurgeschiedenis van het christendom, zeker als we - zoals van Galen Last wil - in de brugklas tot ongeveer 1500 moeten komen.

Overigens past de stofkeuze van de auteur ook in zijn pedagogische opvatting. Kinderen in de brugklas zijn niet op een leeftijd die de meest geschikte is voor het onderwijs in de economische en sociale geschiedenis (doc.boek p. 8). Deze opvatting daagt uit tot kritiek. De auteur geeft voor zijn bewering geen enkel argument. Zeker, op degelijk onderzoek berustende

argumenten voor de omgekeerde bewering zijn er evenmin, maar de hedendaagse praktijk toont aan dat leerlingen van 12 jaar wel degelijk onderwerpen 'aankunnen' als gelaagdheid van de maatschappij en demografische veranderingen.

1.2 De historische informatie

De overwegend cultuur- en godsdiensthistorische informatie is chronologisch opgebouwd. In de strijdvraag tussen chronologisch of thematisch heeft de auteur naar een middenweg gezocht, waarbij de chronologie grotendeels wordt aangehouden, maar waarbij ieder hoofdstuk zoveel mogelijk rond een thema wordt opgebouwd (docentenboek p. 7). De tijdsvolgorde is in deze methode duidelijk te herkennen. Na een kort hoofdstuk over het begrip tijd dat als belangrijkste doelstelling heeft de leerlingen bekend te maken met de principes van onze tijdrekening, volgen er hoofdstukken over de Prehistorie, de Oudheid en de Middeleeuwen. Met het ontdekken van de thema's heb ik wat meer moeite. 'De Middeleeuwse samenleving' en de 'Middeleeuwse stad' kunnen als thema's aangeduid worden, maar wat te zeggen van thema's als 'De Grieken', 'De Romeinen' of 'De Arabieren'. Het begrip thema wordt op deze manier wel heel ruim opgevat.

De historische informatie wordt verder aangeboden in een overwegend docerende betoogtrant. Elk hoofdstuk sluit af met één of meer verhalende leesteksten die weinig samenhang vertonen met het thema, dat behandeld wordt en die op deze manier het karakter krijgen van een 'toegift'.

1.3 Didactische kenmerken

1.3.1 De docentenhandleiding

Het docentenboek (30 p.) is als volgt opgebouwd. In de verantwoording geeft de auteur onder meer de algemene doelstelling en de didactische principes aan van de methode. Daarna komen een aantal hoofdstukken, die corresponderen met de hoofdstukken van het leerlingenboek, waarin de schrijver nader aangeeft wat bij elk thema van de leerlingen verwacht wordt. Tenslotte volgen bij elk onderwerp een aantal specifieke doelen.

Methodisch biedt dit docentenboek de leraar geen steun. Men kan erover twisten hoever een handleiding moet gaan. Het in een keurslijf dringen van de docent kan nooit de bedoeling zijn, maar in ons geval mis ik toch wel node een aantal lessuggesties, terwijl aan het probleem van de differentiatie – een heet hangijzer – totaal wordt voorbijgegaan.

1.3.2 De opdrachten

Het aanbod aan vragen en opdrachten is

niet overdadig (per hoofdstuk gemiddeld 20 vragen), maar variatie is zeker aanwezig: overhoorvragen, tekstvragen en redeneervragen. Uit de opsomming blijkt wel dat de opdrachten uitsluitend cognitief van aard zijn. Het kennen staat voorop en aan het kunnen wordt slechts sporadisch aandacht geschonken. Discussieopdrachten ontbreken dan ook.

1.3.3 De illustraties

De illustraties nemen in deze methode een belangrijke plaats in, hetgeen reeds blijkt uit het feit dat zij ongeveer 30% van het boek beslaan. Ook de uitvoering verdient alle lof. De foto's en reproducties zijn duidelijk en van goed formaat. Het zal niet verbazen dat de foto's en reproducties inzake de cultuurgeschiedenis overheersen en dat bijvoorbeeld statistieken geheel ontbreken. Voorts valt op dat 77 van de 135 illustraties originele afbeeldingen zijn. Het is daarom te meer jammer dat bij de opdrachten en vragen niet teruggekoppeld is naar deze illustraties. Hier is m.i. een kans gemist.

2. De Romeinen

2.1 Geschiedbeschuwing

In dit hoofdstuk heeft de schrijver er naar gestreefd de leerlingen enig inzicht te geven in de groei van het Romeinse Rijk. Voorts heeft dit onderwerp gediend om leerlingen in aanraking te brengen met de sociale verschillen in de samenleving en de strijd die hieruit kan voortvloeien. Bij de groei is met name nadruk gelegd op de strijd met Carthago, ook met de bedoeling om het element van fataliteit te doen uitkomen in de botsing tussen twee grootmachten (docentenboek p. 22).

De wijze van presentatie van een en ander roept vraagtekens op. Na de sage over de stichting van Rome en die van de Sabijnse maagdenroof lezen we: 'Wat later werd het een republiek, die langzaam maar zeker zijn macht uitbreidde over geheel Italië'. (p. 94).

Nog afgezien van de bezwaren die tegen het gebruik van de sagen kunnen bestaan – geschiedenis krijgt een beetje het karakter van een sprookje als de sagen de plaats gaan innemen van historische informatie – wekt de hele tekst de suggestie dat de uitbreiding van Rome als het ware van zelf ging. Door welke krachten de Romeinen gedreven werden, wordt niet uit de doeken gedaan. Hetzelfde geldt voor de uitbreiding van Carthago. 'In diezelfde tijd groeide ook de macht van een andere stad' (p. 94).

Deze manier van weergeven kan er op duiden dat de auteur het historische proces

als een autonoom proces ziet, waarbij het mensenwerk slechts van ondergeschikt belang is. Deze indruk wordt nog versterkt door de wijze waarop van Galen Last de botsing tussen Rome en Carthago beschrijft. 'In het begin waren Rome en Carthago elkaar goed gezind . . . Maar naarmate de beide partijen groter werden, kwamen zij te dicht in elkaars buurt. Een botsing was bijna niet meer te vermijden' (p. 95). Die botsing kwam dan toen de Carthagers Messina veroverden, want toen was het vertrouwen verdwenen en moesten de wapens beslissen. Voor een niet geoefende lezer, wat een brugklasser toch is, moet dit stuk wel de suggestie wekken, dat het proces niet anders had kunnen verlopen dan zoals het is verlopen. Trouwens het hele verklaringsmodel dat in dit boek gehanteerd wordt doet het vak geschiedenis onrecht aan. De monocausale verklaringen volgen elkaar op.

Een paar voorbeelden:

- Hannibal kreeg geen versterkingen omdat de hoge heren in Carthago jaloers waren (p. 96).
- De burgeroorlogen en slavenopstanden werden veroorzaakt door het verschil tussen rijk en arm (p. 97).

Interessant is het ook om aan de hand van dit hoofdstuk na te gaan in hoeverre de auteur aan zijn algemeen uitgangspunt vasthoudt. Het onderwijs in geschiedenis dient er immers toe om leerlingen kritisch te maken ten opzichte van hun eigen tijd en wel in die zin dat het verleden niet als achterlijk beschouwd wordt. Op die manier worden dus ook relaties met het heden gelegd. De in het docentenboek met betrekking tot dit hoofdstuk genoemde leerdoelen geven blijk van die relaties op twee punten (er worden 11 leerdoelen genoemd):

- De leerlingen moeten de Romeinse welvaart beschrijven en vergelijken met die van onze tijd;
- De leerlingen moeten het Romeinse recht kort beschrijven en vergelijken met ons recht.

Inderdaad twee interessante doelstellingen, die, wanneer ze te bereiken zijn, de leerlingen een heldere kijk geven op de Romeinse en de eigen maatschappij. Ik kan mij overigens ook voorstellen dat er docenten zijn – en ik reken mij ook onder deze groep – die het nastreven van deze doelstellingen te elitair vinden en de brugklasser meer willen laten ontdekken van het dagelijkse leven in Rome, met de hoop dat het haar/hem duidelijk wordt dat de mens in het verleden ook dikwijls een harde strijd om het bestaan moest voeren. Dat de auteur deze doelstellingen niet vermeldt en ook de stof niet aandraagt om ze te realiseren hangt samen met zijn visie op

geschiedenis. Geschiedenis is meer kunst dan wetenschap en het gaat er vooral om dat wij de culturele verworvenheden van de mens in het verleden uit de vergetelheid halen.

2.2 Het taalgebruik

Uitgaande van de vuistregel dat voor een gemiddelde brugklasleerling een zin van 10 à 12 woorden, zonder bijzinnen, weinig of geen problemen behoeft op te leveren, kunnen we constateren dat de auteur zich over het algemeen goed aan die regel heeft gehouden. Jammer is wel dat veel abstract taalgebruik gehanteerd wordt: 'De Romeinen hadden hun overwinning op de Carthagers te danken aan hun *eensgezindheid* en *volharding* (p. 96); Rome was de sterkste *mogendheid* (!) geworden; het graan uit de koloniën was *goedkoper* (dan wat? B.M.) omdat het door *slaven*, dus door *onbetaalde krachten*, was verbouwd (p. 97).

Ik vraag me af wat een twaalfjarige zich bij al die begrippen voorstelt. Dit taalgebruik werkt in de hand dat de informatie niet altijd begrijpelijk is voor de doelgroep.

2.3 De historische informatie naar inhoud en vorm

De zestien pagina's tellende informatietekst biedt een overzicht over de periode vanaf de stichting van Rome tot het hoogtepunt in de tweede eeuw, onder de keizers Trajanus en Hadrianus. In dit overzicht komen achttien aspecten van de Romeinse geschiedenis ter sprake. Naar mijn gevoel wrekt zich hier de opvatting van de auteur over het begrip thema. Centraal staan de Romeinen, zij zijn de dragers van het thema. In hoeverre het mogelijk is een thema rond de geschiedenis van een volk te centreren laten we in het midden, feit is in ieder geval dat nu elke probleemstelling ontbreekt en dientengevolge ook de rode draad die bij de bestudering van de Romeinen voor de leerlingen een houvast kan bieden. Bovendien lijkt het mij volstrekt onmogelijk dat de leerlingen tot enige beeldvorming kunnen komen.

Ter ondersteuning van bovenstaande bewering volgt hieronder een gedeelte uit het leerboek waarin van Galen Last de welvaart in het Romeinse Rijk beschrijft: 'Nooit in de Oudheid hebben de landen om de Middellandse Zee zoveel welvaart gekend als in de Romeinse tijd. Het is waar dat lang niet iedereen ervan profiteerde, maar ertegenover staat dat de gemiddelde welvaart daar tot op vandaag niet meer het peil van destijds heeft bereikt. En hoe lang zou het duren eer Nederlandse woningen weer centrale verwarming, een uitvinding van de Romeinen, kenden?'

Op gelijke manier worden de zeventien andere aspecten beschreven. Dit moet wel leiden tot oppervlakkigheid. Voor zover er al sprake kan zijn van enige beeldvorming (hetgeen sterk te betwijfelen valt) dan nog zal het beeld dat een leerling van de Romeinen krijgt een heel simpel beeld zijn. Men kan zich zelfs afvragen of de auteur niet te sterk vereenvoudigd heeft, zodat er in wezen niet anders dan een skelet is ontstaan. De Romein, de mens van vlees en bloed komt niet naar voren. We missen bijvoorbeeld de spanning tussen bedoeling en resultaat, die ongetwijfeld ook bij deze mensen in het verleden een rol heeft gespeeld. Zoals de informatie nu aangeboden wordt heeft het er alle schijn van dat de Romein de afloop van zijn besluiten reeds van te voren wist. In dit hoofdstuk wemelt het voorts van de monocausale verklaringen.

Naast de tekst moeten, volgens de opzet van het boek, de illustraties ook informatie verschaffen. Dit thema bevat 9 illustraties, die ons vooral informeren over de culturele aspecten van het Romeinse Rijk: de bekende wolvin, een Faun, een aquaduct, het colosseum, een krijgsolifant en een fresco waarop een oorlogsschip is afgebeeld. Zonder meer geslaagd zijn de afbeeldingen van de Romeinse villa en de etagewoning, die uitstekende informatie bieden over het verschil tussen rijk en arm in het Romeinse Rijk. Een aantal goede opdrachten hierbij had de informatieve tekst gevoegelijk kunnen vervangen.

2.4 Wat kunnen leerlingen met het boek doen?

In de verantwoording op zijn methode deelt de auteur mede (docentenboek p. 6), dat hij bewust in de tekst zinnen of woorden heeft opgenomen die waarschijnlijk niet alle leerlingen dadelijk zullen begrijpen. Uit onderzoeken is nl. gebleken dat de interesse bij het lezen afneemt als de tekst niet af en toe kleine schokjes geeft, ook in de vorm van onbekende woorden, waardoor de aandacht wordt geprikkeld. Dit is echter in zeer beperkte mate gebeurd, want – aldus de auteur – er is zoveel mogelijk naar gestreefd vorm en inhoud aanpassing te laten zoeken bij de leefwereld van de 12 jarige. En daarin is men – nog steeds de schrijver – aardig geslaagd, zoals de proeven met de teksten in brugklassen van verschillende scholen hebben aangetoond.

Ja, wat te doen met deze informatie als recensent die het boek niet heeft uitgeprobeerd in de brugklas en juist vraagtekens zet bij die aansluiting aan de leefwereld van de twaalfjarige. Dit gaat zeker op voor de schrijftrant, die een brugklasleerling niet aanspreekt door het gebruik van vele abstracta als: de boeren, de optimaten, de

armoede, de slaven. De leerling zal – denk ik – niet meer lezen dan als taak wordt opgegeven.

Hetzelfde geldt voor de vragen en de opdrachten. Is het echt niet te hoog gegrepen om van een brugklasleerling te verwachten dat hij een vergelijking kan maken tussen de Romeinse proletariërs en de arbeiders uit onze tijd, die – aldus de opdracht – door Karl Marx in zijn tijd ook proletariërs werden genoemd. Wat te denken van een opdracht waarin gevraagd wordt overeenkomsten en verschillen te vinden tussen de Romeinse optimaten en de kapitalisten van nu. Halen we met dit soort opdrachten niet het gevaar van het verbalisme binnen?

Mijn twijfel wat betreft de aansluiting bij de leefwereld van de brugklasleerling blijft dan ook, ondanks de verzekering van de auteur dat uit een enquête is gebleken dat men op het goede spoor zit.

2.5 Wat kunnen docenten met het boek doen?

De docent die zoekt naar mogelijkheden voor differentiatie kan deze methode niet gebruiken omdat weinig werkmateriaal is opgenomen en bovendien het boek geschreven lijkt voor de goede leerling, die enigszins de stap naar het abstracte denken gezet heeft. De taak van de docent zal wellicht meer bestaan in het verklaren en toelichten van de teksten, het aandragen van extra informatie en het visueel maken van de aangeboden informatie door middel van dia's, film of andersoortige leermiddelen.

Ook voor afwisseling in werkvormen zal de docent op eigen creativiteit moeten afgaan omdat noch het boek, noch de leraarhandleiding enige steun verleent. De docent, die eigen accenten wil leggen, eigen volgorden wil kiezen in de stof kan met dit boek wel uit de voeten. Hij moet er dan wel van uitgaan dat de docent de les moet maken, waarbij het boek slechts een hulpmiddel is.

3. Samenvatting en conclusies

Vatten we samen:

- de algemene doelstelling – het aankweten van tolerantie – loopt niet als een rode draad door de methode. Het mikken op deze doelstelling bergt zelfs het gevaar in zich dat niet op kritische wijze afstand van het verleden wordt gedaan;
- het geschiedenisonderwijs dient vooral om de culturele verworvenheden van het verleden naar voren te halen, is derhalve bij uitstek cultuuroverdracht. De sociaal-economische aspecten van de

- geschiedenis komen dan ook mondjemaat in de methode tot uiting;
- de stofkeuze hangt nauw samen met de geschiedwetenschappelijke en pedagogische opvatting van de auteur. Geschiedenis is meer kunst dan wetenschap en dat is maar goed, want een twaalfjarige lijkt minder rijp voor onderricht in de sociaal-economische geschiedenis;
- de chronologische geordende historische informatie wordt aangeboden in een overwegend docerende betoogtrant, die bovendien doorspekt wordt met abstract woordgebruik;

- de docentenhandleiding geeft meer (goede) verduidelijking van de stof dan pedagogisch-didactische aanwijzingen;
- de methode is meer beschrijvend dan probleemstellend en biedt de leerlingen weinig mogelijkheid om zich in het verleden in te leven;
- de methode leent zich niet of nauwelijks voor zelfwerkzaamheid;
- in de opdrachten zit geen systematiek, in die zin dat leerlingen regelmatig getraind worden in het hanteren van 'hogere' vaardigheden.

Het geheel overziende kan de conclusie niet anders luiden dan dat deze methode te weinig aansluit bij de didactische en pedagogische verworvenheden van de laatste jaren. Ik denk dat de leraar die tegen mij zei 'Deze methode is oude wijn in nieuwe zakken' volkomen gelijk heeft.

Culturele minderheden in het onderwijs

H. Zwarteveen

De sectie Mavo-Lbo houdt op 13 maart a.s. te Utrecht een studiedag. Op het programma staat onder andere 'Culturele minderheden in het onderwijs.' Bijgaand artikel, van de hand van een bestuurslid van de sectie Mavo-Lbo, is eerder verschenen in *Zelfbeschikking*, Tijdschrift gewijd aan het vrijheidsstreven van onderdrukte etnische minderheden in het bijzonder die in Indonesië, 11e jaargang no 5, sept-okt 1980.

Ten behoeve van de Mavo-Lbo studiedag is toestemming tot overname verkregen. Voor het gehele programma van deze dag zie de rubriek VGN Nieuws.

In maart van dit jaar verscheen een concept-beleidsplan over de positie van de culturele minderheden in het onderwijs. In dit plan wordt er van uit gegaan, dat de meeste leden van de culturele minderheidsgroepen zich voor lange tijd, zo niet blijvend, in Nederland hebben gevestigd. Volgens de nota is het daarom nodig om een dusdanige situatie te scheppen, dat zij in de Nederlandse samenleving moeten kunnen leven en werken. Hieraan wordt toegevoegd: 'met de mogelijkheid zulks te doen vanuit de eigen culturele achtergrond.'

Door middel van een groot aantal te nemen maatregelen voor wat het onderwijs betreft, tracht de minister daartoe een bijdrage te leveren.

In het concept wordt gesteld, dat het beleid zich vooral zal richten op de eerste opvang in het onderwijs. In deze periode zullen de leerlingen in contact komen met de Nederlandse taal en cultuur. Tevens wordt dan onderwijs in eigen taal en cultuur aangewend met als doel beter te kunnen functioneren in de school.

Vervolgens wil de minister dit gebruik van eigen taal en cultuur nog eens benadrukken, daar hij van mening is dat dit van veel betekenis kan zijn voor de leefsituatie waarin het kind zich bevindt.

Als kernvraagstuk wordt de algemene achterstandssituatie van velen uit de minderheidsgroepen gezien. Tenslotte wordt een accent gelegd bij het begrip acculturatie. Onder dit laatste zou men kunnen verstaan het leren kennen, aanvaarden en waarderen van elkaars cultuur.

Voor het onderwijs zou in dit verband de vraag kunnen worden gesteld of de minis-

ter gedacht heeft aan bicultureel, intercultureel of multicultureel onderwijs. Helaas is deze vraagstelling in de beleidsnota niet duidelijk beantwoordt. Mocht men alsnog hier enige helderheid willen betrachten, dan is het wenselijk om het begrip multicultureel te hanteren, gezien de vele minderheidsgroepen (niet-Nederlandse) in dit land.

In het onderwijs dient dit aspect geïntegreerd benaderd te worden, waardoor voorkomen wordt dat een en ander niet verwatert tot een uurtje 'eigen cultuur' krijgen. Een ander gevaar zou kunnen zijn, dat een kind in deze situatie gestigmatiseerd zou worden, wat de bedoeling van de wetgever niet is.

Een wat duidelijker omschrijving van het begrip 'eigen cultuur' zou in het concept op zijn plaats zijn geweest. Er wordt alleen gezegd, dat aandacht geschonken moet worden aan de cultuur en de geschiedenis van de landen, waaruit de kinderen afkomstig zijn. Dit zou inhouden, dat men bij het behandelen van de Zuidmolukse geschiedenis moet spreken over het grondgebied van de RMS en niet over het Molukse gedeelte van de Republiek Indonesië. Een andere consequentie is, dat de betekenis van '25 april' in het lesprogramma dient opgenomen te worden.

Een en ander geldt ook voor andere cultuurgebieden. Zo zou voor wat de Suri-naamse geschiedenis betreft men een bredere behandeling dienen te geven van de slavernij tijdens het Nederlandse bewind in Suriname. Een bepaald geen mooie periode in onze koloniale geschiedenis.

Beperkt en vrijwillig

Aan het door de minister erkende recht om de band met de cultuur en de taal te onderhouden wordt de opmerking toegevoegd, dat dit in beperkte mate kan geschieden en op basis van vrijwilligheid. Een dergelijke toevoeging kan een optimaal functioneren van het kennisnemen van eigen cultuur en taal danig beperken, waardoor de gesignaleerde moeilijkheden niet opgelost worden. Het bewustwordingsproces, de bestrijding van onderwijsachterstanden zowel bij kinderen als bij volwassenen komt dan niet van de grond. Het dient derhalve aanbeveling om met uitspraken over beperkingen e.d. uitermate voorzichtig te zijn om zodoende allerlei frustraties te voorkomen.

Bij de 'eerste opvang' wordt er een onderscheid gemaakt tussen de in Nederland geboren buitenlandse kinderen, de in het buitenland geboren kinderen en de kinderen uit zigeunerfamilies. De groepen, die dan de meeste aandacht zullen krijgen, zijn zij die in het Nederlands moeilijk aanspreekbaar zijn. Dat houdt in, dat de nota zich voornamelijk gaat richten op de kinderen uit de wervingslanden zoals Turkije en Marokko. Een miskenning van de problematiek van de kinderen uit de Surinaamse, Antilliaanse en Zuidmolukse minderheidsgroepen. Achter de opmerking, dat b.v. de taalproblemen van deze laatste drie groepen van een andere orde zijn en dat die in de loop van de jaren zullen verdwijnen, kan men gevoelig wel een vraagteken zetten.

Dertig jaar verblijf in Nederland van de Zuidmolukse bevolkingsgroep heeft nog niet geleid tot het verdwijnen of vermindere van de door hen gesproken taal. Wie aanwezig was op onlangs in Den Haag gehouden viering van de RMS – proclamatie heeft wel iets anders kunnen ervaren.

Het onderscheid zou niet behoeven te worden gemaakt, als de minister niet uitgaat van de betiteling 'de in Nederland geboren', maar alleen spreekt over 'kinderen' afkomstig uit buitenlandse ouders'. Een mogelijk tegen elkaar uitspelen van de diverse groepen wordt op deze wijze voorkomen. Iedere groep krijgt dan die aandacht die het nodig heeft. Tevens ontkracht men de idee, dat de grote verscheidenheid aan minderheidsgroepen ten onder gaat in een algemeen minderheidsbeleid. Mocht aan deze diversiteit in de nabije toekomst niet voldoende aandacht geschonken worden, dan zijn allerlei spanningen onvermijdelijk. Voor een vreedzaam naast elkaar leven in een multiraciale samenleving is zo'n benadering funest.

Volwassenen

Het te voeren beleid wil niet alleen kansen scheppen voor het kind uit buitenlandse ouders, maar ook aandacht schenken aan de ontwikkelingskansen voor de volwassenen. Velen, voornamelijk afkomstig uit landen rondom de Middellandse Zee, kunnen niet lezen of schrijven. Een niet bevorderlijke situatie voor de deelname aan het Nederlandse maatschappelijk leven. Volgens de nota zou een dergelijke leemte opgevuld kunnen worden door allerlei alfabetiseringscursussen in te stellen. Wellicht een middel om de dreigende werkloosheid in het onderwijs mee te helpen bestrijden, daar hiervoor extra leerkrachten moeten worden ingezet.

Andere vraagstukken, die terloops genoemd worden, zijn o.a. scholing van vrouwen en meisjes, relatie onderwijs – arbeidsmarkt en de functie van de buitenlandse leerkracht. De minister gaat ervan uit, dat bij het behandelen van zijn beleidsplan via een desbetreffende wet, de positie van deze leerkracht dan geregeld zal zijn. Maar de vraag kan gesteld worden, hoe de minister zich dit precies gedacht heeft. Met het uitspreken, dat hij een volwaardig lid van het schoolteam moet zijn, heeft men wel zijn intentie uitgesproken, maar nog niet zijn rechtspositie omschreven.

In deze nota wordt getracht richting te geven aan de wijze waarop meisjes en vrouwen door onderwijs en vormingsactiviteiten meer kansen zullen krijgen om deel te nemen aan het maatschappelijk leven. Om vooral de moeilijke positie van de islamitische meisjes te verbeteren, wordt aanbevolen om vrouwelijke buitenlandse leerkrachten aan te trekken. Of dit een goede maatregel is, kan men betwijfelen, gezien de maatschappelijke structuur van een gezin, afkomstig uit het islamitische gedeelte van het mediterrane gebied.

Veel zal, zo stelt de nota, moeten gebeuren om de deelname aan het leven in de Nederlandse maatschappij zo gunstig mogelijk te laten verlopen. Er is nog een heleboel te doen aan de ontwikkeling van o.a. leerplannen en leermiddelen. Een positief geluid dus.

Maar is men niet wat aan de late kant met de realisatie van dit beleid. Al vele jaren geleden had men deze problematiek van de culturele minderheden kunnen zien aankomen. Trouwens uit de ervaringen opgedaan uit de projecten in Assen en Middelburg (projecten die de specifieke aandacht voor het onderwijs aan Molukse kinderen in de opleiding van onderwijsgevendenden willen vergroten) had men in de voorbij gegane jaren de nodige ideeën

kunnen opdoen en aan de hand daarvan allerlei maatregelen kunnen treffen.

Doordat veel in het concept-beleidsplan in een stadium van een beginnende ontwikkeling verkeert, blijven de te ondernemen activiteiten in het vage verkeren. Er kan nog van alles veranderd worden, ook ten nadele van de minderheidsgroepen, wat niet bevorderlijk is noch voor het onderwijs, noch voor de verhouding Nederlanders en de culturele minderheden in dit land.

Rektifikatie

In mijn artikel 'Ethnocentrisme en Geschiedenis' (okt. 79) schreef ik, dat schoolboeken vaak weinig aandacht aan de notie 'cultuur' besteden en noemde daarbij ook de methode 'wereld in Wording'. Al weer enige tijd geleden liet dr. J.A.J. Jousma, één van de 9 schrijvers van die methode mij opmerken, dat zijn boek die aandacht toch wel geeft, o.a. in 4 havo/vwo 1972, p. 12 en volgende drukken en in de 5e druk van brugklasboek, 1976, p. 27.

Graag wil ik deze aanvulling door mijn leermeester in de didactiek alsnog, zij het laat, doorgeven.

Jan Schipper, Utrecht.

Het MAVO-project en de stofkeuze

J.G. Toebes

In het 10e nummer van de 21e jaargang van Kleio stond een uitvoerig verslag van de invulling van geschiedenis in het MAVO-project. In de eerste plaats past een – niet obligate – waardering voor de goed onderbouwde opzet. Deze kan, als die wordt overgenomen door de eraan meewerkende scholen een wezenlijke vernieuwing van het geschiedenisonderwijs gaan betekenen, vooral als voldaan wordt aan enkele essentiële verlangens betreffende de stofkeuze en stofbehandeling (waarover later meer). Belangrijke pluspunten zijn: de keuze van een beperkt aantal onderwerpen, een duidelijke omschrijving van jaar-doelen en 'attitudinale' doelen per thema, de keuze voor zelfwerkzaamheid en voor het beoefenen van vaardigheden.

Ten aanzien van het laatste kunnen enkele vraagtekens gezet worden. Zo is het de vraag of veel leraren de nogal radicale ommezwaai van luisterlessen naar zelfwerkzaamheid van leerlingen zullen kunnen volgen. Ook ben ik wat sceptisch ten aanzien van exclusieve aansluiting in dit stuk bij de ontwikkelingspsychologie. Inmiddels heeft de leerpsychologie immers diverse uitkomsten van de ontwikkelingspsychologie gerelativeerd (men denke bijv. aan de 'fasenleer') en zijn daarin aanzetten tot een vernieuwing van het onderwijs (ook het geschiedenisonderwijs) gegeven die hier node worden gemist. Ik noem bijv. het idee van de ankerbegrippen (Ausubel), de inzichten over kort geheugen en lang geheugen en die over de verschillende leertypen (Gagné, Van Parreren). Wat dit – en ook andere punten – betreft, leunt het stuk m.i. te sterk aan tegen het Onderbouwrapport, waarin de leerpsychologie ook ontbrak. Dit heeft mede zijn gevolgen voor de manier waarop aan de thema's vorm wordt gegeven. Daarop kom ik dadelijk terug.

Wat de *stofkeuze* betreft: voor het tweede jaar is, zoals men kan lezen, gekozen voor de volgende thema's:

- De Nederlandse middeleeuwse stad
- De ontdekkingsreizen
- Leonardo da Vinci en de renaissance
- Luther en de hervorming
- De Nederlanden en Willem van Oranje
- De Gouden Eeuw der Republiek
- Peter de Grote
- De Franse Revolutie.

Erg nieuw is die themakeuze niet; in ver-

schillende schoolboeken is die min of meer terug te vinden, het duidelijkst wel in 'Podium van het Verleden'. Blijkbaar wilde men zich – evenals in het Onderbouwrapport – niet al te veel verwijderen van de schoolpraktijk met zijn cursorische behandeling van de 'hele' geschiedenis.

Nieuw is dat al deze thema's onder één aspect zijn gebracht: de 'Werdegang' der burgerij. Daarnaast is – terecht – bij alle thema's aandacht voor diverse vormen en dimensies van het veranderingsproces. In hoeverre al deze doelstellingen gerealiseerd worden in lesmaterialen is helaas nu nog niet na te gaan: daarop is blijkbaar nog een embargo.

Er zijn twee soorten doelstellingen: 'bijzondere attitudinale doelen' en 'algemene attitudinale doelen'. De eerstgenoemde, die een bepaald aspect van die 'Werdegang' betreffen, bieden nog het minste nieuws en zijn soms ook aanvechtbaar. Ik denk dat gelovige protestanten – maar wellicht ook anderen – met de omschrijving van het doel t.a.v. het thema 'Luther en de hervorming': – 'beseffen dat Luther, vervuld van de kritische geest der renaissance, met zijn kritiek op de kerk geen hervorming binnen de kerk bereikt, maar de eerste van een reeks afscheidingen' – niet erg gelukkig zullen zijn. Daarnaast zijn sommige van deze doelen, bijv. die t.a.v. de ontdekkingsreizen en de Franse Revolutie door hun algemeenheid weinig zeggend.

Belangrijker is het bezwaar dat beide typen doelstellingen 'attitudinaal' worden genoemd. Als het bij elke doelstelling voorkomend woord 'beseffen' wordt vervangen door 'weten' komt er n.l. bijna steeds een zuiver cognitief doel te voorschijn. Men zegge niet dat dit volkomen in strijd is met wat daarna volgt. Ik kan met de beste wil van de wereld niets 'houding'-achtigs ontdekken in 'beseffen dat vorsten steeds meer oog krijgen voor een welvarende burgerij als middel tot vergroting van hun macht' (n.a.v. het thema 'Peter de Grote'). Daarin wordt ik veelal versterkt door de stofomschrijving. Een eventueel beroep op de omschrijving van attitude als latent gedrag, 'een in de persoon gewortelde houding van waaruit een mens geneigd is gebeurtenissen en verschijnselen te benaderen', voorkomend in het Onderbouwrapport (a.w., p. 39), brengt mij bepaald niet verder. Het verschil tussen 'weten' en 'zijn' is dan m.i. niet voldoende duidelijk

gemaakt.

De 'algemene attitudinale doelen', die worden omschreven als uitingen van 'een besef inzake wetmatigheden of regelmatigheden, eigen aan veranderingsprocessen' zijn verrassend. Zij zijn verwant aan een meer generaliserende en comparatieve geschiedopvatting die onder Nederlandse historici nogal omstreden is. Ik ben van mening dat – zoals ik elders al eens heb uiteengezet – een dergelijke benaderingswijze in het geschiedenisonderwijs ernstige overweging verdient. Gebeurtenissen en episoden uit de geschiedenis presenteren als een serie 'Einmaligkeiten' kan in onze tijd eigenlijk niet meer. Onder invloed van de sociale wetenschappen zal men – naast aandacht voor het unieke – ook voor het regelmatige belangstelling moeten hebben. Tot zover dus veel waardering.

Maar dan komen de vragen:

- Zijn de genoemde regelmatigheden die naam waard?
- Wordt het de leerling duidelijk gemaakt dat het inderdaad om *regelmatigheden* gaat? (het woord 'wetmatigheid' lijkt mij in dit verband minder gelukkig en wordt ook in de sociale wetenschappen praktisch niet meer gebruikt).

Wat de eerste vraag betreft: is een doel als 'beseffen dat een verandering, die van bovenaf wordt opgelegd, weinig verandert aan de houding van de betrokkenen' (n.a.v. Peter de Grote) inderdaad als regelmaat te karakteriseren? Wat denken de samenstellers in dit opzicht van de Nederlandse opstand en van de Russische Oktoberrevolutie?

Wat de tweede vraag betreft: leerlingen krijgen natuurlijk geen goed inzicht in regelmatigheden als slechts één voorbeeld daarvan wordt getoond. Deze aanpak vraagt uiteraard om verschillende exemplen, dus om een comparatieve aanpak, waarvan m.i. de voorbeelden voor een groot deel gezocht zouden moeten worden in de meer recente geschiedenis. Dit aanknopen bij de 20e eeuwse geschiedenis accentueert de *politiek-maatschappelijke* functie van het geschiedenisonderwijs. Op deze wijze leren de leerlingen historische gebeurtenissen als van belang voor hun bestaan hier-en-nu te zien en niet slechts als curiosa of 'Einmaligkeiten'. Anderzijds – en dat mis ik hier ook – zal de historicus moeten tonen welke verschillen

er in elke historische situatie naast overeenkomsten zijn. Daardoor kunnen leerlingen beseffen dat niet alles 'één pot nat' is.

Een dergelijke comparatieve aanpak is ook leerpsychologisch van belang: doelstellingen zoals die hier gesteld worden, zullen over het algemeen eerder 'verankerd' worden als er een herhalingsmoment wordt ingebouwd. Dit kan ook door het verbinden van de thema's aan elkaar. Zo kunnen elementen van 'De Nederlandse middeleeuwse stad' in 'De Gouden Eeuw' aan de orde worden gesteld (tenminste als de 17e eeuwse stad daarin ter sprake wordt gebracht) en zijn er relaties te leggen tussen het absolutisme van Peter de Grote en de reactie op de Franse vorm van absolutisme: de Franse Revolutie. Deze verbanden zijn er ook te leggen tussen renaissance en ontdekkingen en worden – zo lijkt het – gelegd tussen Luther en de renaissance. Deze relaties zouden m.i. vooral ook gelegd moeten worden met het heden, een eis die tegenwoordig aan elk curriculum voor geschiedenis gesteld zou moeten worden. Zo kun je 'de ontdekkingen' eigenlijk niet slechts meer 'an sich'

bekijken, maar ligt een behandeling van de Derde Wereldproblematiek eigenlijk voor de hand. Die relaties blijven in de hier geschetste opzet veel te veel impliciet. Men krijgt – afgezien van het ontbreken van de 'Gegenwartsbezug' – toch al de indruk dat de thema's vrij los van elkaar staan. Voor verbindingen tussen de thema's zal – via leerstofanalyse – gezocht moeten worden naar centrale begrippen, die waard zijn om lang onthouden te worden. Zo niet dan blijft geschiedenis een structuurloos vak, waarvan veel kennis niet zal functioneren.

Tenslotte nog iets over de keuze van de thema's. Zoals eerder gezegd, is die m.i. wat traditioneel. Waarom niet enkele thema's toegevoegd die van het bekende patroon afwijken? Te denken valt bijv. aan onderwerpen uit de lokale en regionale geschiedenis, aan de geschiedenis van het gezin, van het kind, van het onderwijs, van minderheidsgroepen. Men wilde immers toch 'uitgaan van de leerling'... Eén van de verworvenheden van de socialisatietheorieën van de laatste tijd is dat gebleken is dat elementen als 'school' en 'gezin' in de socialisatie een belangrijke

rol spelen. Verder zou de huidige aandacht voor 'de gewone man', minderheden en de vrouw in de geschiedenis ook in het onderwijs best aangesloten kunnen worden. Tenslotte is het steeds duidelijker geworden dat van lokale en regionale geschiedenis een zeer belangrijke stimulerende werking op leerlingen uitgaat. Waarom die kans niet gegrepen?

Resumerend: de invulling van het Mavo-project voor geschiedenis heeft veel goede kanten. Wat de stofkeuze en de uitwerking ervan betreft, zit men toch teveel op de traditionele toer. De relatie met het heden zou m.i. – wil geschiedenis een duidelijk inzicht geven in de situatie hier-en-nu – veel explicieter aan de orde gesteld moeten worden. Zoals de thema's nu gepresenteerd worden, is er – ondanks de op zichzelf beschouwd waardevolle poging tot formulering van doelstellingen – teveel kans op een antiquarische benadering van de geschiedenis, waarin het 'Eenmalige' het belangrijkste schijnt te zijn. Ook zouden leerpsychologische (o.a. motivationele) elementen in stofkeuze en -behandeling veel meer moeten worden opgenomen.

Het Mavo-project en de stofkeuze

Antwoord aan J. G. Toebes door R. Bolsius en D. Steenis

Graag grijpen wij de gelegenheid aan om binnen het kader van een beantwoording van de door de heer Toebes signaleerde problemen enkele zaken te verhelderen. Allereerst een woord van dank aan de heer Toebes voor zijn vlotte reactie en de positieve kritiek, die er in vervat is. Als wij goed zien betreffen de vraagtekens, die hij zet, vooral de volgende zaken:

- Wat verstaat de auteursgroep nu eigenlijk onder een 'attitudinaal' doel?
- Waarom wegen ontwikkelingspsychologische argumenten bij haar zo zwaar?
- Waarom ontbreken daarentegen leerpsychologische uitgangspunten, zoals 'ankerbegrippen'?
- Waarom knoopt men niet wat meer aan bij de 20ste-eeuwse geschiedenis?
- Waarom is de stofkeuze zo traditioneel?

Voordat wij op deze zaken ingaan zouden wij aandacht willen vragen voor een stukje historie van het mavo-project. Deze achtergrondinformatie lijkt ons voor een be-

ter begrip onmisbaar.

Bij de start van het project stond de vakbegeleidingsgroep geschiedenis voor de taak een nieuwe aanpak van het geschiedenisonderwijs binnen het mavo te creëren rondom de strategie van het project. Van het begin af aan was het de groep duidelijk dat het om meer ging dan om het bereiden van een recept, hoe de docent deze strategie zou kunnen inpassen in de bestaande onderwijspraktijk. De didactiek van het vak was in beweging, de hele visie op het onderwijs was in beweging. Een sterker wordende tendens was, ook en juist bij geschiedenis, dat men de leerling meer dan tevoren centraal wilde stellen. Voor de initiatoren van het mavo-project gold dat niet of in mindere mate. In grote lijnen hingen zij een onderwijsvisie aan, waarbij het objectiveren van het selectieproces in het onderwijs en daarmee van het eerlijker etiketteren van mavoleerlingen in een A- en een B-kategorie op de voorgrond stond. De beoogde differentiatie zag men vooral als niveaudifferentiatie. Op grond van cognitieve leerresultaten zou men homogene groepen en sub-

groepen formeren, die een verfijnd selectiesysteem mogelijk zouden maken.

Om tot een objectieve meting van leerresultaten te komen diende men de leerdoelen te operationaliseren.

Dat waren zo de gedachten waarmee vijf jaar geleden de onderwijskundige staf van het mavo-project en de vakbegeleidingsgroep geschiedenis daarbinnen, gekonfronteerd werden.

In het mavo-project blijkt differentiatie geen niveaudifferentiatie te zijn, maar differentiatie naar doelstellingen, naar belangstelling, naar leerstof, naar werkvormen, naar beginsituatie etc.

Differentiatie blijkt binnen klasverband te kunnen plaatsvinden met als uiteindelijke doel acceptatie van de leerlingen met zijn verschillen en meer zicht op mogelijkheden om met verschillen om te gaan.

Er is een fundamenteel verschil tussen een auteursteam dat naar een uitgever stapt, het eens wordt over een bepaalde formule en dienovereenkomstig een leergang ontwerpt, en een auteursteam als de vakbegeleidingsgroep geschiedenis binnen het

mavo-project. De groep was aanvankelijk helemaal niet van plan een nieuwe leer-gang te ontwerpen. Het ging immers om een strategie. En die was in beginsel toepasbaar op bestaande leergangen. Echter, van meet af aan stootte men op de faktor, die wellicht van doorslaggevend betekenis is voor de evolutie van het mavo-project: het feit dat alle denkbeelden aan de praktijk van alle dag worden getoetst door de docenten van de deelnemende scholen. Het mavo-project is een stuk levende schoolpraktijk. De theorie beïnvloedt de praktijk, maar de praktijk beïnvloedt op haar beurt de theorie.

Wij konstaten – en dat doen wij met vreugde – dat er binnen het mavo-project in de afgelopen jaren sprake is geweest en nog is van een vruchtbare wisselwerking en dat theorie en praktijk beide zich hebben gewijzigd. Een minder gewenst neven-effect is wel, dat oude en nieuwe elementen elkaar in een vreedzame of minder vreedzame ko-existentie ontmoeten, omdat ze nog niet voldoende zijn doorgepraat en bijgesteld.

Wat zijn de meest opvallende veranderingen die zich in de 'diskussie zonder einde', die ook het mavo-project is, hebben voorgedaan?

In zeer algemene termen gesteld laat zich het volgende konstaten.

Niveaudifferentiatie, zo belangrijk bij de start, staat niet meer centraal. Meer en meer deelnemers aan het project wijzen het zoeken naar niveau-onderscheid af als onrealistisch en ongewenst.

Onrealistisch, omdat men in de onderwijspraktijk noch aan de hand van Bloom, noch van Gagné, noch van wie dan ook, tot een hanteerbaar niveau-onderscheid komt. Ongewenst bovendien, omdat men zolang als men leerlingen naar kennisniveaus selecteert, het onderwijs inperkt tot het cognitieve domein. Het niet kunnen onderscheiden van niveaus lijkt een zaak van te kort schietende onderwijstechnologie. Het inperken van leerinhouden tot cognitieve zaken stuit op fundamenteel verzet, verzet vanuit een veranderde visie op onderwijs in het algemeen.

Want het is in het mavo-project geen loze kreet als men zegt de leerling centraal te willen stellen. Als men dat doet tellen niet alleen de intellectuele kwaliteiten van de leerling, maar al zijn mogelijkheden als persoonlijkheid-in-wording. Men wenst niet alleen intellectuele verschillen tussen leerlingen te zien, maar alle verschillen die tussen hen kunnen voorkomen. Akcepteert men deze verscheidenheid, dan verschuift de nadruk van kennisverwerving naar persoonlijkheidsontwikkeling, van selectie naar acceptatie, van meting van leerresultaten naar diagnose van leerpro-

cessen, van klassikaal doceren naar werkvormen die de leerling, individueel en sociaal, in de richting van zelfstandigheid stimuleren.

Na deze inleiding zijn wij wellicht wat beter in staat bevredigende antwoorden te geven op de vragen van de heer Toebe.

Zijn eerste vraag was: wat is voor de vakbegeleidingsgroep het verschil tussen houdingsverwerving en kennisverwerving? Is het meer dan een spel met woorden? Laten we het zo stellen: sinds het verwoorden van onze doelstellingen voor het tweede leerjaar heeft de groep zich intern verder bezonnen. Zoals de zaken nu staan is voor ons het verschil tussen kennis en houding duidelijker en groter geworden. Zeer kort samengevat: wij zien alle overgedragen kennis als besef. De term besef impliceert zowel een cognitief als een affectief moment. In het door de heer Toebe gewraakte Kleio-artikel gebruikten we de term besef nog in de betekenis van houding. Wij zijn het met de heer Toebe volkomen eens dat men besef en houding niet moet gelijkstellen. Besef kan wel uitgroeien tot houding. Dan dient echter dit besef versterkt en verhevigd te zijn door persoonlijke belevingen. De zaak is voor ons van eminent belang, vooral omdat wij hieruit ver-gaande konsekventies willen trekken voor de praktijk van het geschiedenisonderwijs. We komen op deze zaak graag uitvoeriger terug.

Op de tweede vraag: Waarom zo zwaar steunen op de ontwikkelingspsychologie, terwijl de veronderstelde 'fasen' omstreden zijn, zouden wij dit willen antwoorden. Dat individuele leerlingen koppig weigeren zich volgens de fasenleer-boekjes te ontwikkelen, weten wij maar al te goed. Elk onderwijs, dat wil individualiseren, althans rekening wil houden met individuele verschillen (zoals we het nu in het mavo-project voorzichtig formuleren), zit hier met heel grote problemen waarvoor geen pasklare oplossingen bestaan. Maar iets anders is dit. Wie van de leerling uitgaat, onderzoekt wat die leerling met het in de geschiedenis geleerde doet, welke vragen hij aan de stof stelt. En nu is ons idee dat die leerling alleen bij uitzondering geïnteresseerd is in de vragen, die wij volwassenen aan de geschiedenis stellen. De leerling stelt andere vragen. De middelbare scholier is, eerst onbewust, daarna bewuster bezig met vragen als: wat zijn mijn kansen? Hij wil dat de school hem eventjes duidelijk uit de doeken doet hoe de wereld in elkaar zit. Maar hij moet dan natuurlijk ook weten wie hijzelf is. Beide gegevens zijn nodig voor een berekening van zijn kansen. Aanvaardt men deze pragmatische instelling van de leerling,

dan zijn ook hier de konsekventies niet gering. Ook op deze materie komen we graag nog een keer terug.

De leerpsychologie en met name Gagné zijn in het voorgaande reeds aan de orde geweest. De derde vraag van de heer Toebe: waarom niet meer leunen op de leerpsychologie? is daarmee al grotendeels beantwoord. Gagné lijkt vooral interessant voor selekterend onderwijs. Een geheel andere plaats neemt ons inziens Van Parreren in. Hij heeft terdege de aandacht.

De vierde vraag: waarom niet meer aansluiting zoeken bij de 20ste eeuw? beantwoorden wij met: maar dat doen wij toch! Alleen anders dan men wellicht gewend is. Wij zijn er van overtuigd dat alle geschiedenis, ook de alleroudste, voor de leerling aktueel is. Het is geen toeval dat leerlingen warm lopen voor oude kulturen en beschavingen. En dat daarin juist het exotische, het vreemde en onbekende hen trekt. Waarom namelijk? Omdat het contrast van dit andere hen tot het besef brengt van de eigen wereld. De jongen of het meisje uit de stad ervaart de stad pas als zodanig als ze een tijd op het platteland zijn geweest. Ze ervaren de eigen wereld pas als verwereldlijkt als ze in een diep-religieuze wereld hebben geleefd. Het is onjuist te stellen, dat de leerling de eigen tijd alleen leert kennen via aktuele onderwerpen. Of misschien wel 'kennen', maar de vraag is of hij ook een houding jegens die eigen wereld en die eigen tijd leert te vinden, een persoonlijke houding. En zo zijn wij als vanzelf gearriveerd bij de hamvraag: waarom zijn de onderwerpen voor het tweede leerjaar zo traditioneel gekozen?

De keuze voor de thema's is in onderling overleg met de sekties geschiedenis van 12 experimenteerscholen en 34 volgscholen tot stand gekomen. Met het oog op het verspreidingskarakter van de verworvenheden van het mavo-project naar alle mavo-scholen kon en mocht de keuze niet 'te revolutionair' zijn. (Zie onder meer bulletin 5: verslag van het mavo-project over het schooljaar 1978-1979 – verkrijgbaar bij het sekretariaat van het mavo-project, Postbus 482, 's-Hertogenbosch). Bovendien vinden wij het niet meer zo belangrijk welk onderwerp men kiest. Belangrijker is op welk doel men het onderwerp toesnijdt en misschien nog belangrijker: op welke manier men het onderwerp aan de man brengt.

Tot zover ons antwoord aan de heer Toebe. Wij blijven dankbaar voor verdere reacties.

VGN nieuws

Mavo-Lbo dag voor geschiedenisdocenten

13 maart 1981, vrijdag. Jaarbeurscongrescentrum, Utrecht

Programma:

- 10.00 - 10.30 Aankomst, kopje koffie.
 10.30 Opening.
 10.45 Inleiding door drs. F. Dijkstra, docent aan NLO 'Ubbo Emmius' te Leeuwarden, over differentiatie.
 Na afloop gelegenheid tot discussie.
 12.30 - 13.30 Lunch, aangeboden door de VGN.
 13.30 Inleiding door dr. A. Kloosterman, docent MO-opleiding pedagogiek Vrije Universiteit Amsterdam: Het voortgezet onderwijs en de 'andere' (anderstalige, anders culturele) leerling.
 Na afloop gelegenheid tot discussie.
 15.00 Workshop.
 17.00 Sluiting.

Deelnemers gelieve zich aan te melden bij:

P.L. Hendriks
 Postbus 32059
 6380 ZH Ubach over Worms
 Op verzoek wordt U ook een NS reductie coupon (20%) toegestuurd.
 De respectievelijke hoofdinspecteurs zijn van deze dag op de hoogte gesteld.

Afdeling Arnhem

Ter voorbereiding van de Alg. Ledenvergadering op zaterdag 4 april a.s. zal de Afdeling *Arnhem* een ledenvergadering houden op *donderdag 26 februari 1981* om 19.00 uur. Deze vergadering zal gehouden worden in het Erasmusgebouw, Erasmuslaan 40, Nijmegen, kamer 14.04. Na deze vergadering heeft de laatste bijeenkomst plaats van de nascholingscursus, waarover u reeds bericht hebt ontvangen.

Agenda:

1. Opening.
2. Agenda.
3. Notulen van de vorige vergadering.
4. Ingekomen en uitgegane stukken.
5. Voorbereiding Algemene Ledenvergadering.
6. Nieuws uit de afdeling.
8. W.V.T.T.K.

9. Sluiting.

(J. Sillekens, secr.)

Afdeling Groningen

Afdelingsvergadering op maandag 9 maart 1981 om 20.00 uur in het Zernickecollege, Helperbrink 30 te Groningen, ter voorbereiding van de Algemene Ledenvergadering op 4 april a.s. De agenda spreekt voor zich.
 Nieuw adres afd. secretaris Groningen:
 Mevr. C. Venema
 Anna Paulownastraat 37
 9725 JR Groningen.
 Tel.: 050-252476

Afdeling Leeuwarden

De afdeling Leeuwarden organiseert op dinsdag 17 maart 1981 om 16.30 uur een bijeenkomst in het Chr. Gymnasium, Gymnasiumstraat 36, Leeuwarden.

A. P.A.-college:

inleider: Dr. G. Taal, te Leeuwarden
 onderwerp: wordt nader bekend gemaakt bij convocatie.

B. Aansluitend om 20.00 uur: *Huishoudelijk gedeelte*

Agenda:

1. Opening
2. Verkiezing afdelingsbestuur.
 De huidige bestuursleden (C. Zuil, J. Lamaker, H.G. Wolthoff) zijn allen herkiesbaar. De namen van tegenkandidaten kunnen aan het begin van de vergadering worden ingediend.
3. Mededelingen van het afdelingsbestuur.
4. Voorbereiding van de Algemene Jaarvergadering op 4 april 1981.
 Zie voor de agenda elders in dit Kleio-nummer.
5. Rondvraag.
6. Sluiting.

Afdeling Rotterdam

Afdelingsvergadering: om 19.30 uur op woensdag 11 maart in het Sint Laurenscollege, Wagenaarlaan 6, Rotterdam-Hillegersberg.

Spreker: Drs. H. G. Lamberts over Koning-Kabinet-Kamers.

Na afloop hiervan bespreking van de stukken voor de Algemene Ledenvergadering.

Afdeling Alkmaar

Afdelingsvergadering: donderdag 26 februari van 16.30 tot ± 21.00 uur in de Scholengemeenschap Jan Arentsz.

Agenda:

- 1) Bespreking jaarstukken Alg. Ledenverg.
- 2) Aanwijzen afgevaardigden voor de Alg. Ledenverg.
- 3) Bestuursverkiezing
- 4) Mogelijkheden voor studie van de regionale geschiedenis.
- 5) Wat verder ter tafel komt.
- 6) Voordracht Dr. A. Doedens over: 'Onlust en opstand in onderwijs en maatschappij in de 19e eeuw'. (toegespiet op Noord-Holland). Deze voordracht zal onderbroken worden door een maaltijd bij de naburige 'Chinees'.

N.B. Donderdag 12 maart van 16.30 uur tot 19.00 uur didactische verwerking van de voordracht van dr. Doedens (in hetzelfde gebouw).

Afdeling Amsterdam

Afdelingsvergadering: donderdag 19 maart om 19.30 uur in het Spinozalycium aan de Peter van Anrooystraat. Aan de orde komen de bespreking van de jaarstukken en de bestuurswisseling binnen de afdeling.

Afdeling Arnhem

Afdelingsvergadering: op donderdag 26 februari om 19.00 uur in het Erasmusgebouw, Erasmuslaan 40, Nijmegen. Kamer 14.04.

Agenda:

- 1) Opening
- 2) Agenda
- 3) Notulen vorige vergadering
- 4) Ingekomen en uitgegane stukken
- 5) Voorbereiding Algemene Ledenvergadering
- 6) Nieuws over het c.s.e.
- 7) Nieuws uit de afdeling
- 8) Wat verder ter tafel komt
- 9) Sluiting.

Afdeling Breda

De afdeling Breda is herleefd.

Het bestuur ervan bestaat uit: dhr. G. Twickler, voorzitter; dhr. J. Baas, penningmeester; dhr. A. Schillemans, Kennedylaan 45, 5051 XE Goirle, tel.: 013-341252.

Afdelingsvergadering: op maandag 9 maart om 19.30 uur in Euromotel Brabant, Heerbaan te Breda.

Behalve het huishoudelijke gedeelte zal dr. B. A. Vermaseren een lezing houden over 'De Spaanse Inquisitie'.

Afdeling Haarlem

Afdelingsvergadering: woensdag 25 februari om 18.00 uur in de Spaarnescholengemeenschap.

lengemeenschap, Zwemmerslaan 2, Haarlem.

Deze afd. vergadering gaat vooraf aan de derde nascholingsbijeenkomst van de afdeling: het onderwerp is de Staatsinrichting, i.v.m. c.s.e. 1981 en 1982.

Afdeling Heerlen

Afdelingsvergadering: op donderdag 12 maart om 20.00 uur in het Eijkhagencollege te Schaesberg.

Afdeling Utrecht

Afdelingsvergadering: op donderdag 26 februari om 19.00 uur in het Bonifatiuslyceum, Fockema Andreaelaan 7 te Utrecht. De agenda is gelijk aan die van de landelijke jaarvergadering, onder toevoeging van het punt 'Nascholing'. Het adres van de secretaris van de afdeling Utrecht is gewijzigd. Het luidt nu: dhr. G. Derriks, Rotskruiper 22, 3435 RT Nieuwegein.

BESTELLINGEN KLEIO DIDAKTICA

Kleio Didactica no. 4 Jeugdliteratuur.

Gezien de variëteit van de behandelde onderwerpen zijn de teksten voor de leerlingen niet apart gegroepeerd (zoals U hebt kunnen zien) en dit betekent, dat van KD 4 geen apart boekje met leerlingmateriaal bestaat. Niettemin zijn verschillende bestellingen hiervoor binnengekomen; het overgemaakte bedrag zal worden teruggestort op de rekening van de aanvragers.

Losse nummers van KD 4 kunt U bestellen op de gebruikelijke wijze à f 5,— per stuk (de oude prijs).

Kleio Didactica no. 1 en no. 3

De KD's 'Land zonder Leerplicht' en 'Heksengeloof' zijn herdrukt. Degenen die hiervoor al geld hadden overgemaakt en hun bestelling wensten te handhaven, ontvangen hun bestelling eind februari.

De herdrukken van KD 1 en KD 3 zijn voor de oude prijs beschikbaar. D.w.z. voor f 2,50 per ex., in geval van minder dan 10 exemplaren en voor f 2,— per ex. bij meer dan 10 exemplaren.

Sectie Pedak/Basisonderwijs

Vooraf

We willen dit keer deze rubriek wijden aan ontwikkelingen rondom de opleidingen en de basisschool. Voor de goede orde zij hier wel vermeld, dat deze rubriek begin december 1980 afgesloten is.

Hoeveel nieuwe instituten en waar?

Op 1 augustus 1980 heeft de zogenaamde Spreidingscommissie een adviespreidingsplan aan de minister aangeboden. In dit plan staan de voorgestelde nieuwe vestigingsplaatsen en de voorstellen van clustering van de oude instituten tot de nieuwe. Binnen de commissie bestond geen eenstemmigheid over alle plaatsen in Nederland, vandaar dat in de toelichting op het advies-spreidingsplan in enkele gevallen ook minderheidsstandpunten opgenomen zijn.

Bedenken we dat in augustus 1983 de hele operatie van de spreiding rond moet zijn, dan is het kort dag. Toch wil Pais eerst nog weer om de tafel met allerlei organisaties, voordat hij op 1 mei 1981 met een definitief spreidingsschema komt.

Inmiddels zijn al wel enkele 'reddingsacties' gestart. In het centrale onderwijs-overleg van de minister met de onderwijskoepels (eind oktober-begin november 1980) is gepleit voor het behoud van Maastricht (openbaar), Den Helder (algemeen-bijzonder), Doetichem (openbaar), Assen (prot.-chr.) en Veghel (R.K.). Namens alle openbare O.K.'s en P.A.'s is aan Pais op initiatief van de Pedagogische Academie te Groningen een petitie aangeboden voor het behoud van Maastricht. Ook de Vereniging voor Openbaar Onderwijs wil Maastricht als vestigingsplaats voor een openbaar instituut behouden zien.

In de concept-beleidsnotitie van de minister bij het advies-spreidingsplan staat een zinnetje, dat tot op heden weinig aandacht getrokken heeft en dat in een aantal gevallen haaks op de voorstellen in het advies-spreidingsplan staat: 'Daarbij dient er van te worden uitgegaan, dat de nieuwe instituten zullen moeten worden gehuisvest in de bestaande gebouwen van Pedagogische Academies en Opleidingsscholen voor kleuterleidsters.'

Naast deze dus nog enige tijd voortdurende onzekerheid zijn er de sombere prognoses over de werkgelegenheid op de O.K.'s en P.A.'s op korte termijn. De gezamenlijke onderwijsvakbonden hebben in november onder de titel 'Behoud van vakmanschap is behoud van meesterschap' de resultaten bekend gemaakt van een onderzoek naar de werkgelegenheidssituatie in de Opleidingsscholen voor Kleuterleidsters en in de Pedagogische Academies. Voorspeld wordt, dat wanneer er geen maatregelen genomen worden er in juni sprake zal zijn van een gigantische uitstroom van deskundigheid: maar liefst 389 banen dreigen te verdwijnen als er niets gebeurt.

PABO - 1983

De minister blijft vasthouden aan een

start van de nieuwe opleiding in 1983 en heeft daartoe opgesteld een 'concept-beleidsvoornemen met betrekking tot de invoering van de opleiding voor leraren basisonderwijs' en een 'ontwerp van wet tot wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs, houdende invoering van de opleidingsscholen voor leraren basisonderwijs' met een 'memorie van toelichting' (dit ontwerp zou ingediend worden half december 1980).

De nieuwe opleiding zal in de toekomst ondergebracht worden in de Wet op het Hoger Beroepsonderwijs, maar tot die tijd blijft — net als nu de O.K. en de P.A. — die opleiding vallen onder de Wet op het voortgezet onderwijs. Het wordt een vierjarige opleiding met als minimale toelatingseis een HAVO-diploma. De minister denkt aan een propaedeutisch jaar, dat gecoördineerd zal worden met het eerste jaar van de andere lerarenopleidingen.

De minister is voorstander van een brede opleiding met een sterk maatschappelijk oriënterend karakter. Daartoe zal in de opleiding een vierde van de beschikbare tijd uitgetrokken worden voor maatschappelijke stages (o.m. voor 'kennismaking met de wereld van de arbeid'!).

In de 'Memorie van Toelichting' staat het volgende over de onderwijshoud: 'De vakinhoudelijke component bestaat uit zeven vakgebieden, die zijn gerelateerd aan de inhoud van het basisonderwijs zoals aangegeven in het ontwerp van Wet op het Basisonderwijs en op ontwikkelingen binnen de opleidingsscholen voor kleuterleidsters en voor onderwijzers. Deze vakgebieden worden hier slechts onderscheiden, waar mogelijk zal het onderwijs in samenhang worden verzorgd.

De hier gebruikte terminologie sluit niet aan bij wat in de WVO gebruikelijk is. In de WVO worden vakken genoemd, hier echter vakgebieden. Daardoor wordt aansluiting gezocht bij het ontwerp van Wet op het Basisonderwijs, waarin de inhoud van het onderwijs nadrukkelijk niet in van elkaar gescheiden vakken is beschreven.

Het spreekt vanzelf, dat de nieuwe terminologie gericht is op vernieuwde inhouden. Het is daarom gewenst de vakinhouden hier iets nader aan te geven, zonder ze daarmee geheel vast te leggen. Het moet mogelijk blijven ook in de toekomst nieuwe inhouden toe te voegen aan deze vakgebieden. In het algemeen wordt onder vakgebieden tevens de vakdidactiek begrepen.

Onderscheiden worden: taalonderwijs, rekenonderwijs, onderwijs met betrekking tot mens en maatschappij, onderwijs met betrekking tot de natuur, beeldend onderwijs, bewegingsonderwijs en muziekonderwijs. Naast de vakinhoudelijke component bevat het opleidingsprogramma een

algemeen onderwijskundige component en een component 'cultureel maatschappelijke vorming'. Geschiedenis moeten we zoeken bij 'onderwijs met betrekking tot mens en maatschappij', dat omschreven wordt als 'onderwijs in de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer, waarbij uitdrukkelijk aandacht zal worden besteed aan het multi-culturele karakter van de hedendaagse maatschappij en de culturele minderheden. Ook verkeeronderwijs kan onder dit vakgebied begrepen worden.'

De eindtermen voor de nieuwe opleiding, in feite het startpunt voor de secties om te beginnen aan het opzetten van een instituutswerkplan, zijn nog steeds niet openbaar. In december 1980 zou Pais een conceptbeleidsvoornemen bij de eindtermen publiceren, maar het lijkt er op het moment, dat we dit schrijven, op dat de eindtermencommissie ook de maand januari nog nodig heeft om het werk af te ronden.

Nieuwe leraar basisonderwijs

Wel heeft de voorzitter van die eindtermencommissie, Th. Hadderingh, hoofdinspecteur van het basisonderwijs, voor de functiegroep hoofden van scholen van de protestants-christelijke onderwijsvakbond op 8 november 1980 een aantal uitspraken gedaan over de nieuwe leraar basisonderwijs. Hij gaf – we citeren uit het verslag in het 'P.C.O.-Magazine' van 22-11-1980 – een somber beeld van het primair onderwijs: 'we hebben te kampen met ernstige verschraling van het basisonderwijs en met een grote doelarmoede. We werken nog steeds met traditiebepaalde onderwijsdoelen, denk bijvoorbeeld aan de verdediging van het vak Frans in het voortgezet onderwijs. Een oplossing hiervoor zou zijn om niet de traditie te laten gelden, maar datgene wat zinvol is bepalend te laten zijn voor de inhoud van het onderwijs'.

In het vervolg van zijn inleiding bleek Hadderingh t.a.v. de nieuwe opleiding een eigen uitleg te hanteren van het begrip 'brede opleiding', dat door minister Pais steeds gebruikt wordt in de stukken. Volgens de heer Hadderingh is het volstrekt onjuist om bij de opleiding van de nieuwe leraar basisonderwijs opnieuw te mikken op de breedte, op het all round zijn. Naar zijn stellige overtuiging gaat het meer om een attitude, om een manier van werken, dan om een breed kennis-pakket. Hij pleitte – omdat de breedte in de praktijk niet te realiseren is – voor beperking in de breedte 'zonder de totaliteit uit het oog te verliezen.'

'Het zal in het nieuwe basisonderwijs,' zo stelde Hadderingh, 'steeds minder gaan om "bodies of knowledge", om vaksyste-

men, steeds meer het werken met culturele verworvenheden in de eigen leefsituatie. Systematisch-cursorisch bezig zijn kan nog slechts in dienst staan van het situationele leren. Het gaat niet meer om uitgebreide kennisgebieden, maar om een gedegen training in het ordenen van inhouden, die in de leef/ervaringswereld van het kind thuishoren. De keuze van die inhouden (onderwerpen/thema's) is een zaak van de basisschool waar hij/zij straks zal gaan werken. De training in het ordenen van zulke inhouden/onderwerpen zal hij/zij in de opleiding moeten leren.' In de nascholing kan, zo voegde Hadderingh eraan toe, ingespeeld worden op die onderwerpen . . .

De verslaggever constateerde in de discussie bij de vragenstellers een defensieve ondertoon. Op zich niet verwonderlijk. Zeker niet wanneer Corten gelijk heeft met zijn stelling: 'Bij het invoeren van vernieuwingen dient er rekening mee te worden gehouden dat de leerkrachten werkzaam in het gewoon lager onderwijs over het algemeen tevreden zijn met de bestaande situatie.'

Cees van der Kooij

Kroniek

Historische kinderboeken

'Boek en Jeugd '80/'81'

De nieuwe editie van de 'jeugdelektuurgids voor gezin en school Boek en Jeugd '80/'81' is uit (Amsterdam - Den Haag, 1980 - f 7,90). Een gezamenlijke uitgave van de Collectieve Propaganda van het Nederlandse boek en van het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum. De gids is dikker dan vorig jaar, maar gelijk in prijs.

Een handzame gids van geselecteerde kinderboeken (de criteria staan voorin het boek!). Geschiedenisboeken vindt men onder 'van andere tijden' en onder 'levensbeschrijvingen'.

Verder veel gegevens over jeugdliteratuur: lijsten van bekroonde jeugdboeken, literatuur over jeugdliteratuur en adressen van instellingen, die zich met jeugdliteratuur bezig houden.

Jean Paul Bresser verzorgde de inleidingen; de illustraties zijn van Silvester Brobbel.

Reizen

In het kader van de kinderboekenweek stelden een werkgroep 'Boek een reis, lees een boek' (leesprogramma 1980) samen. Het is een literatuurlijst bestaande uit vier rubrieken:

- a) Nederland en andere landen;
- b) Reizen in de tijd (vroeger en toekomst);
- c) Reizen met bepaalde vervoermiddelen;
- d) Op stap.

Het is een louter opsommende lijst met bij elk boek een vraag voor kinderen, die het boek gelezen hebben. Nadere inlichtingen N.B.L.C. - postbus 93054 - 2509 AB 's-Gravenhage.

'Leestekens'

Uitgeverij Educaboek is gestopt met het 'Project Jeugdliteratuur', een losbladige uitgave, waarvan sinds 1976 vijf ringbanden verschenen. In plaats ervan gaat nu een tijdschrift, getiteld 'Leestekens' verschijnen met een frequentie van vijf keer per jaar. In september verscheen het eerste nummer, dat twee artikelen bevat, die van belang zijn voor het onderwijs in de geschiedenis:

– een artikel van M. Remery over de reisboeken van Anno, de Japanse tekenaar: 'Details uit het verleden en beelden uit een samenleving waar ieder nog met zijn handen werkte, roepen een wereld op van geborgenheid en gezelligheid' (pag. 5). 'Het boek biedt heel veel aanknopingspunten voor wereldoriëntatie . . .' (pag. 6);

– een artikel van J. Vos over het boek van K.M. Peyton 'Maak een vuist als je geen hand hebt', de Nederlandse vertaling van 'The right-hand-man', een verhaal dat speelt in het begin van de negentiende eeuw. Vos geeft bij dit boek tal van opdrachten voor leerlingen. Aan het slot hiervan stelt hij: 'Het is duidelijk dat de opdrachten onder het kopje "Vroeger en nu" niet strikt binnen de lesuren van de moedertaal docent kunnen worden uitgevoerd, maar dat hierbij de geschiedenisdocent hand- en spandiensten zou kunnen verrichten'. Ook een visie op vakkenintegratie!

'Leestekens' wil vooral een didactisch tijdschrift zijn, waarin verslaggeving over het didactisch gebruik van jeugdliteratuur voorop zal staan. In dit eerste nummer leidt dit nogal eens tot droogzwemadviezen, maar 'Leestekens' lijkt – na nummer 1 bestudeerd te hebben – toch een tijdschrift om in de gaten gehouden te worden (Educaboek - Postbus 48 - 4100 AA Culemborg - f 37,50 per jaar).

'Historische Verhalen voor de jeugd'

De bekende serie 'Historische Verhalen voor de jeugd' is begonnen aan de 28e jaargang: 1980-1981. Gepland zijn de volgende deeltjes:

- G. van Camp -De veertig seconden van Sharpeville
- H. Diddens -Dodenmaal voor Dietwin

- R. Muchez -In de hel van Duinkerken
- G. vander Heyden -Martin Luther King
- L. Verbeeck -Een abdij in de duinen
- C. van Rode -De moord op Karel de Goede
- P. van Herck -De volkskruistocht
- R. Clément -Gandhi, de profeet van India
- R. Swartenbroekx -Alfred Nobel
- K. Verleyen -Stephenson.

Een abonnement voor alle tien deeltjes kost 230 B.F. en een los deeltje kost 30 B.F. 'Historische Verhalen voor de jeugd' is een uitgave van 'De Sikkel' te Kapellen (België).
C.G. v.d. K.

Industriële archeologie tussen België en Nederland

Op 4 en 5 april organiseert de Vlaamse Vereniging voor industriële archeologie ontmoetingsdagen voor geïnteresseerden in dit studiegebied. De industriële archeologie mag zich verheugen in een groeiende belangstelling van allerlei amateur- en beroepsbeoefenaars van de geschiedenis.

Op de eerste dag wordt aandacht besteed aan de stand van zaken in België en Nederland, alsmede aan de staal- en ijzerindustrie. Op de tweede dag is er gelegenheid de steenkoolmijn van Waterschei te bezoeken. Men kan dan ook een nog werkende mijn ondergronds zien, maar daarnaast wordt ook aandacht besteed aan de gevolgen van de mijnindustrie voor de bovengrondse bebouwing. De typische mijnwijken van Beringen, Zolder en Zwartberg geven een goede indruk van hoe men voor de werknemers van de mijnen heeft gebouwd. Op deze dag zullen ook bezoeken kunnen worden gebracht aan een aantal watermolens, stokerijen en brouwerijen, die voor een deel met stoommachines werden of worden geëxploiteerd.

De bedoeling van de studiedagen is de contacten tussen Noord en Zuid te verbeteren en ideeën uit te wisselen. Informatiestands en een open forum zullen hiertoe worden ingericht.

De industriële archeologie is vooral in het Engeland van de 50er jaren sterk opgekomen. In Nederland dateert de belangstelling van het laatste decennium. In een tijd, waarin oude industriële productiemethoden snel vervangen worden door moderne, is het de moeite waard gegevens vast te leggen, die voor de geschiedkundige van belang kunnen zijn, bijvoorbeeld bij een

onderzoek naar de opkomst en gevolgen van de industriële revolutie. Hierbij kun je natuurlijk denken aan oude fabrieken en stoommachines, maar zeker ook aan spoorwegstations, haveninstallaties of arbeidersbewoning. Vele groepen amateurs houden zich bezig met het vastleggen van dit soort gegevens, echter zonder dat er nu enige lijn in hun werk zit. Het ware beter, wanneer hun onderzoeksmethoden wat meer gestandaardiseerd konden worden, en de mogelijkheid bestond de verkregen gegevens via een landelijk platform uit te wisselen.

Pas op grond van een goede inventarisatie op landelijk niveau kan een keuze voor het behoud van enige resten van de industriële ontwikkeling worden gemaakt.

Voor inschrijving en inlichtingen over deze studiedagen wende men zich tot: VVIA, Postbus 30, postkantoor Maria Hendrikaplein, 9000 Gent 12.
WIA NJBG, Postbus 378, Utrecht.
De studiedagen worden gehouden in het automuseum te Houthalen (B).

Onderwijsleerpakket 'Oudheidkunde'

'In het voorjaar van 1980 is bij de S.L.O. een experimenteel onderwijsleerpakket "Oudheidkunde" verschenen, onder de titel "Op weg naar de Romeinen". Op 12 en 13 maart a.s. wordt een conferentie gehouden voor leraren, historici, klassici of wie ook. Er bestaat ook voor andere belangstellenden nog een beperkte plaatsingsmogelijkheid. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met S.L.O., Postbus 2041, 7500 CA Enschede, tel. 053/840840 t.a.v. Frans Tielens.'

Museum en onderwijs

In 'Kleio' - 1979 - nr. 12 (pag. 506) berichtten we U over de map 'Begeleiding in musea', een uitgave van de sectie Educatieve Diensten van de Nederlandse Museumvereniging. In een brief van 26 september 1980 heeft de redactie van deze map aan de abonnees bericht, dat om allerlei redenen besloten is om de uitgave stop te zetten. Voor de toekomst denkt men aan het publiceren van overzichten van projecten en van projectbeschrijvingen in het tijdschrift 'Museumvisie', dat uitgegeven wordt door de Nederlandse Museumvereniging, dat vier keer per jaar verschijnt en dat f35,00 per jaar kost. ('Museumvisie' - Wierdijk 18 - 1601 LA Enkhuizen).

In opdracht van het ministerie van C.R.M. onderzoekt het Kohnstamm Insti-

tuut te Amsterdam (Keizersgracht 119 - 1015 CJ Amsterdam) het educatieve werk van musea. Enkele rapporten zijn reeds verkrijgbaar, zoals F. Haanstra - De evaluatie van de educatieve tentoonstelling (sept. '79), F. Haanstra - Museum en Onderwijs - de effecten van een educatieve tentoonstelling (K.I.-Geschrift nr. 53 - jan. '80), B. Holman - Opvattingen over het educatieve werk van musea - analyse van een twintigtal interviews (febr. '80) en - recentelijk - D. Daamen en F. Haanstra - Het educatieve werk van de Nederlandse musea'. Uiteindelijk zal een geïntegreerd rapport verschijnen onder de titel 'Hoe musea hun publiek begeleiden'. We hopen op dit onderzoek later in 'Kleio' terug te kunnen komen.

Hetzelfde geldt voor het jaarverslag over 1979 van het Museum voor het Onderwijs in 's-Gravenhage en voor de nota, die dit museum publiceerde over het functioneren in de toekomst: 'Nota Museum voor het Onderwijs' - 's-Gravenhage - 1980 (Heemsterhuisstraat 2e - 's-Gravenhage).

Geschiedenis van sociaal protest

Eind januari 1981 verschijnt *Autoriteit en Strijd* (± 300 blz.), een bundel met elf bijdragen tot de geschiedenis van het sociale protest, voornamelijk over eerste helft van de 19e eeuw. Diverse uitbarstingen van geweld worden beschreven, o.a. door

J. Weitkamp, over onrust in Hardenberg (1830),

H. Klaassen, over vissersrellen in Vlaardingen (1845).

R. van Gink, problemen van polderwerkers in Z. Holland (1828 en 1840),

L. Koole, polderwerkersoproer in Walcheren (1867-1873).

M. van de Riet, spanningen bij veenarbeiders te Dedemsvaart (1836, 1840, 1846).

De bundel wordt besloten met een berede-
neerde bronnenbijlage.

Toezendend geschiedt na overmaking van f22,50 op gironummer 519737, ten name van VLVU, Amsterdam, onder vermelding van 'Autoriteit en Strijd'.

C.B.

Papyri

Leest U Hermeneus? Dan weet U dat het septembernummer gewijd is aan papyri. Met bronnen. Vrees niet, gij niet-klassiek gevormde lezer. Er staat letterlijk in dit nummer: 'Er is speciale zorg aan besteed dit nummer ook leesbaar te houden voor lezers met weinig of geen kennis van Grieks.'

Hermeneus is een uitgave van het Nederlands Klassiek Verbond. Lidmaatschap f 35,- inclusief Hermeneus. De administratie berust bij mevrouw J.F. Drost-Swidde, Dr. J.J.P. Oudsingel 14, 3067 EG Rotterdam.
P. Doves.

Tut Anch Amon

Heeft U Tut al gezien in Keulen? Nee? U kunt hem en zijn eigendommen nog aanschouwen in Hamburg van 5 mei tot 5 juli 1981. Bij Verlag Philipp von Zabern, Mainz is weer voor 1981 een Tut-anch-Amun kalender verschenen.

Deze kalender, met de posters en ander materiaal, dat U op de tentoonstelling kunt kopen, verandert Uw klas in een grafkamer.
P. Doves.

Nederlands Persmuseum

Zoeklichtje op Het Nederlands Persmuseum, Oude Hoogstraat 24, 1012 CE Amsterdam, 15 minuten lopen vanaf het Centraal Station. Wanneer U onder het poortje doorgaat dan is er rechts een groene deur. Daar is het Nederlands Persmuseum, toegang gratis. Een waar paradijs. Alle jaargangen van De Notenkraker, Weekblad Het Leven, het Algemeen Handelsblad vanaf ongeveer 1880, de Oprechte Haarlemsche Courant en nog veel meer. Dat mag je inzien. Dat mag je fotocopieëren, daar kun je snuffelen naar wat de kranten en weekbladen ervan zeiden. Er ligt ook de Krokodil en als je Russisch machtig bent, heb je een schat aan Russische spotprenten. Trouwens: aan Nederlandse spotprenten is ook geen gebrek. Hele jaargangen Nederlandse en buitenlandse tijdschriften en kranten. De bibliotheek heeft een computer in haar hoofd en ze weet precies of er aan je wensen voldaan kan worden.

Geschiedenis in de klas met de krantekoppen of sensationele artikelen uit Het Leven. Zie hiervan ook de destijds als onzedelijk geoordeelde badnummers. Waag er eens een middag aan, neem wat geld mee en je komt thuis met historische schatten. Het zou een vakantietip kunnen zijn.
P. Doves.

Geschiedenis op de televisie

In Het onderwijstelevisieprogramma voor de tweede helft van het schooljaar zijn de volgende geschiedenisprogramma's opgenomen:

- *De wereld in oorlog*

Uit de Engelse televisieserie 'World at war' worden uitgezonden:

- 'Banzai - Japan 1931-1942' - twee afleveringen resp. op woensdag 11 en woensdag 18 maart, beide keren om 10.30 uur.
- 'In vuur en vlam - Engeland 1940-1944' - twee afleveringen resp. op woensdag 25 maart en woensdag 1 april, beide keren om 10.30 uur.

Deze uitzendingen zijn bestemd voor de hoogste klassen van het voortgezet onderwijs; er is een leraren-leerlingenboekje 'Wereld in oorlog' verkrijgbaar voor f 5,50.

- *Rechten geen gunsten*

Een serie over de geschiedenis van de sociale wetgeving in Nederland; vier afleveringen bestemd voor leerlingen van 15 jaar en ouder. Het gaat om een herhaling uit het cursusjaar 1978/1979. De uitzenddata zijn vrijdag 1 mei, 8 mei, 15 mei en 22 mei, steeds om 11.30 uur. Begeleidend materiaal: een leerlingenboek (f 3,25), een handleiding (f 5,50) en een diaserie (f 12,50).

Nadere inlichtingen: Stichting Nederlandse Onderwijs Televisie - Postbus 80500 - 2508 GM 's-Gravenhage - tel. 070-609815.

- TELEAC brengt in het voorjaar twee geschiedenis cursussen op de televisie:

- 'De wereld van Breugel' zes televisielessen over het leven t.t.v. Breugel; Cursusprijs f 39,00. De cursus start 13 maart 1981. N.B. Het gaat om een herhaling uit januari/februari 1981.

- 'De antieke wereld' (Egypte, Griekenland, Rome) twaalf lessen, vier per gebied/cultuur; cursusprijs f 49,50. Deze cursus start op 8 maart 1981.

Nadere inlichtingen Stichting Teleac - Postbus 2414 - 3500 GK Utrecht.
C.G. v.d. K.

'Het eerste geschiedenisonderwijs'

Bij de SLO te Enschede is in augustus 1980 verschenen 'Het eerste geschiedenisonderwijs'. Het is de uitwerking van een enquête, in 1977 gehouden naar aanleiding van de gelijknamige discussie-nota van de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting (thans de ACLOGS: Adviescommissie Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting van de Stichting voor de Leerplanontwikkeling).

Op zeer uitvoerige en consciensieuze manier is de enquête verwerkt. In totaal reageerden 418 scholen en instituten, waarvan slechts zes uit de PA-wereld!

De uitgave is verkrijgbaar bij de SLO, Postbus 2041 - 7500 CA Enschede en kost f 5,90 (+ porto kosten). De voorraad is beperkt.

Jan Engbers.

Vredesopvoeding en -onderwijs

In 1980 stond het tijdschrift 'Vredesopbouw' twee keer helemaal in het teken van vredesopvoeding en vredesonderwijs. Het aprilnummer was getiteld 'Vredesonderwijs in de praktijk' en bevatte overzichten van speciale onderwijsuitgaven voor vredesonderwijs voor alle takken van onderwijs. Deze uitgaven worden in dit nummer niet alleen beschreven, er wordt ook verslag gedaan van de ervaringen die men opgedaan heeft met deze uitgaven in de praktijk.

Het mei-juni nummer was een themanummer 'Vredesopvoeding van kleuters. Enkele beschouwingen, bruikbare gedichtjes en teksten en ook hier enkele praktijkervaringen.

Beide nummers bevatten uitgebreide literatuurverwijzingen.

Ze zijn aan te vragen bij de Stichting Vredesopbouw - Parkstraat 9 - 3581 PA Utrecht - tel. 030-356925 (prijs f 2,50 per nummer).

Ook in de door de Stichting Atlantische Commissie uitgegeven serie Atlantische Studies verschenen twee deeltjes over vredesonderwijs. 'Atlantische Studie' nummer 2 is getiteld 'Vredes- en veiligheidsonderwijs in Oost en West' en bevat de teksten van de inleidingen, die gehouden zijn op een gelijknamige conferentie voor docenten in 1979.

Vooraf de gedegen verhandeling van C.C. de Keyser 'Vredes- en veiligheidsonderwijs in de BRD en de DDR' is zeer de moeite waard. Deze bundel bevat ook een publikatie van het ministerie van onderwijs in Polen 'Vredes- en veiligheidsonderwijs in Polen' (in het kader van uitwisseling van docenten geschiedenis en maatschappijleer tussen Nederland en Polen).

Deel 3 van de 'Atlantische Studies' gaat over 'Vredes- en veiligheidsonderwijs in Nederland' en bevat de teksten van de inleidingen van een docentenconferentie, die plaats vond in 1980. Inleiders waren o.a. Kooymans en Derksen. Ook werd een videoband vertoond met een soort lesmodel, een vertoning, die aanleiding gaf tot interessante discussies tussen enerzijds de leraren geschiedenis en anderzijds de lera-

ren maatschappijleer.

Beide delen zijn te bestellen bij de Stichting Atlantische Commissie - Van Stolkweg 10 - 2585 JP Den Haag (prijs f2,50 per deel).

'Vrede kun je leren' is de titel van een speciaal nummer van 'Het Schoolblad' - nr. 43A - d.d. 09-12-1980. Vijftig pagina's met gegevens over onderwijsmateriaal dat bruikbaar is bij vredesonderwijs in het voortgezet onderwijs en in het basisonderwijs. Ook zijn adreslijsten aanwezig. Het is een inventarisatie van Jos Spijker van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken van de Katholieke Universiteit te Nijmegen, die dank zij de A.B.O.P.-steun nu voor ieder beschikbaar is.

'Het Schoolblad' is een uitgave van de A.B.O.P. - Herengracht 54 - 1015 BN Amsterdam.

C.G. v.d. K.

Knippapier 'Het veen, natuurlijk en menselijk moeras'

Het Provinciaal Museum van Drenthe te Assen geeft ten behoeve van het onderwijs knippapieren uit over onderwerpen uit de collectie. Als knippapier nummer 4 verscheen - onder eindredactie van educatief medewerker Jaap Brakke - 'Het veen, natuurlijk en menselijk moeras'.

Zo'n knippapier bestaat uit een tekst, die rijk geïllustreerd is met foto's. De naam knippapier is enigszins misleidend: wie wil knippen doet er goed aan om twee exemplaren aan te schaffen, want op het knippapier staan zowel op de voor- als op de achterzijde tekst en illustraties.

Het knippapier 'Het veen' bevat informatie over het ontstaan van het veen en over de afgraving van het veen. De passages over het ontstaan zijn niet zo duidelijk uitgewerkt. De samensteller komt pas goed in vorm bij het beschrijven van de afgravingprocessen: de steekturf, de baggeturf en de persturf. Er wordt ingegaan op de rol van de vrouw als arbeidskracht in het veen, op de slechte situatie in de jaren '20 en '30 van deze eeuw en op de oprichting van de Centrale Vereniging voor de Opbouw van Drenthe om iets aan die slechte situatie te doen en tot slot op de winkelnering in het veen.

De illustraties ondersteunen de tekst uitstekend.

Het knippapier is voor f 1,75 verkrijgbaar bij het Provinciaal Museum van Drenthe - Brink 1 en 5 - Assen - tel. 05920-12741. C.G. v.d. K.

Fotovouwbladen

'Historisch straatmeubilair'

'Monumentenzorg in kleur en schilderijen'

Fotovouwbladen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg - Postbus 1001 - 3700 BA Zeist - gratis, op aanvraag.

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft al over verschillende onderwerpen fotovouwbladen uitgegeven, zoals over woonhuizen, kerken, kastelen, boerderijen, molens, stads- en dorpsgezichten. Nieuw in deze serie zijn 'Historisch straatmeubilair' en 'Monumentenzorg in kleur en schilderijen'.

Het fotovouwblad over het historisch straatmeubilair heeft van de twee de meeste betekenis voor het onderwijs. Het bevat foto's en informatie over onderwerpen als bestratingen, stoepen, straatverlichting, pompen, ingangshekken etc. Er is daarbij niet naar volledigheid gestreefd: brievenbussen, reclamezuilen, muziektenten en urinoirs bijvoorbeeld komen niet aan de orde. Wel is er een literatuurlijst opgenomen.

Dit straatmeubilairvouwblad zou - na bespreking in de klas - een uitstekend startpunt kunnen zijn voor een inventarisatie (en nader onderzoek!) van belangrijke aspecten van aankleding van de 'eigen' openbare ruimte. Het vouwblad als instap voor een lesprogramma, waarvoor de schoolomgeving het materiaal levert.

Voor het vouwblad over 'kleur en schilderijen' wordt de volgende doelstelling geformuleerd: 'Dit vouwblad kan een aanzet zijn om met meer aangaan wordt op de functie van kleur in kerken, kastelen en woonhuizen. Dit is voor leerlingen verreweg het belangrijkste deel van het vouwblad. De rest, gericht op de gang van zaken bij een restauratie, is mede door de lange lijst 'termen en begrippen' veel technischer. Ook in dit vouwblad is een literatuurlijst opgenomen.

Wie de vouwbladen wil gebruiken om ze op te hangen op een prikbord doet er goed aan twee exemplaren aan te vragen, aangezien ze beide zowel op voor- als achterzijde bedrukt zijn.

C.G. v.d. K.

Recensies

School en didactiek

Van Soen Jat-sen tot Mao: uitgaven voor het Centraal Schriftelijk Examen

J. Goedhart, *China na Soen Jat Sen tot de dood van Mao Tse Toeng (1925-1976)*. Histo-speciaal 12, Thieme, Zutphen 1980, 68 pp.

Gebruik van deze Histo-speciaal moet ik

afraden, en wel om de volgende redenen:

Indeling

De indeling van de tekst in meest zeer korte paragraafjes maakt het geheel onoverzichtelijk. De bedoeling is kennelijk kort en bondig, puntsgewijs, een overzicht te geven, maar het resultaat is verbrokkeling en vaak rijtjes stopwoorden. Het paragraafje 'Nieuwe democratie - Maoïsme' (pp. 18-19) ziet er, om een voorbeeld te geven, zo uit:

'In Jenan:

1. trouwt Mao met de actrice Lan Ping, later Tsjang Tsjing geheten;
2. wordt de universiteit gesticht (de Kang-ta), met o.a. soldaten als studenten;
3. ontstaat de Nieuwe Democratie. Dat betekent de macht bij: a. arbeiders, b. boeren, c. bourgeoisie
4. geen dictatuur van het proletariaat
5. streeft Mao naar een eigen Chinees communisme.
6. schrijft Mao belangrijke werken (ook gedichten). Mao zoekt een samengaan van het Marxisme-Leninisme met de praktijk van de Chinese revolutie.'

Wat dit allemaal betekent wordt op verschillende andere plaatsen nog even aangevoerd, maar bepaald niet uitgelegd.

Op p. 7 wordt aangekondigd, dat het onderwerp 'In grote lijnen' bestaat uit: A. De grote macht van de keizers. B. Soen Jat-sen, enz. Deze hoofdstukken zijn verderop niet terug te vinden. Dat 1925 zo'n belangrijk jaar was (is dat zo?) moet blijken uit een vraagje op p. 14.

De inhoud

Bij zulke omvattende onderwerpen is stofbeperking geboden en, meteen toegegeven, moeilijk. Maar waarom een deel van de beperkte ruimte gebruiken voor het opsommen van oude dynastieën (en dan terugvragen: 'noem twee...'). Het belang van de Jenan-periode wordt onvoldoende uitgelegd; door wie en waarom Tsjang in 1936 gevangen werd genomen blijft een raadsel (en werd hij vrijgelaten omdat hij een christen was en het tegenkerst liep?). De Kulturele Revolutie wordt onvoldoende behandeld; de machtsstrijd Mao - Lioe beschreven als 'De romantische revolutionairen (volgelingen Mao) en de meer rationelen komen nu meer in evenwicht' (29). Lioe komt pas op als de KR al gaande is. Er staan nog wel wat ? en ! in de kantlijn van mijn exemplaar, die ik nu maar onbesproken laat.

Taalgebruik

Persoonlijk houd ik niet van al te 'aangepast' taalgebruik (de ontploffingen in 1931 'waren beslist geen rotjes'), maar anderen zullen dat juist waarderen. Ter-

men als 'capitulationistische' politiek kan men vermijden, evenals kreuple formuleringen als: 'Tsjang neemt de benen en ontelbare kisten met kostbaarheden', 'de produktie stijgt drievoudig', 'de vrouw komt meer in achtung', e.d. Onder het kopje 'Negatieve kanten van de c.r.' deze vondst: 'De c.r. is voor China meer een ramp dan een voordeel'(!).

Toch is het jammer dat dit boekje zoveel zwakke punten heeft, want er zijn ook een paar positieve te noemen: aandacht voor de unieke prestaties geleverd door China (vroeger en nu); aanknopen bij zinvolle momenten uit oudere perioden (Tai-ping opstand); een aantal goede leesteksten (uit Han Suyin, De vertrapte bloem), die helaas na p. 21 niet meer voorkomen; er wordt gewerkt met kaartjes en er worden zoekopdrachten (woordenboek) gegeven; een serie fragmenten uit dagbladen geeft een indruk van het ruimere belang van de Chinese ontwikkelingen, al is de keuze van artikelen soms ongelukkig; opname van een aantal goede illustraties (o.a. pagina van de beroemde Mao-strips); verwijzing naar audio-visueel materiaal + adressen voor verdere informatie.

Bovendien denk ik, dat de gekozen opzet wel goed zou kunnen functioneren: beginnen met een kort overzicht, waarin grote lijnen en feiten worden aangegeven in een beknopte tekst. Dit geraamte aankleden door goed gekozen leesteksten, foto's, krantenmateriaal, discussievragen enz. Helaas is die opzet hier niet goed uitgewerkt. Het schema is niet overzichtelijk en het bijgeleverde materiaal onvoldoende.

K. van Dijk e.a., *China na de dood van Soen Jat-sen tot de dood van Mao Tse-toeng (1925-1976)*. C.S.E.-katernen geschiedenis, Malmberg Den Bosch; mavo-editie 55 pp., havo-vwo-editie 63 pp.

Deze cse-katernen zijn inhoudelijk en ook wat de indeling betreft beter dan het hierboven beschreven boekje. Ieder deeltje begint met een 'Overzicht', (1. Periode van de Kwo Min Tang; 2. De Chinese Volksrepubliek; 3. Buitenlandse Politiek; totaal 30 pp.), dat in de mavo- en de havo/vwo-edities woordelijk gelijk is, terwijl het voorwoord spreekt van 'afgestemd op wat bij mavo-examens vereist werd'. Inderdaad wordt in de (kennis-)vragen wel verschil tussen de schoolsoorten aangebracht.

In de 'Tijdspiegel', het 2e gedeelte van de katernen, worden vervolgens uitwerking en illustraties gegeven van de diverse aspecten in het Overzicht behandeld. Havo-vwo-leerlingen krijgen daarbij meer aangeboden dan die van de mavo:

o.a. 'Culturele vernieuwingen' (door het Westen beïnvloed) in begin 20e eeuw, Yenan, Status van de vrouw. Op de ideeën van Mao wordt hier veel dieper ingegaan ('Mao en het chinese communisme', 'M. en de traditie', e.d.). De mavo-pagina over 'Het denken van Mao' bestaat eigenaardig genoeg meer uit aanduidingen van de verering voor Mao dan dat men veel wijzer wordt over de inhoud van dat denken. De inhoud van het mavo-katern is over de hele linie veel feitelijker dan die van het andere boekje. De verhouding man - vrouw wordt hier bijv. behandeld in een simpel interview met konkrete vragen, in het andere deeltje meer systematisch (tekst uit 'Onze jaren'). Het lijkt mij verantwoord op die manier aan ieder schooltype recht te doen. Ook de vragen lopen enigszins uiteen, omdat havo-vwo (een beetje) meer wordt uitgedaagd tot nadenken, interpretatie. De vraag is hoever men kan gaan bij deze 'vereenvoudiging' voor de mavo. Als men bijv. wel mavo-leerlingen hetzelfde overzicht voorschotelt, in kompakte en heus niet steeds makkelijk leesbare teksten, mag men hun dan het hier centrale probleem van continuïteit en diskontinuiteit, van de verhouding tussen traditie en modernisering in de Chinese geschiedenis, zo goed als onthouden? Aan mavo-leerlingen wordt gevraagd *wat* Confucius' ideeën waren, aan havo-vwo *hoe* die ideeën inwerkten op verstarring en conservering van de Chinese maatschappij (p. 29). De tekst van Zürcher over 'Oude invloeden' is inderdaad te moeilijk (ook voor havo, m.i.), maar zou na 'vertaling' in simpeler taal toch belangrijk genoeg blijven en beter dienst kunnen doen dan het krante-artikeltje in de mavo-editie (waarin de zo verschillende ontwikkelingen in China enerzijds, Japan anderzijds, beide in verband worden gebracht met Confucius).

Daarmee raken we de vraag naar de *doelen* die men met deze stof wil bereiken, maar jammer genoeg ontbreekt iedere verwijzing naar de mogelijke doelen van de schrijvers. De indruk die het Chinese experiment op de Derde wereld maakte, door uitbanning van het hongerprobleem, en die nog steeds meespeelt in discussies over ontwikkeling en armoede, wordt niet aangeroerd. Evenmin de indruk die Mao ook in het Westen maakte (Rode Boekje) en de politieke of sociale gevolgen die deze beeldvorming had. De Mao-kultus en de Culturele Revolutie worden eenzijdig kritisch voorgesteld en konden zo wel eens eerder tot de reactie 'wat raar toch allemaal' leiden, dan tot nadenken over een verklaring van deze fenomenen. De keuze van teksten (wel Leys, geen Snow) wijst op bepaalde voorkeuren, waarin ieder wat mij betreft vrij mag zijn, maar waarbij

toch meer aanzetten gegeven zouden moeten worden tot discussie, tot begrijpen en aktualiseren van de problematiek. Het alleen stellen van kennisvraagjes lijkt mij dan ongeoorloofd.

In discussies over het cse is wel eens de vrees geuit, dat de creativiteit van de leerling erdoor in het gedrang zou komen. De leraar die dat verlies wil voorkomen, zal naast deze katernen zelf heel wat moeten verzinnen, want hij krijgt geen enkele didactische aanwijzing, geen vermelding van visueel materiaal, geen commentaar bij de vermelde literatuur.

Van het in de Tijdspiegel aangeboden materiaal, dat van goede kwaliteit is, kan men zich nog afvragen, of het niet eenvoudiger bruikbaar zou worden indien het werd afgedrukt direct na een periode of aspect waarvoor het de illustratie of uitwerking geeft; na een kort overzicht van de Culturele Revolutie zouden de interviews, de interpretaties kunnen volgen. Samenvattend: deze cse-katernen zijn goed van inhoud en presentatie; taalgebruik soms wat moeilijk. De interpretatie van de gebeurtenissen is wat eenzijdig en tot discussie over het belang ervan worden weinig aanzetten gegeven. De mavo-leeraar zou er goed aan doen het havo-vwo-deeltje erbij aan te schaffen en delen ervan te bewerken voor eigen gebruik. De leesteksten zijn goed gekozen; de kwaliteit van de illustraties vind ik niet geweldig. De vragen zijn vrijwel uitsluitend gericht op kennis en enigszins monotoon (antwoorden worden bijgeleverd). Men kan deze deeltjes zeker gebruiken als een inhoudelijk goed *uitgangspunt* voor een lessenserie over het onderwerp.

W.F. Kalkwiek, C. de Beer, *Studiegids voor het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis 1981*. Meulenhoff Educatief 1980

'China na de dood van Soen Jat-sen' vormt het 2e deel van deze gids (p. 33-62) waarin de komplette te bestuderen stof voor het eindexamen is opgenomen. Volgens de auteurs komen alle door de Ceges genoemde namen, termen en begrippen in de tekst voor en bovendien in de marge. Dit Laatste is niet geheel juist; termen als 'Chinese draak', 'godsdienstpolitiek', 'technocraat' en nog enkele kon ik in de kantlijn niet terugvinden. Bij een term als onderwijshervorming wordt ook uit de tekst niet duidelijk wat precies gebeurde. Overigens is de geboden informatie ruim voldoende, zij het in droge vorm aangeboden. Ook hier geen aanduiding van wat voor de schrijvers centraal staat, al spreekt het voorwoord van de 'rode draad' van Mao's denken die door het hele thema heenloopt.

Lijnen vóór de tekst (kantlijn) geven gedeelten aan die meer in het bijzonder voor (havo-)vwo bedoeld zijn en ook de vragen zijn gedifferentieerd.

De b en c vragen (voor havo-vwo) vragen iets meer kennis, soms verklaringen. Vrijwel alle vragen zijn gericht op reproductie van kennis.

De leraar die deze gids gebruikt zal zich in didactisch opzicht geheel zelf moeten red- den. De opgenomen citaten zijn soms beel- dend (p. 50 over de negatieve gevolgen van de Grote Sprong), soms onnodig ingewik- keld, zodat men zich afvraagt waarom schrijvers die informatie niet in eigen woorden hebben gegeven (bijv. p. 46). Uit de literatuur zijn slechts die titels opgeno- men, waaruit geciteerd werd – een wille- keurige keuze. (Audio)visueel materiaal wordt niet vermeld.

Konklusie: vrijwel alle nodige begrippen worden overzichtelijk aan de orde gesteld, maar de leraar moet zijn lessen geheel zelf samenstellen.

J. Beetsma c.s., *China in de 20e eeuw, Geschiedeniswerkplaats 11*. Wolters- Noordhoff, Groningen 1980, 88 pp.

Vanuit didactisch standpunt biedt dit deeltje uit de Geschiedeniswerkplaats de leraar veel meer houvast dan één van de andere besproken boekjes. Lessen met leerlingmateriaal en opdrachten liggen hier praktisch voor gebruik gereed.

Vier basisteksten behandelen ieder, in korte paragraafjes, een periode uit de Chi- nese geschiedenis, waarna in de Verwer- kingsfasen (1 t/m 4) nieuw materiaal en opdrachten volgen. Een chronologie en begrippenlijst sluiten het geheel af. Uit vermeldingen in de tekst kan men wat lite- ratuur te weten komen.

Het historisch overzicht is bruikbaar, maar heeft ook wel wat bezwaren. Per- soonlijk vind ik de aandacht voor de bui- tenlandse betrekkingen (Korea, bewape- ning enz.) wat overheersen, terwijl over de Jenan-periode bijna niets wordt gezegd en ook de informatie over de Kulturele Revo- lutie wel erg mager is. Kon Foe-tse moet het doen met 7½ regel in de begrippenlijst. In die lijst ontbreken veel van de in de exa- men-eisen voorgeschreven namen en be- grppen, terwijl Dulles, Nixon, Kang Yoe- wei, toechoens en andere, m.i. hier overbo- dige, elementen wel worden opgenomen. De leraar zal er wel uitkomen, maar als snel en systematisch overzicht zijn andere uitgaven makkelijker, met name ook, om- dat een deel van de informatie niet als doorlopend verhaal, maar als onderdeel van de verwerkingsfasen is opgenomen. Didactisch vind ik dat een juiste oplossing,

maar voor een eigen overzicht moet de leraar er iets anders naast houden.

Zoals het in een goede werkplaats hoort, moeten leerlingen erg veel zelf opzoeken, uitwerken, bediskussiëren. Veel van die opdrachten sluiten goed aan bij de vraag- methoden die gebruikelijk zijn in het cse Geschiedenis tot nu toe ('zet een titel bij...', 'geef de volgorde aan van deze uitspraken', enz.) en stimuleren tot zelf- standig nadenken over de stof. Wel zal men een keus moeten maken, want uit- werken van alle opdrachten zal vermoede- lijk teveel tijd vergen. Sommige opdrach- ten, bijv. het schrijven van een biografie van Jooan Shi-kai, lijken me wat overbo- dig.

Dit boekje is ook goed geïllustreerd met foto's, kaartjes, krantenmateriaal en car- toons.

Op grond van de uiteenlopende eigen- schappen van de hierboven besproken boekjes, zou ik me goed kunnen voorstel- len, dat een leraar enkele ervan naast elkaar gebruikt: één voor de leerlingen en (een) ander(e) voor eigen informatie of inspiratie ernaast.

Jan Schipper

C. Dane – Zorgen voor zieken in vroeger tijd – serie 2035 dertig dia's (zwart-wit en kleur) – tekstboekje (5 pag.) – f 35,00, uitgave POC – Hoge Naarderweg 42 – 1217 AG Hilversum.

In 'Kleio' – 1980 – nr. 2 (pag. 49) kondig- den we het verschijnen aan van een POC- diaserie 'Zorgen voor zieken in vroeger tijd', samengesteld door mej. C. Dane. Zij is de auteur van het boek 'Geschiedenis van de ziekenverpleging' en stelde voor POC al eerder een diaserie samen onder de titel 'De geschiedenis van de verzorging en verpleging van zieken'. Nadrukkelijk wordt in het tekstboekje gemeld: 'toch kan deze serie ook heel goed op zichzelf wor- den gebruikt', waar we in het volgende gemakshalve dan ook maar van uit gegaan zijn.

De serie bestaat uit dertig dia's: achttien in kleur en twaalf zwart-wit. De volgorde van de serie is – na het eerste plaatje, dat een van alle tijden zijnde medicijnman toont – chronologisch: van een Pompe- jaanse muurschildering tot een dia van een moderne revalidatieruimte. Zelden zal men een diaserie aantreffen, die voor de volle honderd procent bevrediging schenkt. Ook bij deze is dat niet het geval. De titel 'Zorgen voor zieken in vroeger tijd' dekt over het algemeen wel de lading, maar vooral dank zij een hele ruime uitleg van het begrip 'zorgen'. Bij analyse van deze serie – samen met studenten van de

Pedagogische Academie te Groningen met specialisatie geschiedenis – stuiten we op het volgende probleem: de samen- stelster heeft gekozen voor een chronolo- gisch geordende serie met voor de ver- schillende periodes uit de geschiedenis verschillende aspecten van het verzorgen. Dit maakt de serie helaas onevenwichtig en rommelig en ongeschikt voor vertoning als serie.

Onder 'zorgen voor zieken' verstaat de samenstelster o.m. het ziekenhuis (van buiten en van binnen), de ontwikkeling van de medische wetenschap (anatomie), het instrumentarium voor onderzoek, hulpmiddelen voor patiënten, wijkzusters, kraamverpleegsters, bejaardenzorg. Een duidelijke, gerichte keuze is niet gemaakt, waardoor deze serie niet de eigenschappen van een thematische lengtedoorsnede ver- toont, die de titel eigenlijk wel doet ver- moeden.

Enige voorbeelden. Dia 21 toont een zie- kenrijtuig met brancard uit ongeveer 1890. In de serie is voor vroegere tijden niet expliciet ingegaan op het vraagstuk van ziekentransport (met uitzondering van de afbeelding van een brancard op de ongedateerde afbeelding, dia 10) en voor de latere periode (1890 tot nu) wordt er ook niet op teruggekomen. Dia 23 toont een invalidekar uit 1920; er is verder in de serie alleen maar als 'vergelijkingsmate- riaal' een man op krukken (weer op de ongedateerde dia nr. 10).

Maar ook als dezelfde onderwerpen wel meerdere keren aan de orde komen werkt het lengtedoorsnede-effect niet of nauwe- lijks. Dia 5 toont een afbeelding van de facade van het dertiende eeuwse zieken- huis van het Italiaanse Pistoia (in twintig- ste eeuwse staat overigens). De zieken- huisfacade kan vergeleken worden met die van een bejaardengasthuis te Lübeck (dia 26), met die van het oude St. Elisabeths- gasthuis te Haarlem (dia 28: een groot herenhuis) en met het nieuwe, moderne St. Elisabethsziekenhuis te Haarlem (dia 29). Het tekstboekje vermeldt: 'Het is de moeite waard ook het uiterlijk van het zie- kenhuis in verschillende tijden te vergelij- ken'. Na vergelijking blijkt echter niet waarom dit de moeite waard is!

Toch bevat de serie een aantal dia's, die in een zelfontworpen programma over zie- kenzorg zeer wel een plaats zouden kun- nen krijgen. Zoals bijvoorbeeld dia 8 (de ziekenzaal Hotel Dieu - Parijs - 1520) of dia 12 (de zeventiende eeuwse bloedtrans- fusie met behulp van een kalf) of dia 16 (een ziekenzaal in Brugge in de achttiende eeuw) of dia 19 (een negentiende eeuwse operatiekamer). Of voor een dergelijk gebruik de serie voldoende dia's bevat om aanschaf aantrekkelijk te maken is aan iedere belangstellende zelf te beoordelen.

Men vrage de serie op zicht. De tekst in het tekstboekje bevat over het algemeen niet meer dan de allernoodzakelijkste gegevens.

Cees van der Kooij

Helen Griffiths, *Het heksenkind*, Hoorn ('Westfriesland'), 1978 derde druk (1977 eerste druk), 138 pag., f 18,25. Oorspronkelijke titel: 'Witch Fear' (1975).

Vertaling: M. Slagt-Prins; omslag en illustraties: Reintje Venema

In een dorpje, ergens idyllisch gelegen in een vruchtbaar dal, verschijnt in de herfst een klein kind, blootvoets, met krassen op armen en benen en met blaadjes en takjes in haar haar. Zij kan niet spreken. Navraag in de omgeving leidt niet tot nadere informatie over haar. Een boerenechtpaar (Wilhelmina en Klaus) ontfermt zich over het kind. Het wordt Agnes genoemd naar hun enige, jonggestorven dochter. Jarenlang schenkt Wilhelmina al haar liefde aan Agnes; Klaus kan dat niet: hij is bang voor de kilte, die het kind omgeeft, vooral voor haar koude, uitdrukkeloze ogen. Agnes is autistisch, of zoals het in het boek heet 'levend dood' (pag. 79).

Een verandering treedt op in Agnes' bestaan als zij in het bos een jonge poes in een strop vindt. Zij bevrijdt het poesje en zorgt er verder voor. Wie haar met deze poes bezig ziet, heeft een hele andere Agnes voor zich: een Agnes vol liefde, warmte en zorg, maar alleen maar voor de poes. Haar houding ten opzichte van de mensen verandert niet merkbaar, behalve een heel klein beetje voor Wilhelmina.

De rust in de dorpsgemeenschap wordt verstoord door een groep bewoners van een verder weg gelegen dorp, op de vlucht voor plunderende soldaten. Eén van de nieuwkomers Sebastiaan herkent in Agnes de dochter van de in zijn dorp als heks opgehangen vrouw Lina. De hele dorpsgemeenschap staat op stelten. Agnes wordt opgesloten bij de priester en Klaus en Wilhelmina hebben zich te verantwoorden vóórdat de dorpsgemeenschap zich zal uitspreken. Het lijkt regelrecht op een volksgericht uit te lopen totdat een andere nieuwkomer Martin het woord neemt. Hij vertelt het trieste verhaal van de zogenaamde heks uit hun dorp, die zonder verdediging op grond van haar anders-zijn gehangen was door een dolgeworden menigte. Zij zorgde voor een meisje, dat Martins kleindochter was en dit meisje heeft de hele ellende van haar pleegmoeder van nabij meegemaakt...

Martin weet de mensen te overtuigen. Er is nu een verklaring voor Agnes' gedrag. Sebastiaan wordt het dorp uitgejaagd en Agnes kan verder leven bij haar pleegouders.

Als historisch verhaal is 'Het heksenkind' afgezien van het heksengegeven van weinig belang. Hoofdstuk één heet 'omstreeks 1540', maar verder zullen we – afgezien van de verwijzing naar het bestaan van een oude en een nieuwe godsdienst (pag. 58) – weinig specifiek uit die tijd aantreffen. Het ware beter geweest als de schrijfster '1540' ook maar wegge laten had en – net als Leif Andersen deed in zijn boek 'Heksenjacht' – haar boek tijdloos gemaakt had. De plaatsing van het verhaal in de ruimte is volledig nietszeggend.

In 1978 werd het boek bekroond met een Zilveren Griffel, een bekroning, waarmee lang niet iedereen zich kon verenigen. Mischa de Vreede, kinderboekenrecensente van 'N.R.C.-Handelsblad' schreef op 20 oktober 1978: 'Nadat ik het gelezen had, vond ik dat het... maar beter in de obscuriteit had kunnen blijven, want ik vond het helemaal niet goed en beslist geen griffel waard'. Zij bekritiseerde vooral het historische en het psychologische aspect van het boek.

Heeft het boek enig nut voor het geschiedenisonderwijs? 't Lijkt me dat in de rij van boeken over heksen dit boek toch wel een plaats verdient. Enerzijds om de geschiedenis van Lina, die anders was en in een slechte tijd alleen daarom zonder vorm van proces gehangen werd en anderzijds om de geschiedenis van Agnes, het autistische, dus duidelijk andere kind, dat ook het slachtoffer dreigt te worden van een volksgericht, maar dat gered wordt door een redelijke verklaring voor haar anders-zijn.

Vanuit dit perspectief is 'Het heksenkind' een boek dat wel aangeschaft kan worden voor de hoogste klassen van de basisschool en de laagste klassen van het voortgezet onderwijs.

Cees van der Kooij

De groten van alle tijden, Napoleon.

Onder redactie van Enzo Orlandi. Bewerking Frans Crosfeld. Amsterdam Boek, 74 blz., f 9,95.

De grote hoeveelheid – overigens voortreffelijk gereproduceerde – afbeeldingen, hoofdzakelijk van schilderijen en litho's, maken dit boek meer tot kijk- dan tot leesboek. De tekst is volkomen ondergeschikt aan de illustraties en in veel gevallen ondersteunen de illustraties de tekst niet eens. We worden van veldslag naar veldslag gevoerd, en steeds keert daar die eeuwige Napoleon, gezeten te paard, in allerlei poses (op blz. 41 zelfs vier van de vijf afbeeldingen) terug. De leerling die dit werkje doorbladert, krijgt inderdaad het

beeld van Napoleon als de held. Geen enkele karikatuur of spotprent is opgenomen – en ik denk hierbij maar even aan de U waarschijnlijk wel bekende spotprent van Napoleon als koningsbakker – om dit beeld te nuanceren. Een enkel kaartje toont de lezer de situatie in Europa voor, tijdens en na de Napoleontische periode, terwijl de begeleidende tekst bol staat van plaatsnamen en namen van landen, die de lezer al gauw doen grijpen naar een historische atlas. Als ik dan in ogenschouw neem de 'doelgroep' waarvoor dit boek is gemaakt, mag ik veronderstellen dat deze in de meeste gevallen geen historische atlas in de boekenkast heeft staan. Bij gebruik op school zou dit bezwaar nog te overwinnen zijn, ware het niet dat de tekst door de grote hoeveelheid illustraties zo weinig plaatsruimte bemeten heeft gekregen, dat van de lezer wordt verondersteld dat hij/zij reeds een enorm inzicht heeft in machtspolitiek. Het beeld dat hier van Napoleon wordt geschetst – veel meer kan het ook niet zijn – is wat genuanceerder dan de illustraties doen vermoeden, maar al met al toch fragmentarisch. Het Continentaal Stelsel wordt niet genoemd, Marie Walewka's portret wordt afgebeeld met de mededeling eronder dat 'zij de enige vrouw was die ooit van Napoleon heeft gehouden zonder daar zelf beter van te willen worden'. Waar Napoleon haar heeft ontmoet en welke motieven zij heeft gehad om haar relatie met Napoleon te beginnen, blijft een open vraag. Men krijgt zo de indruk dat veel afbeeldingen dienen als aardige bladvulling, zonder dat de tekst uitleg geeft. Naar mijn mening bewijst U uw schoolbibliotheek of documentatiecentrum er geen dienst mee dit boek op te nemen, ondanks de prijs.

Henk van Duijsen

A.A. Tadema, B. Tadema Sporry, *Vallei der koningen*. Unieboek, Haarlem. f 19,50.

De belangstelling voor het vroegste deel van de oude geschiedenis zoals die weerspiegeld wordt in tentoonstellingen en populaire boekwerken, richt zich de laatste jaren haast uitsluitend op Egypte. Als historicus mag men betreuren dat de zoveel fundamentele ontwikkelingen in het Tweestromenland en omgeving wat minder tot de verbeelding spreken, maar de Egyptische cultuur leent zich nu eenmaal beter voor de produktie van boek- en plaatwerken die op een breed publiek mikken.

Vallei der koningen speelt duidelijk op die brede belangstelling in: erg mooie kleurenfoto's vormen een belangrijk ingrediënt van deze uitgave, maar gelukkig niet

het enige: de tekst is voor wat men van zo'n uitgave mag verwachten, verrassend informatief. Auke Tadema en Bob Tadema Sporry bewegen zich op een gelukkige wijze in het gebied tussen specialistische wetenschap en journalistiek. De beperking tot de begraafplaats van de koningen van het Nieuwe Rijk is er ook debet aan dat we niet weer eens een boek voor ons hebben met de obligate plaatjes van sfinxen en piramides.

De kwaliteit van deze uitgave is de goede mixtuur van afbeeldingen en tekst. De kwaliteit van de kleurenfoto's is al geprezen, de zwart-wit-foto's zijn niet steeds bevredigend van duidelijkheid en thematiek; naar mijn smaak zijn er wat teveel afbeeldingen van grafingangen en donkere krochten. Erg verhelderend zijn de ruimtelijke doorsneetekeningen van graven aan het eind van het boek. De foutjes die ik signaleerde in de verzorging van de tekst tasten de gunstige indruk niet wezenlijk aan (wegvallen van een regel op blz. 26; verwisseling van onderschriften blz. 40; Herodotes i.p.v. Herodotus op blz. 83).

De leraar kan uit dit boek zeker heel wat belangwekkende informatie en aansprekende details halen. Een enkele mislukte leutigheid moet hij maar op de goede koop toenemen: 'Voorlopig zwijgt Egypte als het (konings)graf' (blz. 163). De echt geïnteresseerde leerling zal wel door de tekst heenkomen. Kortom: een boek dat geschikt is voor de eigen handbibliotheek of voor de schoolcollectie.

Anton J.L. van Hooff

Anton van der Hoef, *Mijn Kamp. Gedichten uit het Concentratiekamp 'Amersfoort'*. Techni-press, Groningen 1979. 38 pag. - f 8,90. Tweede druk verzorgd door K. v.d. Hoef.

Veel van wat zich afspeelde binnen de prikkeldraadversperringen van de concentratiekampen staat zo ver van ons af, dat we het ons niet voor kunnen stellen. Een zakelijke opsomming van de ellende, zoals in deel acht van L. de Jong 'Het koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog' geeft weliswaar een grote hoeveelheid feiten, maar het zijn de persoonlijke getuigenissen, de dagboeken en de memoires, die maken dat het verhaal van De Jong inleefbaar wordt voor de lezer.

Juist dergelijke ego-documenten zijn voor het onderwijs de aangewezen hulpmiddelen om 'de werkelijkheid' van zo'n concentratiekamp in de klas te brengen. Daarom mogen we blij zijn met de heruitgave van de gedichten, die Anton van der Hoef schreef tijdens zijn verblijf in het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. De

Jong vermeldt hem overigens niet.

Via Van der Hoefs versjes beleef je de ellende mee: te weinig voedsel, vreselijke last van ongedierte, de standsverschillen tussen de gevangenen (zij met een bandje en zij zonder zo'n bandje), de carrièrezoekers, de kamerwachten, de blokoudsten, de commando's, de knuppelpartijen in 'de Rozentuin':

'Ik buig alsmaar door weer mijn knieën,
Hoelang ga 'k nu al op en neer?
Mijn knieën, O God, O m'n knieën
't Is gedaan, want nu kan ik niet meer

...

Zeer scherp is Van der Hoef in zijn typering van Kotälla:

'Een miezerig ventje onder de mannen,
Maar 'n boef en een ploert en een schurk
en een beul

Voor ons die hierheen zijn verbannen.
Zijn straffen, sadistisch geraffineerd,
Schenken hem zichtbaar behagen.
Bevredigt is hij, als zijn slachtoffer dan
Al kermende weg wordt gedragen'

Er zijn ook positievere versjes: over de goede 'Blockoudste Oome Geert' of over de goede SS-soldaat, maar overheersend is de wereld van ellende, haat en nijd, honger, ongedierte en bovenal onvrijheid. Verschillende van Van der Hoefs versjes zijn uitstekend bruikbaar in de lessituatie om te lezen en daarna te bespreken. De verleiding om door te gaan met citeren is groot, maar U ziet zelf maar.

Jammer alleen is, dat het nieuwe omslag (de eerste druk verscheen in 1945!) een foto van een wachttorens van kamp Vught terecht gekomen is in plaats van Kamp Amersfoort. Men zal wel gedacht hebben een kamp is een kamp.

Cees van der Kooij

Henri van der Zee, *De Hongerwinter. Van Dolle Dinsdag tot Bevrijding*. H.J.W. Becht, Amsterdam 1979, 261 blz., prijs f 29,50.

De in Londen wonende Nederlander Henri van der Zee schreef dit werk oorspronkelijk in het Engels, maar heeft het daarna, samen met C.W. Star Busman, vertaald en bewerkt. Als Engels auteur had hij reeds meer werken op historisch gebied geschreven, o.a. een biografie van Willem III, de stadhouder-koning en een geschiedenis van de Nederlanders in New-York. Dat hij er toe kwam om te schrijven over de hongerwinter was de ontdekking dat deze episode buiten Nederland vrijwel onbekend is.

Van der Zee heeft geen dramatisch verslag willen geven, maar door veelvuldig gebruik te maken van uittreksels uit dag-

boeken, memoires en brieven, die een bewijs leveren hoe de bevolking in West Nederland voelde en dacht in die koude winter van 1944 - '45, ontstond een juiste bijdrage tot beter begrip van de hongerwinter.

Het verhaal begint met de beschrijving van de gebeurtenissen, die leidden tot Dolle Dinsdag, de spoorwegstaking en de mislukte aanval op Arnhem.

Door beurtelings zich te verplaatsen van Engeland naar Nederland en omgekeerd beperkt Van der Zee zich niet alleen tot wat de gevolgen van die laatste oorlogswinter in Nederland waren, maar toont hij tevens aan hoe deze werd gezien in Engeland en welke maatregelen onze regering daar nam om te komen tot leniging van de nood.

Vooraf voor zijn Engelse lezers was de schrijver genoodzaakt wat meer in te gaan op de positie en de betekenis van personen als koningin Wilhelmina, Gerbrandij, Seyss Inquart en Mussert, maar ook het Nederlands verzet, de behandeling en wegvoering van de Joden gedurende de bezettingstijd.

Die uitwijdingen gaan echter nooit zo ver, dat deze de gang van het verhaal verstoren of dat de lezer te ver van het onderwerp wordt gevoerd.

Zeker iedereen, die deze winter heeft meegemaakt zal zijn specifieke herinneringen hebben, die voor hem die hongerwinter tot zo'n grote ellende deed zijn. Het weer was erbarmelijk, het voedsel schaars en meestal slecht, er was geen gas, geen licht of brandstof, geen transport, er waren veel ziektegevallen en doden. Bovendien was er de evacuatie en beroving van Arnhem, het bombardement van Den Haag, de wegvoering van de mannen uit Putten, de vele executies, de slavenjacht om aan arbeiders voor Duitsland te komen, de opstand der Russen op Texel en de onderwaterzetting van de Wieringermeer.

Dit alles wordt door Van der Zee beschreven en toegelicht door authentieke documenten, waardoor het boek zeer leesbaar is geworden. Niemand zal kunnen zeggen dat een bepaald aspect uit die bange tijden door Van der Zee niet wordt belicht.

Ook de pogingen van koningin Wilhelmina en Gerbrandij om hulp te zenden worden beschreven evenals de langdurige onderhandelingen om als losplaats Delfzijl te mogen aanwijzen. Het is onthullend te lezen hoe de Duitsers het de Zweden lastig maakten en hoe dezen - en vooral de heer Ekmar - zich inspanden om de Nederlanders van voedsel te voorzien.

Door de opmars der geallieerden werd die voedselaanvoer echter weer volledig afgesneden, zodat op 24 april de centrale keuken in Amsterdam moest worden gesloten.

Van der Zee beschrijft verder de onderhandelingen die geleid hebben tot de voedseldroppings en de capitulatie door de Duitsers.

Tenslotte geeft hij nog een overzicht van de verliezen die ons land op elk gebied heeft moeten lijden.

Het boek is doorschoten met een groot aantal goede foto's en een uitgebreide bibliografie werd er aan toegevoegd.

Mede hierdoor is het een bruikbaar werk geworden, dat zowel de leraar als de leerlingen van MAVO, HAVO en VWO een goed inzicht kan verschaffen over deze tijd. Het boek is bovendien duidelijk en goed geschreven, zodat ik De Hongerwinter van harte kan aanbevelen, zowel voor de schoolbibliotheek als voor eigen gebruik van de leraar.

J.G. Jonker-Klijn

A. van der Heide – Kort. *Zij komen . . . Dolle Dinsdag 5 september 1944 – Bevrijding mei 1945*. Hoorn (Westfriesland) – z.j. 184 pag. f 21,50

Onder meestal zeer moeilijke omstandigheden hield mevrouw Van der Heide-Kort tijdens het laatste oorlogsjaar een dagboek bij, dat in druk verscheen onder de titel 'Zij komen . . .' De eerste aantekening is van 4 september 1944; de laatste van 3 juni 1945. Lang niet iedere dag was de schrijfster in de gelegenheid iets vast te leggen, maar ze deed dit toch met een grote regelmaat.

Het zijn aantekeningen over het dagelijkse leven van een getrouwde vrouw, moeder van een kind. Zij noteerde gegevens over de militair-politieke situatie, ontleend aan de radio, de illegale pers en de geruchtenstroom, en gegevens over de dagelijkse strijd om het bestaan: voedsel, brandstof etc. Ook legde ze haar stemmen ten aanzien van het oorlogsverloop vast en haar verwachtingen voor de toekomst.

Haar notities beginnen wanneer de hoop bestaat dat de Duitsers zullen terugtrekken voor de aanstormende geallieerden. Ook in Arnhem is 'Dolle Dinsdag' duidelijk merkbaar. Maar de hoop is van korte duur. Nieuwe hoop is er, wanneer de geallieerden landen en de Tommies zich rondom hun huis nestelen, echter ook een hoop die maar van korte duur is. De Duitsers drijven hen uit hun huis en ze vluchten naar Oegstgeest, waar het wachten is op de definitieve komst van de geallieerden, de hele, lange oorlogswinter door.

Het boek bevat vanzelfsprekend een grote hoeveelheid informatie over allerlei zaken ten tijde van de Duitse bezetting: over razia's, vorderingen, rantsoeneringen, hongertochten e.d. Deze informatie is echter fragmentarisch en verspreid over het boek (een register is niet aanwezig). In deze

informatie zit niet de betekenis van dit boek. Die betekenis zit in de subjectieve notities betrekking hebbend op hoe de oorlog, hoe het optreden van de Duitsers en hoe de stellingnames van de Nederlanders beleefd werden. Verspreid over de pagina's treft de afkeer van de schrijfster van het Nazi-regiem, haar consequente houding ten opzichte van de bezetter, haar enorme vrijheidsdrang, haar geloof in de 'goede' afloop van de oorlog, maar ook haar bezorgdheid over de verdierlijking van de mens door de honger, haar zorgen over de bevrijding van Indië en haar dualistische houding ten opzichte van Rusland.

Aangezien het boek uitnodigt tot meeleven, tot mee-stelling-nemen in een tijd van angst, onzekerheid en onvrijheid is aanschaf voor de schoolbibliotheek zeer zeker aan te bevelen.

Cees van der Kooij

P. van Loo. *Gevangene van de S.D.* De Vuurbaak, Groningen 1980. 102 pag. f 13,50 Illustraties: H. Dijkstra.

In het najaar van 1944 werd P. van Loo door de S.D. in Groningen gearresteerd. Het adres waar hij moest zijn was verraden en zo viel hij in handen van de S.D. Hij verbleef 24 dagen voor verhoor in het beruchte Scholtenshuis aan de Grote Markt te Groningen en na nog een verblijf op het politiebureau aldaar werd hij met 94 anderen op transport gesteld naar Hannover om daar tewerk-gesteld te worden in de oorlogsindustrie. De munitiefabriek Hannomag was echter zo gebombardeerd, dat daar geen arbeidskrachten nodig waren en zo belandden de Nederlanders bij een aannemersbedrijf, dat in Eggestorf bezig was met de bouw van een nieuwe fabriek.

Onder onmenselijke omstandigheden met abominabele voeding moest er gewerkt en geleefd worden. Op het werk stonden de mannen onder sadistisch Duits toezicht; in de barakken leefden ze als dieren, totaal vervuild en onder de luizen. Het enige water was een beekje in de buurt! De komst van de Amerikanen maakte een einde aan het lijden van deze mensen.

Nog in 1945 noteerde Van Loo zijn ervaringen in Duitse gevangenschap. Als feuilleton verscheen zijn verhaal in 'Trouw'. Aangevuld en voorzien van tekeningen van H. Dijkstra zijn zijn ervaringen nu in boekvorm verschenen. Door de toegepaste hij-vorm is het boek enigszins afstandelijk, vanuit het oogpunt van de schrijver overigens zeer begrijpelijk. Het gevolg is wel dat tijdens het lezen vrijwel geen sprake is van identificatie. De authentieke wijze, waarop het gebeuren beschreven

wordt, vergoedt echter veel.

Moet zo'n boek aangeschaft worden voor de schoolbibliotheek? Te verdedigen is dat ieder document, dat getuigenis aflegt van de gruwelen van het Nazi-regiem een plaats in de schoolbibliotheek verdient. Het budget zal zo'n stellingname echter onmogelijk maken. Aanschaf moet dan bepaald worden op basis van de exemplarische waarde van dit boek. Deze waarde is gelegen in de S.D.-aanpak van gevangenen en in de werkomstandigheden van in Duitsland tewerkgestelden. Wil men in de bibliotheek over deze onderwerpen exemplarisch materiaal, dan kan aanschaf van 'Gevangene van de S.D.' overwogen worden.

Cees van der Kooij

Tijdschriften – School en didactiek

We ontvingen 'Journal für Geschichte' nrs. 5 en 6, nu uitgevoerd in kleur. In nummer 5 artikelen over de houding van de opstandigen in de Boerenopstand van 1525 en de toestand in Appenzell. Voor de vakman weinig of geen nieuws, maar voor de leraar, die in korte tijd wat zinnige stof wil hebben een zinnige artikelenreeks.

'Uit het dagboek van een inwoner van Bonn 1914-1920' is een prima bron met cijfers over prijzen en fragmenten uit het dagboek van een gewoon burger die de ellende van de oorlog beleefd. Verder een stuk over het Donau-Rijnkanaal van Karel de Grote, de opvolger daarvan: het Donau-Mainkanaal, geopend in 1846 en de aanleg van een nieuw Donau-Rijnkanaal.

In nummer 6 o.a. Die Lebensreform, heilsverwachtingen in het industriële tijdperk, waarin we zowaar Godin, de kachelfabrikant tegenkomen, die de ideeën van Fourier probeert te verwerkelijken. Verder artikelen over de begintjes en de kibboets. Het Journal für Geschichte (uitgave Westermann) is alleen al de moeite waard om zijn illustraties, die weer eens wat anders geven dan de geijkte Nederlandse afbeeldingen en als je er dan nog dia's van maakt, dan heb je wat.

Dezelfde opmerking kun je maken over 'Geschichte mit Pfiß'. Prima illustratiemateriaal. De artikelen zijn geschreven voor de jeugd (de Duitse jeugd) en alleen in vertaling iets voor onze pupillen. Toch duikel je er ideeën uit op. Zoals b.v. het augustusnummer over de landsknechten. Hierin o.a. een uitvoerige beschrijving, hoe je een 'Trumscheit' maakt, een vergeten muziekinstrument, dat de landsknechten gebruikten als rythmeinstrument bij hun marsen. In het septembernummer over de Romeinen in Germanië

een bouwbeschrijving van een wachttoren aan de Limes. Het novembern timer over de Zwarte Dood geeft 'aardige' zijlichten op het verschenen nummer van Kleio-Didactica over jeugdliteratuur.²

In het 3e nummer van de 5e jaargang van *Geschiedsdidaktik* een bruikbaar lesmodel over de Eerste Wereldoorlog en de inflatie 1914-1923 met veel materiaal, dat door leerlingen bewerkt kan worden. Het wordt dan duidelijk dat het door de Duitse regering gevolgde systeem van oorlogsfianciering moest uitlopen op een financieel debacle. Eens een andere benadering met mogelijkheden voor zelfwerkzaamheid. Voorts in dit nummer artikelen rondom het thema 'Geschiedenis in het dagelijks leven; het dagelijks leven in de geschiedenis'. In het 4e nummer van dezelfde jaargang 'Media in het geschiedenisonderwijs'. Een theoretisch artikel van Pandel over 'Mediendiskussion'. Heel nuttig is het stuk van Ulrich Mayer 'Diagramme im Geschichtsunterricht' met als thema de partijontwikkeling en de stemmenverhoudingen in de Weimarrepubliek. Een keur van diagrammen met aanwijzingen, hoe ze gebruikt kunnen worden. Het spreekt vanzelf, dat veel dingen in Geschichtsdidaktik niet zonder meer bruikbaar zijn voor Nederlandse leerlingen, maar er zit ontzettend veel materiaal in dat met woordenboek en een beetje spuurzin zo te gebruiken is. Dat geldt zeker ook voor Detlef Hoffmann: 'Die Erschiessung Robert Blums' met argumenten het beeld te betrekken in het geschiedenisonderwijs. Robert Blum zegt onze leerlingen niets, maar ik heb het vage vermoeden, dat je ook zoiets kan doen met Domela Nieuwenhuis, waar genoeg beeld- en tekstmateriaal over te vinden is. In Lipski 'Folien im G.U.' onder andere tips voor het laten maken door leerlingen van kaarten op folie. Het stuk van Michael Jung 'Geschichtserzählung' heute, die Wiedergeburt einer untaugliche Methode' deed mij de tenen even krom staan. Nog maar eens goed lezen. Hij heeft het over de methode en niet over de werkvorm.³

In het augustusnummer van *Westerheem*, orgaan van de A.W.N. 'Romeinse vondsten in Vechten 1977-1980 met natuurlijk een situatieschets van de Romeinse legerplaats en foto's van de rijke vondsten. 'Archeologische waarnemingen in Oud-Harderwijk' doet je weer eens beseffen, dat de bodem van je eigen woonplaats letterlijk een Fundgrube kan zijn, waar je je leerlingen heel soms op kunt tracteren.

Johann Michael Sailes Verlag
G.M.B.H. Auszeies Laues
Platz 22
8500 Neurenberg, Duitsland.

3) Geschichtsdidaktik,
Swann Verlag
Düsseldorf 1
4000 Am Wehrhahn 100.

P. Doves

Tijdschriften - vakwetenschap

Het *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, nr. 19, 1980 (september) opent met D. Haks, 'Het gezin tijdens het ancien regime: een historiografisch overzicht'. In deze bijdrage wordt een aantal studies behandeld over de verschuiving van familiehuishouden naar het gezinshuishouden in Europa en de Verenigde Staten. Het blijkt dat al in de Middeleeuwen tendenzen in de richting van het conjugale gezin aantoonbaar zijn. In latere tijden gaat vooral Engeland ons voor, al kan men stellen dat het conjugale gezin in West- en Noord-Europa sneller tot stand is gekomen dan in Oost- en Zuid-Europa. Factoren als specialisatie in beroep, onderwijs en vormen van sociale zorg hebben deze ontwikkeling versterkt, maar ook erfrecht en kerkelijke tradities speelden een rol bij stimulering of vertraging van dit proces. Ook de theorie dat het conjugale gezin het eerst in de hoogste en hogere lagen van de bevolking voorkwam is in zijn algemeenheid niet houdbaar. Naast het werk van Ph. Ariès moeten ook de studies van E. Shorter, *The making of the modern family* (New York 1977), L. Stone, *The family, sex and marriage in England, 1500-1800* (Londen 1977) en J.L. Flandrin, *Familles, parentes, maison, sexualité dans l'ancienne société* (Parijs 1974) genoemd worden als baanbrekende moderne studies.

R. Verwoerd schrijft over 'Anke van der Vlies, 1873-1939', die als strijdster voor het socialisme tussen 1907 en 1937 heeft gepoogd haar orthodox protestantisme te verenigen met de Marxistische idealen. Een dialoog die nog steeds actueel is.

Het nummer wordt afgesloten met een uitvoerige kritiek op Van Isacker's *Mijn land in de keering* (vgl. *Kleio*, 1979, nr. 8, blz. 361 e.v.). De auteurs Marc Boone en Marc Reynebeau vinden dat Van Isacker de modernisering en verworvenheden van de 19e en 20e eeuw minimaliseert en zich afzet tegen hetgeen zich aandient als progressief. Men kan zich voor een deel wel met hun kritiek verenigen, al vind ik hun conclusie (blz. 304): 'De elementen die Van Isacker aan zijn in de huidige crisis en onzekerheden levend publiek voorhoudt als zijnde essentiële kenmerken van

wat een verloren gegane samenlevingsvorm als zekerheid te bieden had zijn: materiële soberheid, een armoede gecompenseerd door geestelijke rijkdom, techniek ten dienste van de mens, geborgenheid in een religieus geheel van zingende waarden, kleinschaligheid, ambachtelijke tradities. De te betalen prijs: volgzzaamheid in een uitgesproken elitaire samenleving' voor wat betreft de laatste zin wat al te boud geconcludeerd.

N.B.

Het onderwerp dat Haks in zijn artikel behandelt, wordt ook op heldere en korte wijze verwoord door de Engelse demograaf Peter Laslett in zijn bijdrage 'Characteristics of the Western European Family', in: *London Review of Books*, 2 (1980) nr. 20 (16 October 1980).

In hetzelfde nummer bespreekt Ph. Ariès een studie van Laslett e.a., *Bastardy and Comparative History*. Ariès zet vraagtekens bij de verklaring van Laslett en de zijnen voor het toenemend aantal onwettige kinderen in de 18e en in het begin van de 19e eeuw als zijnde veroorzaakt door een grotere vrijheid in de seksuele moraal. Ariès wijst op het feit dat overheid en kerk meer greep op het huwelijksceremonieel kregen en dat daardoor het verschijnsel van de voorkinderen statistisch duidelijk werd.

In *Nederlandse Historiën*, september 1980 staat de Utrechtse Bethune polder, ten oosten van Maarssen, centraal. E.J. Rinsma laat in 63 blz. alle aspecten van dit gebied in zijn ontwikkeling van veenmoeras tot veenplas en tenslotte polder uitkomen. Het is streekgeschiedenis van de beste soort. Centraal staat het leven van A.A. van Vloten die rond de eeuwwisseling enorm veel heeft gedaan voor deze in wezen arme polder.

Hij is er financieel ook aan te gronde gegaan. Het was, zoals een van de oude boeren die hem nog heeft gekend het uitdrukte 'een man waar een heel goede wil inzat'.

Ik dacht dat verhaal goed als voorbeeld zou kunnen dienen voor een school die in de vorm van projectwerk een buurt of een streek nader wil bestuderen. Zo komen in dit verhaal economische, biologische, geografische en waterstaatkundige aspecten aan de orde, naast het historische verhaal.

Utrechtse Historische Cahiers, nr. 3, 1980 is geheel gewijd aan 'De tin-expedities naar Flores, 1887-1891. Een episode uit de geschiedenis van Nederlands-Indië in het tijdperk van het moderne imperialisme' door P. Jobse.

1) Westermann, Braunschweig, Duitsland,

2) Geschichte mit Piff,

Naast de beschrijving van de expedities om het tin te vinden dat er uiteindelijk niet was, gaat het vooral om het probleem van het versterken van het gezag in de buitengewesten. Het is overigens curieus om te zien dat men in Indië een actief en expansief beleid voerde ter afronding van het koloniaal bezit terwijl men in Europa en elders zich strikt hield aan de traditionele afzijdigheidspolitiek.

Voor een deel werd deze politiek ook door harde economische noodzaak ingegeven. Het wegvallen van het cultuurstelsel had het gouvernement van een geregelde bron van inkomsten beroofd. Via mijnconcessies lagen er nieuwe inkomsten voor het gouvernement open. Verder geeft Jobse ook aandacht aan de reacties in Nederland op het gevoerde beleid in Indië.

Spiegel Historiae, september 1980 opent met 'De gravinnen van Vlaanderen in de 12e eeuw' van Th. de Hemptinne. Uitgaande van niet-verhalende bronnen geeft de schrijfster een beeld van de positie van de adellijke vrouwen, of liever een deel daarvan, in Vlaanderen. De vraag is of zij kans zagen buiten de traditionele rol van vrouw en echtgenote te treden. Als zij als echtgenote haar primaire taak, instandhouding van het geslacht, verricht had, kon zij zeker op sociaal en politiek gebied een rol spelen. In kerkelijke zaken en bij de stichting van sociale instellingen (vrouwenkloosters, hospitalen) traden zij zelfstandig op en financierden deze ondernemingen ook met eigen middelen.

De kruistochten boden ook mogelijkheden om thuisblijvend als regentes op politiek terrein belissingen te nemen.

Mevr. Sancisi-Waardenburg geeft in 'Xenophon's "Cyropaedie"' een overzicht van de achtergrond en betekenis van dit vroeger populaire en thans vrijwel ongelezen werk van Xenophon, al blijkt ook dat de laatste sjah van Perzië niet ongevoelig is geweest voor het positieve beeld dat Xenophon van zijn verre voorganger heeft gegeven. Het werk heeft overigens lange tijd een duidelijke opvoekundige waarde gehad, als een soort vorstenspiegel. De historische betrouwbaarheid was minder dan bijv. het werk van Herodotus.

J. de Bruin schrijft over 'Abortus in de 19e eeuw' en constateert dat dit maatschappelijke vraagstuk in die eeuw in Nederland nauwelijks werd besproken, hetgeen overigens niet betekende dat het voor veel vrouwen geen probleem was. Het materiaal is echter schaars. Ook de strafrechtelijke sfeer betreft De Bruin in zijn betoog. Hij concludeert met: 'Aan het einde van de 19e eeuw was abortus nog steeds een verschijnsel dat nauwelijks de aandacht kreeg, geen noemenswaardige re-

pressie uitlokte en waaromtrent in het algemeen milde opvattingen leefden', waaruit ook weer blijkt dat geschiedenis niet altijd vooruitgang betekent als we naar de huidige situatie zien.

Voor het onderwijs lijkt mij, zeker ook als aanvulling op traditionele schoolboeken, van belang de bijdrage van G. Parker over 'Philips II, een herwaarderung'. Parker, kenner van de 16e eeuw, van Spanje en van de Nederlandse opstand, schreef onlangs ook een monografie over Philips II, die dit jaar ook in het Nederlands is verschenen.

Verder nog bijdragen over 'Neobabylonische oorkonden uit Sippar', 'Angelo Beolco, bijgenaamd Ruzante' (Ruzante schreef over de boeren in en rond Padua in de 16e eeuw, zijn werk heeft sociaal-historische betekenis) en 'Homoseksualiteit: van zonde tot geaardheid' en een korte bijdrage over luchtfotografie en archeologisch onderzoek.

Met nadruk wijs ik ook nog eens op de goede rubriek *Spiegel Varia* met gegevens over tentoonstellingen, conferenties, monumentenzorg etc.

P. v. Hees.

Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken

Postbus 85581

2508 CG 's-Gravenhage

Tel. 070-469412

Het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken (NIVV) houdt zich sinds de oprichting in 1970 bezig met de problemen van oorlog en vrede. Het Instituut verricht studies en geeft voorlichting over zaken die nauw samenhangen met de internationale vrede en veiligheid. De voorlichtingsactiviteiten van het NIVV zijn voor een belangrijk deel gericht op onderwijs- en vormingsdoeleinden. Zo hebben veel scholen NIVV-publikaties opgenomen in hun bibliotheek- en documentatiecentra en verstrekt het instituut op aanvraag informatie over vraagstukken van oorlog en vrede aan leerlingen uit het gehele onderwijsveld. Regelmatig verschijnen bij het NIVV deeltjes in de zg. NIVV-reeks. Zo verschenen in 1979 o.a. publikaties over 'Salt-2 en de Westeuropese veiligheid' en 'De militair-patriottische opvoeding van de Sovjet Jeugd'. In 1980 verschenen naast een boekje over de Roemeense buitenlandse politiek, o.a.:

VN te velde

Bestelnr. 230-092-26 f 9,50

Noordierland

Bestelnr. 230-092-24 f 9,50

Een brochure met daarin alle tot nu toe verschenen publikaties in de NIVV-reeks, is op aanvraag verkrijgbaar. Kruis daartoe het vakje in het bestelbiljet aan.

Zend deze bestelbon in een gesloten envelop aan de

Staatsuitgeverij

Antwoordnummer 125, 2500 VB 's-Gravenhage.

Stuur mij rechteerks van de Staatsuitgeverij/via boekhandel:

(naam:)

— ex. 230-092-24 Noordierland

Prijs f 9,50 (per post f 11,60)

— ex. 230-092-26 VN te velde

Prijs f 9,50 (per post f 11,60)

☐ Stuur mij een overzicht van alle tot nu toe verschenen NIVV-publikaties.

☐ Houkje zwart maken indien gewenst

Naam:

Straat:

Postcode en woonplaats:

Datum:

Postgiro:

Handtekening:

Prijswijzigingen voorbehouden

Middelgrote uitgeverij zou graag in contact komen met:

docenten geschiedenis

voor het begeleiden van bestaande uitgaven en het meedenken over en opzetten van nieuwe geschiedenisuitgaven voor het voortgezet onderwijs. Onze gedachten gaan hierbij niet alleen uit naar mensen die al min of meer uitgewerkte ideeën hebben, maar ook naar mensen die redactionele taken of deeltaken op zich zouden willen nemen. Uw schriftelijke reactie, waarin u uiteenzet op welk vlak en in welke vorm u uw medewerking zou willen verlenen, zien wij met belangstelling tegemoet. U kunt deze richten aan: Antwoordnummer 62, 7300 WB Apeldoorn. Het spreekt vanzelf dat alle reacties discreet behandeld zullen worden.

Gevraagd: Kleio '75 nr. 12

Kleio '76 nr. 8, 9, 10, 11

Kleio '77 nr. 8, 12

Kleio '78 nr. 1

Kleio '79 nr. 1, 2, 3, 4

Aanbiedingen: B. Krielen

Meyhorst 6417

Nijmegen.

(tel. 080-447241)

uitgeverij Lekturama, hilledijk 77, 3072 rd rotterdam vraagt
(op freelance basis) voor haar 20-delige serie
'de complete geschiedenis der lage landen'
deskundigen, voor het samenstellen van foto-materiaal en voor
het beoordelen van kopij.
auteurs, voor het op maat schrijven van teksten op basis
van bestaand materiaal.
redacteurs, voor het redigeren van de geleverde kopij.

als u hiervoor belangstelling hebt, schrijf dan uitvoerig (niet
telefoneren) naar: uitgeverij Lekturama, hilledijk 77, 3072 rd
rotterdam, t.a.v. de heer p. stevens.

Kijken naar China

Van Sun Yatsen tot Mao zedong

te huur: 3 films over de geschiedenis van China
met authentieke opnamen over de perioden
1840-1927/1927-1945/1945-1971

te huur
en ;diaseries over het China van voor en na 1949
te koop

Vraag onze uitgebreide catalogus aan door f 3,— over te maken
op giro 2998732 met vermelding film en diacatalogus VNC
Postbus 79 Utrecht, tel. 030-311124

GESCHIEDENIS VAN GISTEREN

de bekende
geschiedenisuitgave
voor de bovenbouw,
met afzonderlijke
edities voor mavo en
havo/vwo.
4e druk, geheel
herzien en bijgewerkt
tot 1980.

Auteursteam:
drs. H. Ulrich
K. van Dijk
A.J. Plas
A.L. Verhoeg

Geschiedenis van gisteren vormt een gedetailleerde geschiedschrijving van de periode van de eerste wereldoorlog tot heden, geheel overeenkomstig de exameneisen.

Ten opzichte van de vorige druk heeft de herziening de volgende wijzigingen ondergaan:

- een verschuiving in de tijd: minder aandacht voor de periode tot de tweede wereldoorlog; de nadruk ligt nu meer op het tijdvak na 1945;
- een meer beknopte behandeling van de eerste wereldoorlog en Nederland in het interbellum;
- het accent ligt meer op de buiten-Europese wereld en met name op de gedekoloniseerde landen;
- nieuw, of grotendeels nieuw, zijn de hoofdstukken:

in de havo/vwo-editie:

China voor Mao, de tweede wereldoorlog, Dekolonisatie, Afrika, Zuid-Amerika, Détente;

in de mavo-editie:

Dekolonisatie, Afrika, Zuid-Amerika, Bedreigingen van de wereldvrede;

- alle hoofdstukken zijn zorgvuldig gereviseerd en waar nodig tot 1980 bijgewerkt;
- op verzoek van gebruikers werd een register en een algemeen jaartallenoverzicht toegevoegd.

Uitgebreide informatie over de herziene versie van "Geschiedenis van gisteren" is op aanvraag verkrijgbaar bij:

MALMBERG

Postbus 233 - 5201 AE Den Bosch
tel. 073-215565
Viditelnr. 505

Ook verkrijgbaar via de boekhandel.

Voor het onderwijs aan volwassenen is momenteel een speciale editie van "Geschiedenis van gisteren" in bewerking. Op aanvraag verstrekken wij u ook over deze editie uitgebreide informatie.

Keesings Historisch Archief brengt elke week 16 pagina's hedendaagse wereldgeschiedenis bij u thuis!

Op de hoogte blijven van het wereldgebeuren is voor veel mensen een must. Informatiebronnen zijn er genoeg, maar voor het wekelijks doorwerken van stapels kranten en tijdschriften uit binnen- en buitenland is veel tijd nodig, tijd die vaak niet beschikbaar is.

Keesings Historisch Archief "zeeft" het belangrijkste nieuws uit binnen- en buitenland en presenteert dat in een wekelijkse aflevering van 16 pagina's.

Daarin wordt beknopt, feitelijk en overzichtelijk weergegeven wat er zich vooral op politiek en economisch terrein afspeelt. Keesings Historisch Archief streeft naar een zo groot mogelijke objectiviteit. Waar mogelijk worden de teksten van verklaringen, redes, rapporten, verdragen e.d. letterlijk weergegeven, aangevuld met de nodige achtergronden.

De 52 wekelijkse afleveringen worden opgeborgen in een praktische, fraaie opbergband.

Al die geïllustreerde afleveringen samen vormen een waardevol en levend overzicht van de huidige wereldsituatie. De periodiek verschijnende, *steeds bijgewerkte index* vormt de sleutel tot deze unieke informatieverzameling.

Voor iedereen die op de hoogte wil zijn van de hedendaagse wereld is Keesings Historisch Archief al 50 jaar onontbeerlijk.

Ook voor bibliotheken, leeszalen en documentatieafdelingen is dit archief een dankbare en veelomvattende informatiebron. Door zijn beknoptheid, objectiviteit en gemakkelijke toegankelijkheid.

Een greep uit de jaargang 1980: Sowjet-interventie in Afghanistan. De terugkeer van Indira Gandhi. Ontwikkelingen na militaire coup in El Salvador. Nieuwe leiding Suriname. Spaans regionalisme. Machtswisseling in Liberia. Nieuw regime in Oeganda. Turkije onder militaire junta. Irak en Iran in conflict.

Indien u zich nu abonneert voor de jaargang 1981 dan kunt u gebruik maken van ons introductie-abonnement, omvattende de complete jaargang 1980, inclusief fraaie opbergband, voor slechts f 55,- (zolang de voorraad strekt)

N.B. De vooroorlogse jaargangen van Keesings Historisch Archief zijn nu ook verkrijgbaar op microfiches.

Onderstaande bon in enveloppe, *zonder postzegel* opsturen naar:

Keesing B.V., Antwoordnummer 10.001, 1000 PA AMSTERDAM (telefoon: 020-68 11 11).

S v p invullen in blokletters

naam

straat

postcode

woonplaats

beroep/onderwijsinstelling

datum

handtekening

wenst tot wederopzegging

☐ een abonnement op Keesings Historisch Archief ad f 172,- per jaar inclusief opbergband en BTW, per 1-1-'81

☐ een studentenabonnement ad f 146,- per jaar, inclusief opbergband en BTW, per 1-1-'81

☐ en maakt bovendien gebruik van het introductie-abonnement jaargang 1980 voor de speciale prijs van f 55,- inclusief opbergband

☐ stuur mij tevens uw informatiepakket over de oude jaargangen Keesings Historisch Archief op microfiches

KEESINGS HISTORISCH ARCHIEF - van blijvende waarde

De wereld houdt niet op bij de schooldeur.

Sowjet-troepen in Afghanistan. Een nieuwe president voor de Verenigde Staten. Koopkracht in het geding. Tweede generatie gastarbeiders.

We leven in een tijd waarin ontwikkelingen zich sneller dan ooit voltrekken. Ontwikkelingen die wellicht beslissend zijn voor de kwaliteit van het leven in de nabije toekomst.

Blikopener/Reflector, van Keesing, ordenen deze "langlopende aktualiteiten" voor uw leerlingen. Leggen verbanden. Een waardevol hulpmiddel voor de lessen geschiedenis en maatschappijleer. Maar ook docenten sociale geografie en sociale economie kunnen er hun voordeel mee doen.

Wilt u er meer van weten? Wij zullen daarvoor zorgen na ontvangst van onderstaande bon.

Blikopener/Reflector. Uitzicht op de wereld. Inzicht in de maatschappij.

Keesing B.V.
Antwoordnr. 10001,
1000 PA Amsterdam.
Telefoon: (020) 68 11 11,
tst. 216.

BON

Gaarne ontvang ik gratis en geheel vrijblijvend meer informatie met enige afleveringen van Keesings Reflector en Blikopener.

Naam van de school _____

Onderwijstype _____

Adres _____

Postcode/plaats _____

Verzending t.a.v. _____

Datum _____

Historisch- didactische cahiers

1

Doelstellingen

Wolters-Noordhoff

Historisch- didactische cahiers

2

Werken met kaarten

Wolters-Noordhoff

Historisch- didactische cahiers

3

Schoolboek- analyse

Wolters-Noordhoff

Historisch- didactische cahiers

4

Werken in het museum

Wolters-Noordhoff

Historisch - didactische cahiers

onder redactie van N. Bakker, P.F.M. Fontaine, J.G. Toebees en de redactie geschiedenis van Wolters-Noordhoff.

De reeks beoogt geen kant-en-klaar materiaal voor de klas af te leveren, maar cahiers van ca. 100 pag. die aspecten van geschiedenisdidactiek belichten.

1 Doelstellingen door P.F.M. Fontaine

Een cahier over doelstellingen is een vanzelfsprekend begin voor de reeks. Achtereenvolgens komen o.a. aan de orde: de noodzaak, weerstanden, de voordelen, het inventariseren, de verschillende soorten, de verschillende hiërarchieën en het eigenlijke formuleren van doelstellingen.

2 Werken met kaarten door H.A. Molenkamp

Na een helder exposé over het eigen karakter van historische kaarten, geeft de auteur een systematische analyse van de meest gebruikte historische atlanten en de kaarten in de meest gebruikte methodes. Met name bij de behandeling van onderwerpen uit de sociaal-economische geschiedenis blijken de bestaande atlanten te kort te schieten. Talrijke suggesties worden gedaan om de leerlingen met behulp van informatie in de vorm van kaarten verbanden tussen historische verschijnselen te laten ontdekken en historische processen te leren begrijpen. Tal van kaartjes zijn afgedrukt.

3 Schoolboekanalyse door P.F.M. Fontaine

De keuze van een leerboek is voor een geschiedenisdocent en zijn sectie een zaak van principieel belang. Om leraren te helpen bij die moeilijke keuze en om aan te geven wat men met een boek kan doen in de klas, zijn in dit cahier een aantal belangrijke artikelen gebundeld.

4 Werken in het museum door M. Hegyi - Langenbach

In dit cahier, dat bedoeld is voor leraren en a.s. leraren geschiedenis en educatieve medewerkers van musea, wordt een poging gedaan school en museum wat dichter naar elkaar toe te brengen. Door analyse van een aantal museumlessen wordt een lesmodel voor museumbezoek ontwikkeld. Verder formuleren de auteurs een aantal nuttige wenken, die houvast kunnen geven bij het organiseren van museumbezoek in het kader van een geschiedenisles.

1 Doelstellingen ISBN 90 01 37510 3 f 13,25

2 Werken met kaarten ISBN 90 01 37511 1 f 13,25

3 Schoolboekanalyse ISBN 90 01 37512 X f 13,25

4 Werken met kaarten ISBN 90 01 37513 8 f 13,25 (verschijnt begin 1981)

Van deze uitgaven zijn geen gratis beoordelingsexemplaren beschikbaar.

U kunt ze bestellen voor rekening, eventueel met recht van retour.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

Wolters-Noordhoff